

Slovenski jezik
Slovene Linguistic
Studies

15

2023

UREDNIKA • EDITORS

Kozma Ahačič
ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik
Frana Ramovša
Novi trg 2, p. p. 306, 1001 Ljubljana,
Slovenija • Slovenia
kozma.ahacic@zrc-sazu.si
<http://www.zrc-sazu.si>

IN • AND

Grant H. Lundberg
Department of German and Russian,
Brigham Young University
3092 JFSB, Provo, UT 84602, USA • ZDA
grant_lundberg@byu.edu

TEHNIČNI UREDNICI • TECHNICAL EDITORS

Mija Michelizza
ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik
Frana Ramovša
Novi trg 2, p. p. 306, 1000 Ljubljana,
Slovenija • Slovenia
mija.michelizza@zrc-sazu.si

IN • AND

Duša Divjak Race
ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik
Frana Ramovša
Novi trg 2, p. p. 306, 1000 Ljubljana,
Slovenija • Slovenia
dusa.race@zrc-sazu.si

UREDNIŠKI ODBOR • EDITORIAL BOARD

Marc L. Greenberg, Marjeta Humar,
Majda Merše, Marko Snoj, Peter Weiss,
Marina Zorman

SVET ZBORNIKA • ADVISORY BOARD

Wayles Browne (Cornell University), Janez
Orešnik (SAZU), Tom Priestly (Alberta)

PRIPRAVA ZA TISK • TYPESETTING

Nina Semolič

IZDAJATA • ISSUED BY

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske
akademije znanosti in umetnosti
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
Ljubljana, Slovenija • Slovenia

IN • AND

Brigham Young University
College of Humanities
Provo, Utah, USA • ZDA

ZALOŽILA • PUBLISHED BY

Založba ZRC

GLAVNI UREDNIK ZALOŽBE • EDITOR-IN-CHIEF

Aleš Pogačnik

IZDAJA JE NAVEDENA V NASLEDNJIH ZBIRKAH
POVZETKOV • THIS PERIODICAL IS CITED BY THE
FOLLOWING ABSTRACTING SERVICES

DOAJ, Scopus, Elsevier B.V., Cabells; Linguistics
and Language Behavior Abstracts (LLBA),
Sociological Abstracts, Inc.; MLA International
Bibliography, the Modern Language
Association of America, COBISS.

TISK • PRINTED BY

Cicero, Begunje, d. o. o.

NAKLADA • PRESSRUN

150

Revija izhaja s podporo Javne agencije za
raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

ARRS

JAVNA AGENCIJA ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST
REPUBLIKE SLOVENIJE

To delo je na voljo pod pogoji slovenske licence
Creative Commons 4.0, ki ob priznavanju avtorstva
omogoča deljenje pod enakimi licenčnimi pogoji
kot izvirnik (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.sl>).

Slovenski jezik Slovene Linguistic Studies

15

2023

Znanstvenoraziskovalni center
Slovenske akademije znanosti in umetnosti
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
Ljubljana, Slovenija

in • and

Brigham Young University
College of Humanities
Provo, Utah, USA

Henning Andersen (ORCID: 0000-0002-9034-8419)

University of California Los Angeles, USA

andersen@ucla.edu

DOI: <https://doi.org/10.3986/15.1.01>

CHARLEMAGNE AND ALL THE KING'S MEN. PS **korlĭ* 'KING'?

The generally accepted idea that the word for 'king' in the Slavic languages reflects German *Karl*, the name of Charlemagne (§1), does not account for all the relevant details of this etymon. This is at least one reason why it may not seem convincing (§2). In fact, the standard etymology is a product of an old-fashioned approach to etymology that is primarily impressionistic and often does not pay attention to phonological and morphological detail (§3). Thus, phonologically PS **korl-ĭ* does not correspond to Gm. *Karl* (§4.1). Morphologically it is a possessive adjective (§4.2), so it can hardly have originated as a fancy title for a foreign potentate, as is widely believed (§4.3–4). The question is sometimes asked whether this word was really Proto-Slavic. This question, at least, can be answered in the affirmative (§4.5). The main points of the exposition are summed up in the Conclusion (§5).

KLJUČNE BESEDE: Common Slavic, Etymology, Language contact, Proto-Slavic, Semantic change

Splošno sprejeta ideja, da beseda za 'kralj' v slovanskih jezikih odraža nemško *Karl*, ime Karla Velikega (§1), ne razloži vseh relevantnih podrobnosti tega etimona. To je vsaj eden izmed razlogov, zakaj se morda ne zdi prepričljiva (§2). Ta standardna etimologija je namreč rezultat zastarelega pristopa k etimologiji, ki je primarno impresionističen in pogosto ne posveča pozornosti fonetičnim in morfološkim podrobnostim (§3). Psl. **korl-ĭ* namreč fonetično ne ustreza nem. *Karl* (§4.1). V morfološkem oziru je svojilni pridevnik (§4.2), zato ga je težko izvajati iz finega naziva za tujega potentata, kot misli večina (§4.3–4). Včasih se zastavlja vprašanje, ali je bila ta beseda res praslovenska. Vsaj na to vprašanje je mogoče odgovoriti pritrdilno (§4.5). Glavni zaključki prispevka so povzeti v razdelku Conclusions (§5).

KEYWORDS: splošnoslovensko, etimologija, jezikovni stik, praslovensščina, pomenski prehod

1 INTRODUCTION

To the minds of most Slavists the etymology of PS **korlǐ* was settled long ago.¹ But several details in its origin are not sufficiently clear to support a full and universally acceptable understanding of the word's shape or meaning. The title of this communication points to three of them: the posited original shape of the etymon (**korlǐ?*), its reconstructed meaning ('king?'), and the status of this reconstruction (PS?).

Many Slavists, perhaps, are content with the more or less laconic accounts offered by the handbooks.²

Karl, nom propre de Charlemagne: sl. [PS] *korljǐ* 'roi', slavon [ChS] *kraljǐ*, s. [Srb.] *krâlj*, slov. [Sn.] *krâlj*, tch. [Cz.] *král*, pol. [P] *król*, r. [R] *koról*. Cet exemple montre qu'une diphtongue entrée en slave à une date de peu antérieure aux premiers monuments de la langue a subi le traitement ordinaire. L'altération slave des diphtongues en r et l était donc récente à cette date. (Meillet 1965: 66).³

[...] the Frankish victories in Pannonia impressed the Slavs so much that Charlemagne's Germanic name *Karl* was borrowed into Slavic with the meaning 'king'. Though originally adopted by central Slavic dialects only, this word eventually spread throughout Slavic: Sn. *krâlj*, Cz. *král*, P *król*, R *koról*. (Schenker 1995: 11).⁴

But to a critical reader of Slavic texts such very approximate accounts are not enough. A historian concerned with the relationship between

¹ In the works cited here, the Slavic etymon is written variously as PS **korlǐ*, **korljǐ*, and **korlǐ*. The first of these is my usage; the last is unfortunate, for the apostrophe is common as a marker of palatalization, and the reconstructed PS /l/ is not palatalized [lʲ], but palatal [ʎ] (see §4.1). The etymon also occurs written PS **korlǐ*, as in the title above, which is plain wrong (see §3). Its final vowel may be written equivalently as *ǐ* or *ǖ*.

² Abbreviations. Cr. (Croatian), Cz. (Czech), CS (Common Slavic), Gm. (German), Gmc. (Germanic), Go. (Gothic), IPA (International Phonetic Association), lit. (literally), PS (Proto-Slavic), ChS (Church Slavonic), OCS (Old Church Slavonic), OR (Old Russian, Old East Slavic), P (Polish), R (Russian), Sn. (Slovene), Srb. (Serbian).

³ Bracketed insertions by the present author.

⁴ For good measure, let us add this from Wikipedia.org/wiki/Charlemagne: "Charles' achievements gave a new meaning to his name. In many languages of Europe, the very word for „king“ derives from his name; e.g., Polish: *król*, Ukrainian: *король* (*korol'*), Czech: *král*, Slovak: *kráľ*, Hungarian: *király*, Lithuanian: *karalius*, Latvian: *karalis*, Russian: *король*, Macedonian: *крал*, Bulgarian: *крал*, Serbo-Croatian Cyrillic: *краль/kralj*, Turkish: *kral*. This development parallels that of the name of the Caesars in the original Roman Empire, which became *kaiser* and *tsar* (or *czar*), among others."

Slavs and Franks, for example, might have serious questions about this word that are neither answered nor even implicit in the bland statements of the handbooks; see §2. And the reader who turns to an authoritative etymological dictionary such as Trubačev (1984: 82–89) will find a long-winded disquisition that offers a purely speculative origin story for the word and leaves essential questions regarding its form and meaning unanswered; see §3.

It might be possible to do better; see §4.

2 WHAT THE CRITICAL READER NEEDS TO KNOW

In his recent history of Medieval Central Europe, Curta (2019: 2–4) shows that a critical reader who consults the Slavic handbooks for this crucial piece of linguistic evidence may come away with a story that is more like a fairytale than a scholarly account – as Curta puts it –

[a] much repeated, but never demonstrated theory [which] purports that the common noun for ‘king’ [...] derives from Charlemagne’s name. (p. 2)

It supposedly illustrates the metathesis of the liquids (the **tort* formula with suffixal ictus), which could then be conveniently dated to the Carolingian age on the basis of Charlemagne’s first contacts with the Slavs. [...] In reality there is no connection between Charlemagne and the word for ‘king’ used in most Slavic languages. (p. 3)

The earliest reference to a native **korlji* is in the Glagolitic inscription known as the *Baška* tablet, which is dated to 1100 or shortly after that. The word *korolj* [sic] appears four times in the *Life of Methodius*, and it is usually translated as ‘king’. Aleksander Brückner first noticed that the term was not a [common] noun, but a [...] name – *Karl* or *Carolus* used in reference to Frankish kings.⁵

We cannot expect a non-linguist to imagine that historical linguistics, like other historical sciences, is essentially hermeneutic: Its practitioners are not engaged in “demonstrating theories”; they interpret available historical data with the aim of creating as coherent as possible accounts of past events. In this business we don’t sweep away existing interpretations with unsupported claims that “in reality” things were different; we proceed,

⁵ Insertions by the present author. Brückner’s (1913) interpretation was first proposed by Bielowski (1864: vol. 1, 105, 116); see §4.3.

when we can, by amending or replacing existing interpretations that fail to account for available data, or which are not coherent.

But the historian who wishes to use (or reject) linguistic evidence needs to know that language is primarily a spoken medium that can change through time independently of any textual attestation. So the fact that a given vocable is first attested in the 1100s does not say much about when its phonological shape or its meaning were codified.

Regarding such a specific point as the Slavic “metathesis of the liquids”, it is useful to know that Old Church Slavonic provides a secure *terminus ante quem* for the regular South Slavic **tort* metathesis. Its earliest texts reflect the usage of the missionaries Constantine and Methodius, native Slavic speakers born in the early 800s, whose writings document the **tort* metathesis with dozens of examples. Since the **tort* metathesis was a regular sound change, the posited **korlǫ* would have changed – in any dialect in which it occurred – at the same time and with the same result as other lexical items containing such a liquid diphthong between consonants (cf. §1).

With respect to the original meaning of **korlǫ*, Schenker thought the Slavs were impressed with Charlemagne (cf. §1), whereas Curta does not think Charlemagne was such a popular figure that his name would enter fundamental political vocabulary. This sort of speculation is not really useful in linguistic reconstruction. Indeed, as far as the “fundamental political vocabulary” is concerned, a basic rule in semantic reconstruction is not to assume that the modern meaning should be projected back to the time of origin: The first step in semantic reconstruction is to determine the reference potential of a reconstructed form. Once that is done one can attempt to form hypotheses about the referents that motivated its creation and about possible development(s) to its attested meaning(s).

3 WHAT CAN WE LEARN FROM THE ETYMOLOGICAL DICTIONARY

It should be stated right away that the accounts of this word in Slavic etymological dictionaries typically are not based on a phonological or a morphological analysis.

The etymological dictionaries show variations on the following themes: They state (i) that PS **korlī* is the Slavic version of the Frankish *Karl*, or (ii) that it was borrowed or adopted from Frankish *Karl*, or (iii) that it was based on or goes back to Frankish *Karl*.⁶ These interpretations of the Slavic etymon are based on its obvious similarity with the hypothetical source; they are impressionistic rather than analytic.

The most extensive account in the twentieth century is Trubačev's article on **korlī* in *ĚSSJa* (1984: 82–89). After a survey of the existing literature on the etymon (pp. 82–84) Trubačev explains how **korlī* 'king' was created among the Polabian Slavs in the interaction between Slavs and Franks, especially after 780:

Sozдалas' blagoprijatnaja situacija dlja zaimstvovanija slavjanami bolee prestižnogo inojazyčnogo titula gosudarja. V ètoj funkcii bylo upotrebleno imja znamenitogo Karla Velikogo, [... kotoroe] bylo, konečno, u vsech polab[skix] slavjan na ustax ne odno desjatiletie [...] (p. 85).⁷

Further: The meaning of the title may for a long time have been vague, and it may not initially have been used about Slavic leaders; e.g., the *korolī* mentioned in the *Life of Methodius* may have been the margrave of Bavaria (p. 85).⁸

⁶ See, for instance, Brückner (1927), Vasmer (1953–1957), Sławski (1953–), Šanskij et al. (1975), Holub (1978), Bezljaj (1982), Mel'nyčuk (1989), Černyx (1993), Gluhak (1993), Machek (1997), Snoj (2015). Holzer (2011, s.v.) is an exception; see footnote 12.

⁷ "A situation arose that was favorable to the Slavs' borrowing a more prestigious, foreign title for the ruler. For this they used the name of the famous Charles the Great, ... [whose] name obviously was 1 current among the Polabian Slavs for decades." (p. 85)

⁸ Trubačev's idea that the referent of *korolī* in the *Life of Methodius* was the margrave of Bavaria ignores the repeated conclusions (Bielowski 1864; Brückner 1913; Lunt 1966) that this is not the word for 'ruler, king', but the name *Carolus*. Under the assumption that they represent PS **korlī*, the text's four *korol-* forms make no coherent sense; besides, their pleophony stands out as odd in a basically South Slavic text; and there is no other evidence that descendants of PS **korlī* had the meaning 'king' and could replace CS *kŭnędži* already in the 800s, when this text was written; it exists in Russian copies from around 1200. As argued since Bielowski (1864) it seems more reasonable to read these forms as scribal emendations of declensional forms of **karol-ŭ*, presumably Carloman (Gm. *Karlmann*; who led an expedition against Moravia 858, was commander of the southeast frontier marches from 864, king of Bavaria from 876, and died 880 https://en.wikipedia.org/wiki/Carloman_of_Bavaria). On this assumption, scribal emendations of **karolŭ*, **karola*, **karolu* would have changed one stem vowel and the stem-final /l/

Under the lemma **korl'ĩ*, Trubačev consistently writes the reconstructed form as **korlĩ* except where he quotes Lunt (1966) (p. 87). Trubačev's preferred **korlĩ* implies that the word originally was an i-stem, but no-one has ever argued for this, nor is there any evidence for it. All attestations, old and modern, in Slavic languages that have delension, consistently imply the word's original jo-declension and, in languages that distinguish /l/ and /l'/, stem-final PS **/l'/*. Trubačev makes nothing of Lunt's proposed reconstruction (**korl-j-ĩ*) although it serves as his own article's lemma. In the same connection he mentions the final accent of his PS **korlĩ*, but the significance of this detail is not made clear (pp. 87–88). He also ignores Lunt's interpretations of the earliest apparent and real attestations of **korl'ĩ*.

The article ends with considerations of the phonetic development of the metathesis. Trubačev acknowledges Mareš (1952) but follows Vondrák (1928) and older scholars in positing original dissyllabic forms, **kǎrǎl'-ĩ* or **korol'-ĩ*, derived from the Frankish spelling variant *Karal* (p. 88–89), thus contradicting his own lemma.

4 DATA AND INTERPRETATION

As stated in §1, the question mark in the title of this paper implies three problems: (i) The original shape of the reconstructed PS **korl'-ĩ*; (ii) the original meaning of this neologism; (iii) the question, raised by Lunt (1966) and Pronk-Tiethoff (2013, s.v.) – and perhaps others – whether this word can be reconstructed for Proto-Slavic.

I will begin with the first of these, which falls into two parts, §§4.1–2.

to produce the more familiar-looking East Slavic forms *korolĩ*, *korolja*, *korolju*; in addition, a possessive **karoli* (in the phrase **karol-j-i*; *ep[i]s[ko]pi.nom.pl*) was changed to *koroljevi* (*ep[i]s[ko]pi.*). Incidentally, one more Karl (Charles the Fat, emperor 881–888) is referred to by name as *Kralĩ* at the end of the *Proložnoe žitie Konstantina i Mefodija*; its spelling with final ...ĩ is not informative since the text regularly writes final jer as ь (e.g., gen.pl *книгъ*, preposition *въ*, dat.pl *Българомъ*, nom.sg *Борысь*). See textual analysis and references in Lunt (1966: 485–488); the four text loci are in Bielowski (1864: 1.105, 106, 111), also in Lavrov (1930: 74, 75, 77, 101), though without Bielowski's construal.

4.1 PHONOLOGY

The phonological correspondences across the Slavic language group (cf. Meillet, §1) leave no doubt that the original shape of this word contained a liquid diphthong. The correspondences are perfectly regular with the sole exception of Upper Sorbian *kral* (for expected **król*; cf. Dybo 1963: 69); it is recognized as an intrusion from Czech (Trubačev 1984: 84).

PS **korl'-ĩ* is reconstructed with a stem-final /l/ (regardless of the inconsistent spellings in Cyrillic texts, including Trubačev 1984; see §3). This is important, for it refutes the long-accepted idea that PS **korl'-ĩ* is a rendering, borrowing, or reflection of Gm. *Karl*.⁹

In Slavic loanwords from Germanic, Gmc. /l/ is consistently rendered by PS */l/ not by */l'/, whether before front vowel (1.a) or back vowel (1.b); see Pronk-Tiethoff (2013).¹⁰

(1) a. PS **lixva* 'usury', **lišťĩ* 'cunning', **lívŭ* 'lion', **velĩblŏdŭ* 'camel', **lĕkŭ* 'medicine', **xlĕbŭ* 'bread', **xlĕvŭ* 'cow shed', **stĩlĕdŭ* 'coin'.

b. PS **lugŭ* 'lye', **lukŭ* 'onion', **plugŭ* 'plow', **kotelŭ* 'kettle', **kŭbĩlŭ* 'tub, bushel', **osĩlŭ* 'ass', **stĩklo* 'glass', **lagy* 'cask', **pila* 'saw', **xula* 'abuse'.

The stem-final /l/ of PS **korl'ĩ* points to an earlier cluster of base-final /l/ and suffix-initial /j/; see §4.2.

⁹ Lehr-Spławiński (1939) projected the scholarly Polish pronunciation of the extinct Polabian language back to the origin of PS **korl'ĩ* and thought its 'soft l' must render a German /l/; hence **korl'ĩ* must have been coined at the Polabian border with Charlemagne's realm and spread to other Slavic dialects from there. This hypothesis is based on a common, erroneous identification of palatal /l/ IPA [ɫ] with palatalized /l/ IPA [lʲ] as 'soft'. In Polish, PS */l/ merged with positional [lʲ] variants of /l/, but there is no evidence that PS /l/ had merged with positional variants of /l/ in Polabian around 800; cf. Lunt (1966: 488).

¹⁰ In PS **bludo* 'dish' the /l/ is not from Gmc. /l/ but from Gmc. /j/; cf. Go. *biups* 'platter'. One anonymous referee points to several toponyms in which Sn. /l/ corresponds to Gm. /l/. The referee suggests a likely difference in chronology between the acquisition of the appellatives and *propria*. The issue cannot be pursued here.

4.2 MORPHOLOGY

Almost all the Proto-Slavic masculine nouns acquired from Germanic are declined as o-stems or u-stems. Exceptions are a few secondary jo-declension stems, results of the Progressive Palatalization (e.g., PS **koldędźi* ‘spring, well’, **stīlędźi* ‘coin’). The jo-declension noun PS **korl’-i* is unique in the corpus of Germanic loanwords; cf. Pronk-Tiethoff (2013, s.v.).

If we assume PS **korl’-i* has a German model, it can only be a relative (‘possessive’) adjective, derived from a base **korl-* (Pre-PS **karl-*; see footnote 11) by the morphologized mutation of the stem-final consonant /l/ → /l’/ (earlier a suffix PIE **-jo-*); cf. Lunt (1966); Trubačev (1984: 87). Some examples of OCS and Old Russian relative adjectives formed this way are in (2).¹¹

(2) a. OCS *člověk-ŭ* ‘man’ – *člověči* ‘man’s, of man’, *osilŭ* – *osil’i* ‘of an ass’, *kozilŭ* – *kozil’i* ‘of a goat’, *gospodin-ŭ* – *gospodīn’-i* ‘lord’s’, *mati*, *mater-ī*.acc.sg – *mater’-i* ‘mother’s’; a few names: *Paul-ŭ* – *Paul’-i*, ‘Paul’s’, similarly *Simon-ŭ* – *Simōn’-i*, *Avra(a)m-ŭ* – *Avra(a)ml’i*, *Pilatŭ* – *Pilašt’i* (Diels 1932: 108–112).

b. OR *gospodj-ī* – *gospož-ī* ‘lord’s’, *gospož-a* ‘lord’s spouse, lady’, *knjazj-ī* – *knjaž-ī* ‘prince’s’, *knjaž-a* ‘prince’s spouse, princess’, *Vsevolod-ŭ* – *Vsevolož-ī* ‘Vsevolod’s’, *Vsevolož-a* ‘Vsevolod’s spouse’; Novgorod dial.: *gospodj-in-ŭ* – *gospož-a* ‘lord’s spouse’, *knjazj-ī* – *knjaž-ī mužī* ‘deputy; lit. prince’s man’, *kyjanjin-ŭ* – *kyjanjinj-ī* ‘Kievan’s’, *Boislav-ŭ* – *Boislavlj-ī*, *Davyd-ŭ* – *Davyž-ī* (Sreznevskij 1958, s.vv.; Zaliznjak 2004, word-index).

In brief, simple phonological and morphological analysis of the reconstructed stem **korl’-* determines that it is not a Slavicized version of Gm. *Karl*, but a Slavic relative or possessive adjective possibly derived from *Karl*.

Since the base PS **korl-* is monosyllabic, we might expect the possessive suffix allomorph *-īj-*; but in the earliest attested period the ideally complementary distribution of the alternants *-j-* ~ *-īj-* is clouded (cf. OCS

¹¹ The examples in (2.a) are normalized and transliterated; in (2.b) palatalization (sharpening) is indicated (with superscript ^ʲ) where appropriate.

ovič-ī ~ *ovič-īj-ī* 'sheep's, OR *kŭnjaž-ī* – *knjaž-ī* 'prince's'; Vaillant 1974: 429). As for the desinential accent of **korl'-ī* (cf. R *koról'* – *koroljá*, Srb. *krâlj* – *krâlja*), the accent of the base form **Korlŭ* is not attested, and we are limited to observing that the adjective's accent is consistent with a derivative from an accentless (enclinenomenon) base (traditionally a.p. c; cf. Dybo 2000: 120).

4.3 SEMANTICS

The morphological analysis of the word leads straight to an understanding of its original literal reference potential: If the relative adjective **korl'-ī* was derived from a man's name and meant 'Karl's', it could characterize anything or anyone that was connected with that individual. In a phrase such as PS **korlī mōžī* – parallel to OR *knjaži mužī* in (2.b) (cited from Birchbark text 109, Zaliznjak 1995: 235) – it could refer to a person as one of Karl's men, a representative, deputy, or vassal.¹² In frequent use, such a phrase would be prone to ellipsis of its semantic head *mōžī* and reanalysis of **korlī* as a noun. Note the feminines OR *gospoža* 'lady', *knjaža* 'princess, lady', *Vsevoloža* 'wife of Vsevolod' in (2.b), which illustrate substantivized relative adjectives. Substantivized, **korlī* would retain the semantic value of the former phrase, 'representative of Karl'.

Trubačev thought that the original meaning of **korl'-ī* was vague. It is better to recognize that its meaning was precise, but broad. Assuming that *Karl* was the name of a ruler – say, a Frankish king – 'Karl's (man)' could refer to a Frankish person of secular authority – civil or military – or ecclesiastic, without regard to rank, a detail for which there was no Slavic terminology, and which would likely be unimportant to the common person.

So, any of Karl's men might be known locally by his name but could be referred to by a local variant of the generic PS **korlī*, first with the meaning 'Karl's man', later narrowed in reanalysis, functional as 'the Frankish head man, governor, or regent' or hierarchical as 'the vassal, duke, or local *rex*,

¹² "[...] we have here [...] a derivative from the proper name, a possessive formed with the familiar formant *-j-*. **korljī* was then 'Karl's', hence 'Karl's man, representative, deputy'." (Lunt 1966: 488). Holzer (2011, s.v.) recognizes the possessive suffix but proposes no semantic interpretation.

king'. The time and context in which the expression's meaning became reanalysed as 'ruler, king' is unknown; the earliest attestations are Croatian and Serbian from the 1100s (Lunt 1966). Regardless where the word was created, it may well have been propagated across the Slavic regions before the final semantic change to 'king' occurred.

4.4 SPACE AND TIME

Assuming that PS **korlĩ* is a derivative of the name of one of the Frankish kings, it may have been created in any of the contact zones of Slavs and Franks, perhaps in the West Lechitic or Sorbian areas in the northwest, where the Franks fought with the Slavs' Saxon neighbors repeatedly in the 700s, or – perhaps more likely – in the southeast of the Frankish area of expansion, between Bavaria in the west and Pannonia in the east, between Bohemia and Moravia in the north and Friuli, Istria, and Dalmatia in the south. There were enough dukes, counts, margraves, and other men representing Frankish authority in these regions, from Charles Martel's Bavarian campaigns in the 720s to Charlemagne's repeated advances in this region later in the century (Curta 2019: 63–65, 101–105).

Historians who are interested in this matter, and who have specialist knowledge to contribute, should feel invited to point to areas where the creation of this Slavic term would have been likely. But actually such an obvious label for a Frankish person of authority could have been created independently in several places. Nor is it surprising that – once coined – it would become propagated and widely adopted across the Slavic lands. From a Slavic point of view, the Frankish kings, especially Charlemagne, were major actors on the geopolitical stage, and their campaigns, whether in the northwest or the southeast, could hold significant implications for Slavic communities.

Regarding the propagation of PS **korlĩ* 'Frankish person of authority', it is reasonable to assume a difference between areas in which it spread from person to person and was in common use, and more distant areas in which it was of little or no practical utility and might be known mainly to members of governing circles.

While there is no precise answer to the question *Where was it coined? the question When?* has a fairly determinate answer.

First, the extralinguistic context for its coinage may well have been the 700s, during Charles Martel's rule (714–741) or Charlemagne's (768–814). Assuming an early substantivization of PS *korlī to 'head man, governor', it might have been political events after Charlemagne's death that prompted a semantic shift from functional to hierarchical meaning based on usage equivalent to that of western words for 'head of state, ruler, king'.

Secondly, the regular phonological correspondences show that variants of *korlī became established across the Slavic-speaking territories either before or during the period when the '*tort metathesis' was in progress. This was a phonetically gradual change.¹³ Undoubtedly it was enacted through stages of stylistic variation. And even though it produced different regional outcomes, at any time during its progression Slavic speakers would have had no difficulty identifying the stylistic variation in the speech of their neighbors with their own ideal (underlying) representations. One early attestation of the metathesis is the oft-cited Veleti name *Dragovit*, recorded in 789 (Schenker 1995: 46). It gives a chronological hint, but since it was recorded by a non-Slav, it is uncertain which stage in the phonetic progression of the sound change it reflects. Besides, it can be assumed that the change proceeded earlier in some regions than in others (cf. footnote ¹³).

4.5 IS *KORLĪ PROTO-SLAVIC?

Pronk-Tiethoff (2013, s.v.) hesitates to reconstruct *korljī as Proto-Slavic, being that it is such a recent neologism. Lunt (1966) had similar qualms. This hesitation implies a terminological problem and a conceptual confusion.

¹³ It is notable that the 'metathesis' intersected with the change of Pre-PS /ǎ/ > /o/ (part of 'the qualitative differentiation of long and short vowels'). In South and Central Slavic it was a '*tart metathesis': [karl' -> kar^al' -> k^arāl' -> krāl'-], Cr. *králj*, Cz. *král*; in Northwest Slavic, by contrast, [korl' -> kor^al' -> k^arōl' -> krōl'-], P *król*. In East Slavic, the 'metathesis' stalled, producing pleophony: [korl' -> kor^al' -> k^arof' -> koroł'-], R *korol'*; cf. Timberlake (1986); Bethin (1998: 47–52). Van Ginneken (1935: 59–66) illustrates similar regular changes in Dutch dialects in Brabant and Limburg; cf. Weijnen (1966: 265).

The term *Proto-Slavic* is used in two senses: (i) PS_1 is a technical term. Think of its reference as an inventory of reconstructed roots and affixes, lexemes, wordforms and fixed expressions, as well as morphosyntactic and sentence-syntactic rules, all established by the comparative method; when these are cited they are labeled PS. This inventory “ne se laisse amener à aucun état historique déterminable dans le temps et dans l’espace” (Meillet 1965: 11).¹⁴ Although timeless it comprises elements of different age; some items are its Indo-European heritage, some are prehistoric native formations, some are borrowings from identifiable or unidentifiable sources, still others are later neologisms of various kinds. Sorting the inventory into such categories can only be done through secondary comparisons of Proto-Slavic reconstructions with non-Slavic languages.

Thus, in our example, the Slavic words for ‘king’ present regular correspondences and are reconstructed as PS $*korl\text{-}i$ ‘Karl’s’. Secondary comparison with Germanic helps us identify the source of its base as Gm. *Karl*. This and the regular correspondences help us hypothesize the time at which it was coined. But this additional information does not remove the reconstructed $*korl\text{-}i$ ‘Karl’s’ from the Proto-Slavic inventory.

(ii) In the second sense, *Proto-Slavic* (PS_2) is used loosely (by some) about the Slavic spoken in the period around its first written attestation. This usage appears based on the naive idea that PS_1 is a reconstructed language, a sort of pre-stage of Old Church Slavonic. Scholars who are accustomed to this loose usage may feel that Proto-Slavic (PS_1) reconstructions are somehow ‘older’, and that new words in the language (PS_2) should perhaps not be assigned reconstructed forms.

The only cure for such feelings is a clear distinction between (i) Proto-Slavic, the inventory of reconstructions, to which scholars add new items and revisions as time goes by, and (ii) the spoken language of the medieval Slavs with its dynamic development and gradual geographical differentiation; for a detailed discussion of this distinction, see Andersen (1986). It

¹⁴ “[...] cannot be assigned to any historically defined point in time or place in space [HA]”. The abstract nature of a proto-language is not due to any difficulty in dating it or locating its ‘homeland’. It is a logical matter that derives from its creation and the use to which it is put. It is created by the comparative method, and its asterisked elements refer to actual elements of the languages from which it has been derived.

would be a good idea to use the term *Proto-Slavic* just for the inventory of reconstructions (PS_1) and choose another name for the living language, a name that could be modified with chronological adjectives such as *early* or *late* and geographical ones, such as *southern* or *northwestern*. Some writers have called it *Common Slavic* (CS). One could perhaps call it (*Spoken*) *Medieval Slavic* (SMS).

Whereas this language (PS_2) was spoken in time and space – in medieval Slavic communities – Proto-Slavic (PS_1) is not a language, but a meta-language, that is, a language used to speak about another language or languages. It is a scholarly creation whose elements are never spoken, except as examples in scholarly presentations and debates. It is, technically speaking, a scientific meta-language (cf. Hjelmslev 1969: 120).

5 CONCLUSION

In this paper we have witnessed the disbelief with which a non-linguist may encounter the results of Slavic historical linguistics, and we have seen some of the basic information without which such results cannot be understood, let alone evaluated (§2). But we have also seen an illustration of the traditional impressionistic approach in Slavic etymology, which begins with a hypothetical solution and then does not know what to do with essential details that call for linguistic analysis (§3). The phonological and morphological sections (§§4.1–2) showed how a purely linguistic analysis of a given expression may conclude with its semantic minimum, its literal referential potential. The pragmatic interpretation of the neologism hypothesizes a socio-cultural context for its creation and subsequent semantic development (§4.3). In this case both the regular phonological correspondences and the context posited for its origin contributed to some understanding of the time and place(s) in which it may have been coined (§4.4).

The introduction posed three questions that for some time have needed to be clarified.

- (i) The phonological shape of the etymon is PS *korl'-ī, not *korlī, as has often been claimed (§§4.1–2).

(ii) Its original meaning was not ‘king’. It was coined as a possessive adjective ‘Karl’s’. Usage in phrases such as PS **korl’i možǐ* ‘Karl’s man (representative, deputy)’ prompted substantivization as ‘Frankish man in authority, governor’, which with time and through changes in usage eventuated in ‘ruler, king’ (§§4.3–4).

(iii) PS **korl’-i* ‘Karl’s’ is a lexeme in the reconstructed Proto-Slavic lexicon. Its shape is warranted by the regular phonological correspondences in the Slavic words for ‘king’. Its posited original meaning ‘Karl’s’ is ‘warranted by its morphological composition; its modern meaning ‘king’ arose through understandable semantic developments subsequent to its creation (§4.5).

REFERENCES

- Andersen, Henning. 1986. Protoslavic and Common Slavic: questions of periodization and terminology. Michael S. Flier, Dean S. Worth (eds.), *Slavic Linguistics, Poetics, Cultural History. In honor of Henrik Birnbaum on his sixtieth birthday, 13 December 1985*, 67–82. (= *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* 31/32.) Columbus, Ohio: Slavica.
- Bethin, Christina Y. 1998. *Slavic Prosody. Language change and phonological theory*. Cambridge: University Press.
- Bezljaj, France. 1982. *Etimološki slovar slovenskega jezika, vol. 2. K–O*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Bielowski, August. 1864. *Monumenta historiae Poloniae/Pomniki dziejowe Polski*, vol. 1. Lwów: Polska Akademia Umiejętności.
- Brückner, Aleksander. 1913. *Die Wahrheit über die Slavenapostel*. Tübingen: Mohr.
- Brückner, Aleksander. 1927. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Cracow: Krakowska spółka wydawnicza.
- Curta, Florin. 2019. *Eastern Europe in the Middle Ages (500–1300)*. (Brill Companion to European History, 18.) Leiden: Brill.
- Černyx, P. Ja. 1993. *Istoriko-etimologičeskij slovar’ sovremennogo russkogo jazyka* 1–2. Moscow: Russkij jazyk.
- Derksen, Rick. 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden: Brill.
- Dybo, V. A. 1963. Ob otryženii drevnix količestvennyx i intonacionnyx otnošenij v verxnelužickom jazyke. L. È Kalnyn’ (ed.), *Serbo-lužickij lingvističeskij sbornik*. Moscow: Akademija Nauk SSSR. 54–83.
- Dybo, V. A. 2000. *Morfologizovannye paradigmatičeskie akcentnye sistemy. Tipologija i genesis*. Moscow: Jazyki russkoj kul’tury.

- Trubačev, Oleg. N. 1984. *Etimologičeskij slovar' slavjanskix jazykov*. Praslavjanskij leksičeskij fond, vol. 11. Moskow: Nauka.
- Ginneken, Jacobus van. 1935. *Ras en taal*. Amsterdam: Noord-Hollandsche uitgevermaatschappij.
- Gluhak, Alemko. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb.
- Hjelmslev, Louis. 1969. *Prolegomena to a Theory of Language*. Translated by Francis J. Whitfield. Madison: University of Wisconsin Press.
- Holub, Josef. ²1978. *Stručný etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Statní pedagogické nakladatelství.
- Holzer, Georg. 2011. *Glasovni razvoj hrvatskoga jezika*. Zagreb.
- Lavrov, P. A. 1930. *Materialy po istorii voznikovenija drevnejšej slavjanskoj pis'mennosti*. Leningrad: Akademija nauk SSSR.
- Lehr-Splawiński, Tadeusz. 1927. Pochodzenie i rozpowszechnienie wyrazu król w polszczyźnie i w innych językach słowiańskich. *Prace filologiczne* 12: 44–53.
- Lunt, Horace G. 1966. Old Church Slavonic *kraljъ? *Orbis scriptus. Festschrift für D. Tschizewskij*. Munich: Sagner. 484–489.
- Machek, Václav. ³1971. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Československá akademie věd.
- Mareš, František V. [1952] 1969. *Diachronische Phonologie des Ur- und Frühslavischen*. (Slavistische Beiträge, 40.) Munich: Otto Sagner.
- Meillet, Antoine. ²1965. *Le slave commun*. Paris: Champion.
- Melnyčuk, O. S., Bilodid, I. K., Kolomijec, V. T., Tkačenko, O. B. 1989. *Etymolohičnyj slovnyk ukrajins'koji movy*, vol. 3. Kiev: Naukova dumka.
- Pronk-Tiethoff, Saskia. 2013. *The Germanic Loanwords in Proto-Slavic*. Amsterdam: Rodopi.
- Schenker, Alexander M. 1995. *The Dawn of Slavic. An introduction to Slavic philology*. New Haven: Yale University Press.
- Sławski, Franciszek. 1953–. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Cracow: Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego.
- Snoj, Marko. ³2016. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Sreznevskij, Izmail I. 1958. *Materialy dlja slovarja drevnerusskogo jazyka po pis'mennym pamjatnikam* 1–3. Sankt-Peterburg.
- Šanskij, N. M., V. V. Ivanov, T. V. Šanskaja. 1975. *Kratkij etimologičeskij slovar' russkogo jazyka*. Moscow: Prosveščenie.
- Timberlake, Alan. 1986. The metathesis of liquid diphthongs in Upper Sorbian. M. S. Flier, D. S. Worth (eds.). *Slavic Linguistics, Poetics, Cultural History. In Honor of Henrik Birnbaum on his Sixtieth Birthday 13 December 1985*. (= International Journal of Slavic Linguistics and Poetics 31–32, 1985.) 417–430.
- Trubačev, O. N. 1984. *korl'ъ. *Ėtimologičeskij slovar' slavjanskix jazykov*. Praslavjanskij leksičeskij fond vol. 11. Moscow: Nauka. 82–89.
- Vaillant, André. 1974. *Grammaire comparée des langues slaves* vol. 4. La formation des noms. Paris: Klincksieck.

- Vasmer, Max. 1953–1957. *Russisches etymologisches Wörterbuch* 1–3. Heidelberg: Winter. Translated: O. N. Trubačev, 1964–1973. *Ėtimologičeskij slovar' russkogo jazyka* 1–4. Moscow: Progress.
- Vondrák, Václav. 1928. *Vergleichende slavische Grammatik, vol. 1. Lautlehre und Stammbildungslehre*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.
- Weijnen, A. ²1966. *Nederlandse dialectkunde*. Assen: Gorcum.
- Zalznjak, A. A. ²2004. *Drevnenovgorodskij dialekt*. Moscow: Jazyki russkoj kul'tury.

Prispelo februarja 2022, sprejeto maja 2022.

Received February 2022, accepted May 2022.

ACKNOWLEDGEMENTS

I am grateful to Ms. Justina Bandol for drawing my attention to Curta (2019) and to two anonymous referees, whose friendly comments helped me make the exposition more precise in several places.

SUMMARY

CHARLEMAGNE AND ALL THE KING'S MEN. PS *KORLĪ 'KING'?

The article is motivated by the historian F. Curta's rejection of the traditional etymology of PS **korlĭ* and the unsatisfactory treatment of this etymology in the authoritative *Ėtimologičeskij slovar' slavjanskich jazykov* ed. by O. N. Trubačov. It shows that phonological and morphological analysis lead to a Proto-Slavic possessive adjective **korl-j-ĩ* with an original referential value 'Karl's (representative)', substantivized as 'Frankish person of authority', eventually > 'regent, king' (as first suggested by Lunt 1966). The Proto-Slavic status of **korlĭ*, which some have doubted, is shown to be not an empirical but an important theoretical issue.

KAREL VELIKI IN VSI KRALJEVI MOŽJE. PSL. *KORLĪ 'KRALJ'?

Prispevek sta spodbudili F. Curtova zavrnitev tradicionalne etimologije psl. **korlĭ* in nezadovoljiva obravnava te etimologije v avtoritativnem *Ėtimologičeskij slovar' slavjanskich jazykov*, ki ga ureja O. N. Trubačov. Prikazuje, da fonetična in morfološka analiza kažeta na praslovanski svojilni pridevnik **korl-j-ĩ* s prvotno nanašalno vrednostjo 'Karlov', posamostaljen kot 'Frankovska oseba z avtoriteto', kasneje > 'vladar, kralj' (prvič predlagal Lunt 1966). Praslovanski status rekonstrukcije **korlĭ*, v katerega se je dvomilo, se izkaže ne za empirični, temveč pomemben teoretični problem.

Татьяна Владимировна Шалаева

[Tatjana Vladimirovna Šalajeva] (ORCID: 0000-0002-9836-0105)

Институт славяноведения РАН, Центра ареальной лингвистики, Россия
koulkuk@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.3986/15.1.02>

АНТРОПОНИМИЧЕСКАЯ МОТИВАЦИЯ В НАЗВАНИЯХ ЖИВОТНЫХ (НА МАТЕРИАЛЕ «ОБЩЕСЛАВЯНСКОГО ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО АТЛАСА»)

[ANTROPONIMČESKAJA MOTIVACIJA V NAZVANIJAH ŽIVOTNYX (NA MATERIAL “OBŠČESLAVJANSKOGO LINGVISTIČESKOGO ATLASA”)]

В статье анализируются славянские наименования животных, образованные от человеческих имен и содержащиеся в первом томе «Общеславянского лингвистического атласа» «Животный мир». Характеризуются их производящие основы, первичные признаки номинации и географическая локализация. В частности, описываются названия таких представителей фауны, как божья коровка, светлячок, стрекоза, бабочка, улитка, ящерица, медведь и ласка. В большинстве случаев они мотивированы христианскими именами *Иоанн, Мария, Петр, Павел, Лавр* и др. Рассмотренный материал позволил предложить новые гипотезы о происхождении отдельных слов, чья внутренняя форма признается затемненной: это словен. *martinček* ‘ящерица’ и укр. *ра́влик, лаврик* ‘улитка’. Пространственное распределение исследуемых лексем наглядно показано на прилагаемых к статье картах-схемах, составленных на основе материалов «Общеславянского лингвистического атласа».

Ключевые слова: славянская диалектология, лингвогеография, этимология, «Общеславянский лингвистический атлас», названия животных, антропонимы

Članek analizira slovanske izraze za živali, ki so tvorjeni iz antroponimov in so zajeti v prvem leksičnem delu *Slovanskega lingvističnega atlasa* z naslovom *Živalski svet*. Opisane so njihove besedotvorne podstave, prvotni vzgibi za pomensko motivacijo in njihova geografska razporeditev. Predstavljena so zlasti poimenovanja živalskih vrst, kot so pikapolonica, kresnica, kačji pastir, metulj, polž, kuščar, medved in podlasica. V veliki večini te izraze motivirajo krščanska imena *Janez, Marija, Peter, Pavel, Lavrencij* itd. V atlasu obravnavano gradivo je omogočilo predlaganje novih hipotez o

izvoru posameznih besed, katerih notranja oblika je prepoznana kot nejasna. To sta sln. *marĭnĭček* 'kuščar' in ukr. *рáвлик, лáврлик* 'polž'. Prostorska razporeditev proučevanih leksemov je nazorno prikazana na priloženih kartah, sestavljenih na podlagi gradiva iz *Slovanskega lingvističnega atlasa*.

KLJUČNE BESEDE: slovanska dialektologija, lingvistična geografija, etimologija, *Slovanski lingvistični atlas*, poimenovanja živali, antroponimi

The article analyzes the Slavic animal names derived from anthroponyms and included in the 1st volume of *Slavic Linguistic Atlas* titled *Animal World*. Their underlying stems, primary nomination qualities and geographical localization are given. In particular, the names of such fauna representatives as ladybird, firefly, dragonfly, snail, lizard, bear and weasel are described. They are mainly motivated by the Christian names *Иоанн, Мария, Петр, Павел, Лавр* etc. The considered material enabled to suggest new versions on the origin of some words whose inner form is believed to be unclear. These are Slov. *marĭnĭček* 'lizard' and Ukr. *рáвлик, лáврлик* 'snail'. Spatial distribution of the studied words is shown on the schematic maps enclosed to the article and compiled on *Slavic Linguistic Atlas* materials.

KEYWORDS: Slavic dialectology, linguistic geography, etymology, *Slavic Linguistic Atlas*, animal names, anthroponyms

1 МОТИВАЦИОННЫЕ КАРТЫ «ОБЩЕСЛАВЯНСКОГО ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО АТЛАСА»

Одним из результатов работы над лексико-словообразовательной серией «Общеславянского лингвистического атласа» стала публикация в его томах мотивационных карт, на которых различными знаками отображаются признаки предметов и явлений, ставшие основой для номинации. С их помощью выявляются диалектные различия в логике наименования реалий, то есть их обозначения тем или иным корнем по той или иной семантической модели (Вендина 2003: 7; Вендина 2019: 308–309; Вендина 2021: 133). Карты такого типа могут основываться на материале одной карты, а могут быть сводными – обобщать сведения разных карт.

В качестве примера можно привести данные 10-ого тома «Общеславянского лингвистического атласа» «Народные обычаи», куда включены мотивационные карты «Похоронит (покойника)» и «Курит (папиросу)», составленные по материалам соответствующих лексических карт. На них отчетливо видно противопоставление

северной и южной частей славянского языкового континуума. Так, на карте «Похоронит (покойника)» в западно- и восточнославянских языках преобладают названия, образованные от глаголов с первичным значением ‘прятать’ – это дериваты корней *-xоn¹* и *-xov*. В то время как в Южной Славии значительно чаще используются наименования с внутренней формой «копать, рыть» – производные корней *-greb-*, *-kop-* и *-rov-* (ОЛА 10: 229). На карте «Курит (папиросу)» западно- и восточнославянские языки объединены преимущественным распространением названий, связанных с горением, сжиганием чего-либо – от корней *-kur-*, *-pal-*, *-smol-*, *-kad-*, *-kop-(ьt)*. В южнославянских диалектах центральное место занимают глаголы, изначально называющие выпускание воздуха (от корней *-pux-*, *-puš-*) и действия с трубкой и табаком (*pi-j-e-tь* (*tutun*)-ь (болг., макед.) из тур. *tütün* ‘табак’, (*pip*)-*a-j-e-tь* (словен., хорв.) от итал. *pipa* ‘курительная трубка’, (*faif*)-*a-j-e-tь* (словен.) от нем. *Pfeife* ‘то же’ (ОЛА 10: 226).

2 ОАНТРОПОНИМИЧЕСКИЕ НАЗВАНИЯ ЖИВОТНЫХ В ОЛА

Интересный случай противопоставления мотивационных моделей в различных славянских языках демонстрируют материалы переработанного первого тома «Общеславянского лингвистического атласа» «Животный мир» (ОЛА 2022). На многих его картах названия насекомых, земноводных и, в меньшей степени, млекопитающих образуются от человеческих имен, и подобные обозначения имеют довольно четкую пространственную дистрибуцию. Далее они будут описаны в соответствии со степенью распространенности в славянских диалектах.

2.1 НАЗВАНИЯ БОЖЬЕЙ КОРОВКИ

Так, практически на всей картографируемой территории, хотя и с разной частотностью, от антропонимов образуются наименования божьей

¹ Материалы ОЛА приводятся в принятой в нем транскрипции для обобщенной записи различных фонетических вариантов одной и той же лексемы.

ОБЩЕСЛАВЯНСКИЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АТЛАС

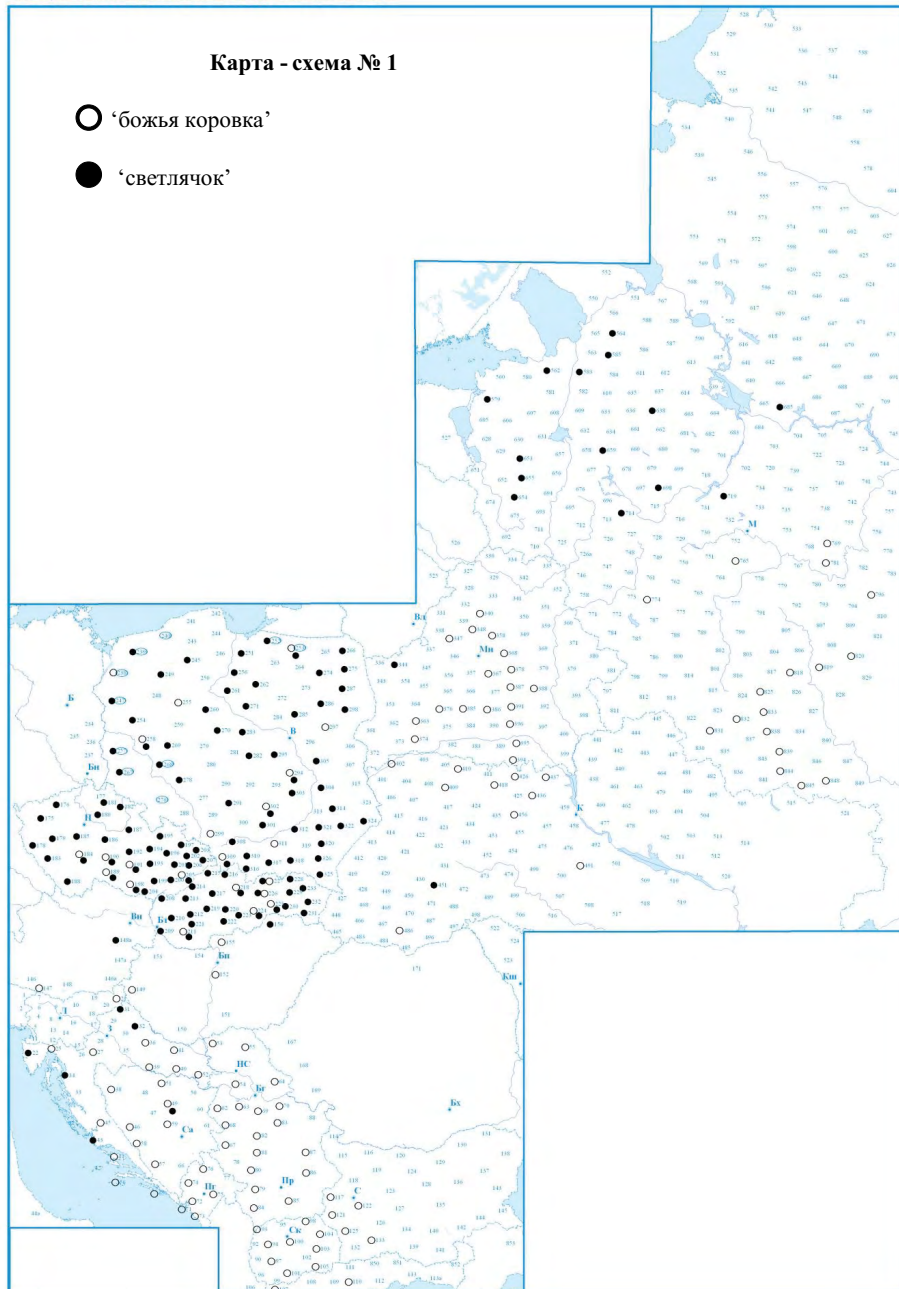

Рисунок 1: Карта-схема № 1

коровки (*Coccinella*) (см. Картусхему № 1²): по данным ОЛА, они отсутствуют только в болгарских диалектах, за исключением юго-западных, в говорах Левобережной Украины и в севернорусском наречии. Божья коровка носит следующие отантропонимные названия: *bqb-a-(mar)-a* (серб., хорв.), *let-(mar)-a* (болг., макед.), *po-let-(mar)-a* (серб.), *šar-a-(mar)-a* (серб.), *lěp-A (mar)-a* (макед.), *let-ьн-A (mar)-a* (макед.), *bab-a (mar)-a* (болг.), *zqlt-ьн-A (mar)-e* (хорв.), *(štanc)-a (mar)-ul-a* (словен.), *(mar)-uš-ьk-a* (макед.), *(mar)-un-ьk-a* (укр.), *(maš)-ьk-a* (русс.) (ОЛА 2022: 245–251). Они представляют собой дериваты имени языческого мифологического персонажа *Мара*, которое затем было сближено с христианским именем *Мария* (Вендина 2003: 11, 17–18; Топоров 1981: 285–287, 299–300; Гура 1997: 494–495, 499; Терновская 1995а: 221).

Менее часто наименования божьей коровки образуются от корня (*ivan*)- и его вариантов (все они локализируются в русских говорах): ср. *(ivan)-ьč-ik-ь*, *(van)-ьč-ik-ь*, *(ivan)-ьč-ьk-a*, *(van)-ьč-ьk-a*, *(iv)=-aš-ьk-a*, *(iv)=-aš-ьč-ьk-a*, *(van)-j-a*, *(van)-ьk-a*, *(van)-j-uš-a*, *(van)-j-a sq-mqlk-ь*, *(van)-j-a žen-iš-ьk-ь*, *(van)-j-a (kapitan)-ь* (ОЛА 2022: 245–251). Они мотивированы именем святого Иоанна Крестителя, чье Рождество 24 июня совпадает с языческим праздником летнего солнцестояния (день Ивана Купала) (Вендина 2003: 11, 13; Терновская 1995а: 221).³

С трансформацией языческих мифологических персонажей (в частности, младшего сына верховного бога, громовержца) под влиянием христианства В. Н. Топоров связывает названия божьей коровки от имени *Петр*, фонетически близкого к корню **per-*, в частности, в **perunь* (Топоров 1981: 288–289, 299–300): *(petr)-ik-ь*, *(petr)-ič-ьk-ь* (белорус.) (ОЛА 2022: 245–251).

² Карта-схема № 1 составлена по материалам следующих карт: № 44 по вопросу L 112 ‘божья коровка’ (авторы – Ж. Варбот, С. Утешены) (ОЛА 2022: 245–251) и № 48 по вопросу L 117 ‘светлячок’ (авторы – Т. Шалаева, С. Утешены) (ОЛА 2022: 269–274).

³ С другой стороны, В. Н. Топоров считает, что «мужские» обозначения божьей коровки появились на основе ее названий женскими именами, в первую очередь *Марией* (Топоров 1981: 287).

Широко распространенные имена христианских святых *Иван*, *Мария* и *Петр*, по-видимому, стали основой для наименования божьей коровки от других мужских и женских имен и прозвищ – *Андрей* ((*andrej*)-*ьк-а*, (*andrej*)-*ьк-о*, (*andrej*)-*ьк-акор-ор-ьж-ьк-а*, (*andrej*)-*ьк-а* *brat-ьк-а* (белорус., укр.)), *Федор* ((*fedor*)-*ьк-о*, (*fedyr*)-*ьк-а* *kom-yr-ьк-а* (белорус., укр.)), *Николай* ((*mikolaj*)-*ьк-ъ* (польск.)), *Лаврентий* ((*lavrjen*)-*ьк-ъ* (польск.)), *Прохор* ((*proš*)-*ьк-а* *bur-en-ьк-А* (русск.)), *Карп* ((*karp*)-*иш-ьк-а* (русск.)), *Екатерина* ((*katerin*)-*ьк-а*, (*katrin*)-*ьк-а*, (*kas*)-*j-а*, (*kas*)-*j-ьк-а*, (*trus*)-*ь=-а* (польск.)), *Петронилла* ((*petr*)-*иш-ьк-а*, (*petrunel*)-*ьк-а* (польск.)), *Магдалена* ((*mandalin*)-*ьк-а*, (*majdalin*)-*ьк-а*, (*mangalen*)-*ьк-а*, (*len*)-*ьк-а* (чешск., словац.)), *Галина* ((*galin*)-*ьк-а* (чешск.)), *Барбара* ((*barbor*)-*ьк-а* (словац.)), *Маргарита* ((*marget*)-*иc-а*, *bog-yn-А* (*marget*)-*иc-а* (словен.)), *Анна* ((*an*)-*ьс-иc-а* (хорв.)), *Аполлония* ((*polon*)-*иc-а*, (*polon*)-*ьк-а*, [*pik*]-(*apolon*)-*ьк-а* (словен.)) (ОЛА 2022: 245–251; Вендина 2003: 13–14; Топоров 1981: 287–290; Утешены 1977: 23–24, 26).⁴

2.2 НАЗВАНИЯ СВЕТЛЯЧКА

Следующей по частотности группой названий, мотивированных антропонимами, являются наименования светлячка (*Lampyridae*). Основной их ареал приходится на западнославянские языки, особенно чешский и словацкий (см. карту-схему № 1). В южнославянских языках они имеют немногочисленные фиксации в хорватском и на территории Боснии и Герцеговины. В восточнославянских – в западных говорах белорусского и украинского языков, а также в северно- и среднерусских диалектах. Все эти формы без исключения отсылают к имени святого Иоанна Крестителя и языческой весенне-летней обрядности (Гура 1997: 502; Белова 1999: 421; Дворницка 2023: 65). Большинство обозначений представляет собой именные и адъективные словосочетания, но имеются и однословные номинации: ср. *svět-o-(jan)-ьsk-Ъ* *xrob-ak-ъ*, *svět-o-(jan)-ьsk-Ъ*

⁴ Более подробный лингвогеографический анализ большинства приведенных названий божьей коровки в славянских языках см. в (Вендина 2003: 13–14, 17–18).

xrob-ač-ьk-ъ (польск.), *(jan)-ov-ъ xrob-ač-ьk-ъ* (словац.), *svet-o-(jan)-ьsk-A muš-ьk-a* (чешск., словац., польск.), *svet-o-(jan)-ьsk-A tьš-ьk-a* (чешск.), *(jan)-ov-A muš-ьk-a* (словац.), *(ivan)-ьsk-A muš-ic-a* (хорв.), *(ivan)-ov-ьsk-ъ ѣrv-ь=-ač-ьk-ъ*, *(ivan)-ov-ьsk-ъ ѣrv-ь=-ak-ъ*, *(ivan)-ov-ьsk-ъ ѣrv-o-tok-ъ*, *(ivan)-ьsk-ъ ѣrv-ь=-ač-ьk-ъ* (русск.), *svet-o-(ivan)-ьsk-ъ ѣrv-ь=-ač-ьk-ъ* (укр.), *ѣrv-ь svet-A (ivan)-a*, *ѣrv-ь svet-A (ivan)-a svět-ьn-ь=-ak-a* (хорв.), *svet-o-(jan)-ьsk-ъ (bruč)-ьk-ъ* из лат. *brūcus* ‘саранча’ (чешск.), *svet-o-(jan)-ьsk-ъ bqč-ьk-ъ*, *svet-o-(jan)-ьsk-ъ bqk-ъ* (польск.), *svet-o-(jan)-ьsk-ъ žuč-ьk-ъ* (польск.), *(ivan)-ьsk-A jьsk-r-ic-a* (хорв.), *svet-o-(jan)-ьsk-A tog-t-ь* (чешск.), *svet-o-(jan)-ьsk-ъ (jan)-ič-ьk-ъ* (чешск.), *svet-o-(jan)-ьk-a* (чешск., польск.), *svet-o-(jan)-ьsk-ъ* (белорус.), *(jan)-ič-ьk-ъ* (чешск., польск.), *(jan)-oš-ik-ъ* (словац.), *(ivan)-ьč-it-j-ь* (босн.) (ОЛА 2022: 269–274).

2.3 НАЗВАНИЯ УЛИТКИ

Меньшую группу отантропонимных названий составляют обозначения улитки (*Gastropoda*) (с раковиной и без). Они известны только в украинском языке и в юго-западных говорах русского (см. карту-схему № 2⁵) и восходят к мужским христианским именам *Лавр* (*(lavr)-ik-ъ*, *(ravl)-ik-ъ* (укр.)), *Павел* (*(pavl)-ik-ъ* (укр.)), *Петр* (*(petr)-ik-ъ* (укр.)), *Иван* (*(ivan)-ik-ъ* (укр.), *(ivan)-ьč-ik-ъ* (укр., русск.), *(ivan)-ьk-a* (укр.)) (ОЛА 2022: 184–196). Относительно источника их мотивации авторы «Этимологического словаря украинского языка» пишут, что *пéтрик* появился по аналогии с образованным от имени собственного *пáвлик* (ЕСУМ IV: 362), который в свою очередь представляет собой фонетический вариант от *рáвлик* (ЕСУМ IV: 248). Однако причины возникновения самих лексем *рáвлик* и *лáврик* признаются неясными (ЕСУМ V: 10).

⁵ Карта-схема № 2 составлена по материалам следующих карт: № 34 по вопросу L 93 ‘улитка с раковиной’ (авторы – А. Кривицкий, Ф. Климчук, Т. Шалаева) (ОЛА 2022: 184–190), № 35 по вопросу L 94 ‘улитка без раковины’ (авторы те же) (ОЛА 2022: 191–196), № 30 по вопросу L 83 ‘ящерица’ (авторы – Д. Вуичич, В. Пыхов) (ОЛА 2022: 164–167), № 47 по вопросу L 116 ‘стрекоза’ (авторы – И. Дзензелевский, Т. Шалаева) (ОЛА 2022: 263–268), № 43 по вопросу L 113 ‘бабочка’ (авторы – Т. Вендина, А. Гавоштяк) (ОЛА 2022: 252–257).

Представляется, что рассмотрение происхождения этих форм вместе с аналогичными названиями других животных может помочь в прояснении их этимологии. А именно А. В. Гура указывает на совпадение некоторых приведенных обозначений улитки и божьей коровки (Гура 1997: 397; Гура 2012: 367): ср. выше ‘божья коровка’ – *(petr)-ik-ъ*, *(ivan)-ъč-ik-ъ*, *(van)-ъk-a*, *(lavrjen)-ъk-ъ*; ‘улитка’ – *(petr)-ik-ъ*, *(ivan)-ъč-ik-ъ*, *(ivan)-ъk-a*, *(lavr)-ik-ъ*. Кроме того, данные лексические группы объединяются наименованиями, связанными с рогатыми животными (Там же): ср. ‘улитка с раковиной’ – *кoгv-uš-ъk-a*, *vol-ik-ъ* (русск.) (ОЛА 2022: 184–190), *vôlek* (словен.) (SSKJ); ‘улитка без раковины’ – *elen-ъ* (русск.) (ОЛА 2022: 191–196); ‘божья коровка’ – *кoгv-uš-ъk-a*, *bož-ъj-A kогv-uš-ъk-a*, *bog-ov-A kогv-uš-ъk-a* (русск.), *bož-ъj-B vol-ik-ъ*, *bož-ъj-B vol-ъk-ъ* (словен.), *elen-ъ*, *elen-ъk-a* (укр.) (ОЛА 2022: 245–251). Происхождение указанных названий божьей коровки объясняется древними представлениями о «мифологически и/или ритуально отмеченных животных» (Топоров 1981: 277–280), в то время как у улитки они связаны с наличием рожек (Гура 1997: 397): ср. другие ее названия – *rog-ъc-ъ* (словен.), *rož-ъk-ov-ъ* (болг.), *pa-rož-ъk-ъ* (словац.), *čyrt-ik-ъ* (укр.) (ОЛА 2022: 184–196).

Таким образом, можно предположить, что наличие общих для улитки и божьей коровки названий с корнями *кoгv-*, *vol-* и *elen-* привело к дальнейшему сближению в их номинации и перенесению на улитку обозначений божьей коровки, производных от антропонимов *Петр*, *Иван* и *Лавр* (*Лаврентий*). С другой стороны, лексемы типа *(petr)-ik-ъ*, *(ivan)-ъč-ik-ъ*, *(ivan)-ъk-a*, *(lavr)-ik-ъ* ‘улитка’ могут быть следствием именованья улитки по аналогии с божьей коровкой. Далее указанные формы стали основой для производности названий улитки от других мужских имен, в частности, *Павла*. В том же ключе объясняется возникновение многочисленных обозначений божьей коровки от имен при первичности образований от *Мария*, *Иван* и *Петр* (см. выше). Не исключено также, что название *(pavl)-ik-ъ* появилось как парное к *(petr)-ik-ъ* ввиду регулярного сочетания апостольских имен *Петр* и *Павел* в христианской традиции, ср. белорус. *петра-паўла* ‘божья коровка’ (Топоров 1981: 289).

2.4 НАЗВАНИЯ ЯЩЕРИЦЫ

Еще одним представителем животного мира, чьи обозначения мотивированы человеческим именем, является ящерица (*Lacerta Agilis*). В частности, словенское наименование этого пресмыкающегося имеет форму *martîncek* ((*martin*)-*ьč-ьk-ь*) (см. карту-схему № 2), ср. также хорв. *martinak*, *martinčec* ‘скальная ящерица’ (*‘lacerta muralis’*) (Skok II: 379). Оно, очевидно, связано с именем *Martin* и производно от *martînes* ‘ящерица’, хотя конкретная мотивация остается неизвестной (Snoj 2016: 408; Bezlaj II: 169; Skok II: 379). Кажется, как и в случае с улиткой, название ящерицы здесь может быть вторичным. Так, фиксируются словен. *martînes* ‘виноградный червь’ (*‘der Rebenwurm’*) (Pleteršnik), *martînes* ‘гусеница бабочки листовертки виноградной’ (*‘gosenica trtnega sukača’*) (Snoj 2020), *martîncelj* ‘червь на виноградной лозе’ (*‘črv na trti’*) (Bezlaj II: 169), хорв. *martinac* ‘бабочка листовертка виноградная’ (*‘bubica conchyliis ambiguella’*), *smrdljivi martin* ‘насекомое семейства щитников’ (*‘kukac pentatoma’*), *martînčica* ‘съедобная плесень, грибок’ (Skok II: 379; RJA 6: 488–489).

Как можно видеть, корень *martin-* в том числе входит в состав обозначений насекомых и червей, обитающих на виноградных гроздьях и листьях. А известно, что в день святого Мартина 11 ноября в Словении и Хорватии чествуют виноградарей и виноделов, следовательно, допустимо осторожное предположение, что его именем были названы указанные представители фауны. Затем значение могло расширяться и включать любых насекомых, паразитирующих на растениях, а также вредоносный грибок, плесень. На связь имени святого Мартина с виноградом (в частности, неполноценным) указывает следующее хорватское наименование: *Màrtinovo grôžđe* (венг. *SzentMártonszőlő*) ‘виноград, который цветет позднее других и поэтому почти никогда не может созреть, а если и созревает, то всегда мельче, чем другие сорта винограда’, ‘кислый незрелый виноград’, ‘дикий виноград’, ‘сорт винограда’ (RJA 6: 489; RJA 3: 419–420).

Что касается связи семантики ‘червь’, ‘насекомое (его личинка)’ и ‘ящерица’, то языковой материал подтверждает ее. Конкретно, в

материалах ОЛА содержится форма *gij-a* ‘ящерица’ (серб.) (ОЛА 2022: 164–167), в то время как в сербском и хорватском языках дериваты этого корня регулярно называют дождевого червя: *gij-a*, *gij-ic-a*, *gij-av-ic-a*, *gij-in-a*, *gij-in-ъk-a* (ОЛА 2022: 197–203). Также во многих славянских языках дождевой червь закономерно обозначается производными корня *dbžd-* (Там же), а на территории Боснии и Герцеговины зафиксирована лексема *kyš-ъn-ъ=-al-ъk-ъ* ‘ящерица’ от *kyš-a* ‘дождь’ (ОЛА 2022: 164–167). Кроме того, в словенском языке отмечен ее синоним *zel-en-ъc-ъ* (Там же), при том, что в говорах Боснии и Герцеговины и в русских диалектах в значении ‘гусеница’ фиксируются описательные конструкции *zel-en-Ъ ѡrvъ* и *zel-en-Ъ ѡrv-ъ=-ak-ъ* (ОЛА 2022: 258–262). Следовательно, такая близость в номинации могла способствовать перенесению словенских и хорватских названий червей и насекомых с корнем *martin-* на ящерицу.

2.5 НАЗВАНИЯ СТРЕКОЗЫ

От антропонимов производны и отдельные обозначения стрекозы (Odonata). Они характерны для словацкого языка и юго-восточных диалектов польского (см. карту-схему № 2), представляя собой производные от имен *Jan* (*svět-Ъ (jan)-ъ* (словац., польск.)) и *Franca* (*Františka*) (*slěp-A (franc)-a* (словац.)) (ОЛА 2022: 263–268). Вероятно, первое из них стоит толковать как результат влияния наименований другого насекомого, в частности, светлячка, для которого характерны многочисленные названия по имени святого Иоанна, очень частотные в словацких и польских говорах (см. выше). О возможности такого сближения обозначений стрекозы и светлячка свидетельствуются другие общие для них номинации, впрочем, свойственные и другим насекомым: ср. ‘светлячок’ – *ѡrv-ъ=-ak-ъ* (белорус., укр., русск.), *mux-a* (русск.), *kom-aš-ъk-a* (укр.), *ku-zn-ъc-ъ* (русск.), *kov-al-ъ* (польск.), *met-ъл-иш-ъk-a* (белорус.) (ОЛА 2022: 269–274); ‘стрекоза’ – *ѡrv-ъ=-ak-ъ* (русск.), *mux-a* (укр.), *kom-aš-ъk-a* (польск.), *ku-zn-ъc-ъ* (русск.), *kov-al-ъ* (укр.), *met-ъл-ъk-a* (укр.), *met-ъл-ъ* (русск.) (ОЛА 2022: 263–268). Объединяют светлячка и стрекозу также время появления (лето) и место обитания

(заросли травы). Следовательно, не исключено, что приведенная конструкция *svet-Ъ (jan)-ъ* стала названием стрекозы под влиянием обозначений светлячка.

В обозначении *slěp-A (franc)-a*, по-видимому, также допустимо видеть действие распространенной в энтомологической номинации модели, основанной на антропонимах. Однако ее изначальное происхождение может быть и несколько другим. А именно названия стрекозы регулярно образуются от ксенонимов – обозначений инородцев, представителей чужих этносов: ср. (*žid*)-*ъk-ъ* (польск.), (*tur*)-*ьč-ę* (болг.), *mosk-al-ь* (белорус.) (ОЛА 2022: 263–268; Гура 1997: 524; Топоров 1981: 298). От корня *franc-* в польском и словацком языках также образуются наименования насекомых: ср. польск. диал. *francuz* ‘таракан’ (MSGP: 68), словац. диал. *francúz* ‘вид жука’ (SSN I: 459). Таким образом, нельзя исключать, что и словосочетание *slěp-A (franc)-a* ‘стрекоза’ появилось вследствие действия той же логики номинации. Мотив слепоты здесь можно объяснить видом крупных фасеточных глаз насекомого, ср. *slěp-O pьt-ač-ę* ‘бабочка’ (словац.) (ОЛА 2022: 252–257).

2.6 НАЗВАНИЯ БАБОЧКИ

В материалах ОЛА встретились отантропонимные наименования бабочки, производные от имени *Терентий* и фиксируемые исключительно в русских юго-западных и украинских северо-восточных говорах (см. карту-схему № 2): (*ter*)-*еš-ьk-a* (укр., русск.) и (*ter*)-*ex-ov-ъk-a* (русск.) (ОЛА 2022: 252–257). Помимо общей частотности антропонимической мотивационной модели в названиях насекомых, персонификация бабочки может подкрепляться народными представлениями о ней как о воплощении души умершего человека (Гура 1997: 287–288; Терновская 1995б: 125), ср. *duš-ьč-ьk-a* ‘бабочка’ (русск.) (ОЛА 2022: 252–257).

2.7 НАЗВАНИЯ МЕДВЕДЯ

В отдельных русских и польских диалектах зафиксированы обозначения медведя (*Ursus*), образованные от имени *Михаил*:

(*mikhail*)-ъ *top-ът-уг-it-j-ь* (п. 560, севернорусск.), (*miš*)-ък-а (пп. 748, 820–821, южнорусск.), (*mis*)-ь, (*mis*)-ь=-о (п. 239, севернопольск.) (ОЛА 2022: 51–54; Фасмер II: 631)⁶. А также – его самки (*marbj*)-а (*potar*)овъпа (п. 560, севернорусск.) от имен *Мария* и *Потан* (ОЛА 2022: 55–58). Эти наименования носят табуистический характер, будучи связанными с запретом упоминать медведя напрямую (Фасмер II: 631; Гура 1997: 173–174; Гура 2004: 214). Выбор производящих имен *Михаил* и *Мария*, очевидно, обусловлен начальным согласным звуком, ср. серб. *Мартин* ‘медведь’ (Гура 1997: 173–174; Гура 2004: 214). «Отчество» медведицы *Потановна* от имени *Потан*, вероятно, выбрано из-за фонетического сходства с дериватами корня *top-* ‘топать, бить ногой о землю’, ср. выше (*mikhail*)-ъ *top-ът-уг-it-j-ь*.

2.8 НАЗВАНИЯ ЛАСКИ

Северо-восточным говорам болгарского языка свойственны конструкции (*ivan*)-ов-А *bul-ъč-ic-a* (п. 131) и (*jen*)-ев-А *bul-ък-а* (п. 136) «невеста Ивана» в значении ‘ласка (*Mustela*)’ (ОЛА 2022: 68–72). Связь ласки с любовно-брачной символикой широко распространена в южнославянском ареале: ср. ‘ласка’ – *ne-věst-ul-ък-а* (серб., болг., макед.), *ne-věst-ic-a*, *ne-věst-ič-ък-а*, *ne-věst-ък-а*, (серб., болг.), *ne-věst-a*, *ne-věst-ul-ic-a* (серб.), *ne-věst-ul-a* (болг.), *bul-ъč-ic-a*, *bul-ък-а* (болг.) (Там же). Имеются, кроме того, указания на обладателя невесты (жены), который часто относится к религиозной сфере: ср. (*car*)-ев-А *ne-věst-ul-ък-а* (болг., макед.) (Там же; Гура 1997: 208), *царева невеста* (болг.) (Гура 1997: 208), (*car*)-а-*ne-věst-ic-a* (макед.) (ОЛА 2022: 68–72), *попова булчица* (болг.) (Гура 1997: 209), *попадийка* (болг.) (Там же). Обозначение ласки как не просто «невесты», а «невесты Ивана», видимо, объясняется тем, что в болгарской народной традиции *енева буля* служит именем девушки, исполняющей главную роль «невесты» в

⁶ В. Борьсь считает, что указанные формы восходят к **meška* или **měška*, гипокористичным образованиям от **medъvědъ*, гласный *i* в первом слоге которых появился под влиянием имен типа *Михаил*, *Мишка*, *Мишко* (Boryś 2008: 331). Однако ввиду приводимых здесь фактов такая этимология выглядит спорной.

обрядах в день Ивана Купала (болг. *Еньовден*) 24 июня (Седакова, Узенева 1999: 186–189).

2.9 НАЗВАНИЯ ГОЛОВАСТИКА

В среднерусских говорах отмечены названия головастика от женского имени *Агафья*: (*agaš*)-*ьк-а* (п. 679), (*agaš*)-*ьк-ъ* (п. 697), (*agax*)-*а* (п. 697). По-видимому, в них отражена мотивационная модель наименования мелкой рыбы, на которую головастик похож внешне: ср. русск. диал. *ага́шка* ‘рыба бычок, подкаменщик’ (*Cottus gobio*), ‘небольшой сом’ (*Silurus glanis*) (Усачева 2003: 152; РЭС 1: 91). Указать конкретный первичный признак номинации ихтионима затруднительно, можно лишь отметить выражаемое им фамильярно-пренебрежительное отношение к рыбе с низкой промысловой ценностью: ср. ‘мелкая рыба’ – русск. диал. *андрю́шка* от *Андрей*, *иринка* от *Ирина*, *васю́шок* от *Василий*, *пара́ня* от *Прасковья* (ЛЯРНГ 2: 749), белорус. диал. *аўдо́тка* от *Авдотья* (Усачева 2003: 152).

3 ДЕРИВАТЫ КОРНЯ *ИВАН-/ИОАНН-*

Большинство упомянутых выше лексических групп содержит формы, отсылающие к имени *Иван (Иоанн)*. И в зависимости от выражаемого значения они довольно четко распределены по диалектам. Эти различия можно наблюдать на карте-схеме № 3⁷ – она представляет собой еще один тип карт, обычно представленных в лексических атласах, а именно карт семантических. На них под разными знаками даются значения одного слова или дериватов одного корня (ОЛА 2022: 5). Так, названия светлячка образуют тот же ареал, что и на карте-схеме

⁷ Карта-схема № 3 составлена по материалам следующих карт: № 48 по вопросу L 117 ‘светлячок’ (авторы – Т. Шалаева, С. Утешены) (ОЛА 2022: 269–274), № 44 по вопросу L 112 ‘божья коровка’ (авторы – Ж. Варбот, С. Утешены) (ОЛА 2022: 245–251), № 34 по вопросу L 93 ‘улитка с раковиной’ (авторы – А. Кривицкий, Ф. Климчук, Т. Шалаева) (ОЛА 2022: 184–190), № 47 по вопросу L 116 ‘стрекоза’ (авторы – И. Дзензелевский, Т. Шалаева) (ОЛА 2022: 263–268), № 9 по вопросу LSI 25 ‘ласка’ (авторы – В. Коннова, Т. Шалаева) (ОЛА 2022: 68–72).

ОБЩЕСЛАВЯНСКИЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АТЛАС

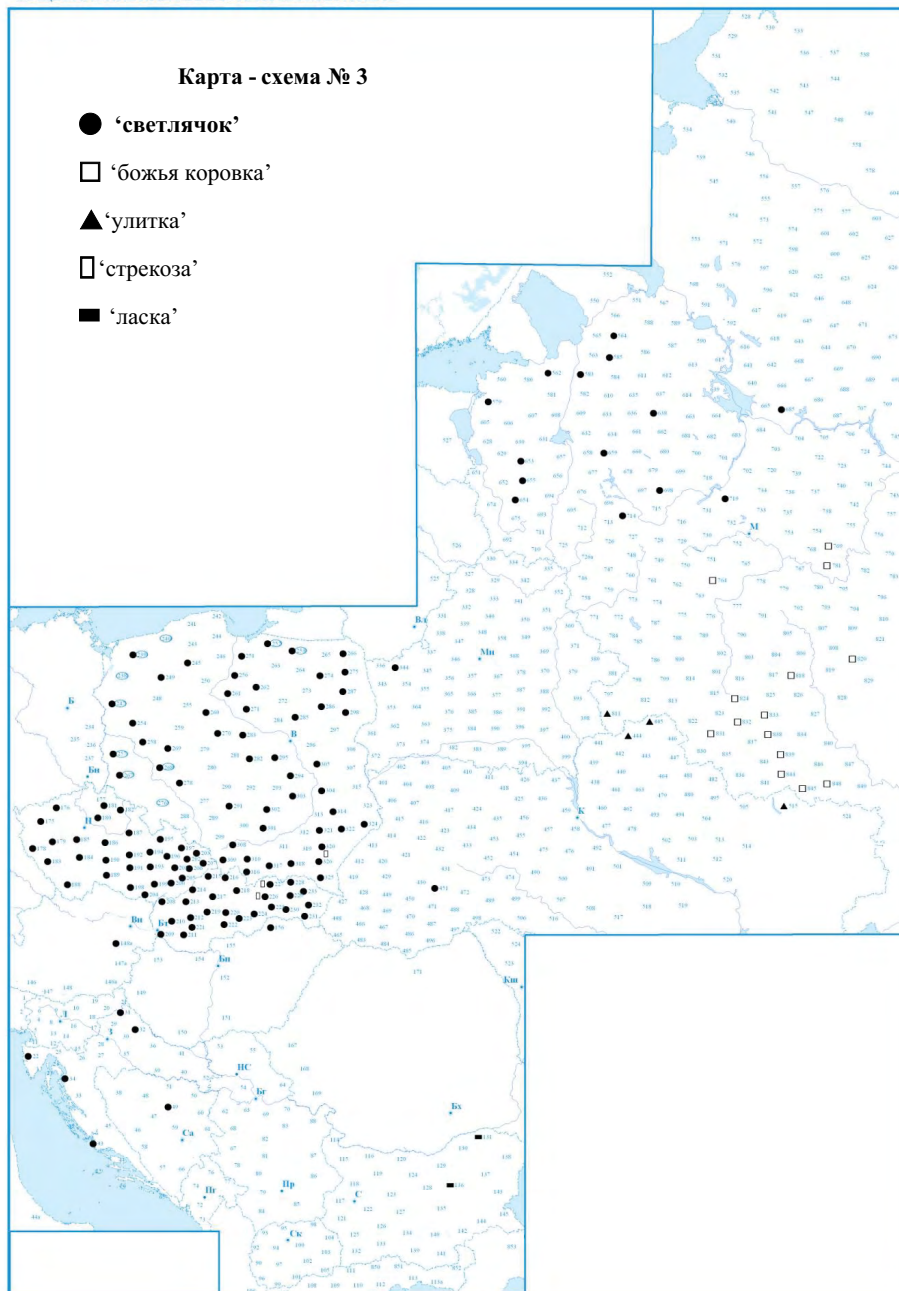

Рисунок 3: Карта-схема № 3

№ 1, – западнославянские языки, а также отдельные говоры хорватского, сербского, белорусского, украинского и русского. Карта-схема № 3, кажется, дает географическое обоснование предположенной выше связи между производными от корня (*ivan*)- обозначениями стрекозы и светлячка: по данным ОЛА, он входит в состав наименований стрекозы исключительно на территории распространения названий светлячка с той же основой (в северо-западных словацких и юго-восточных польских говорах). Наглядно подтверждается и указанная возможность переноса номинаций божьей коровки на улитку: формы типа (*ivan*)-*ik-ъ*, (*ivan*)-*ьс-ik-ъ*, (*ivan*)-*ьk-a* ‘улитка’ локализируются в непосредственной близости к ареалу бытования однокоренных им обозначений божьей коровки, а именно в северо-восточных украинских и юго-западных русских диалектах. Географическая изолированность наименований ласки подчеркивает их мотивационную обособленность среди дериватов имени Иоанн: в названиях ласки, по сведениям ОЛА, эксклюзивно представлена внутренняя форма «Иванова невеста», хотя образ невесты и – шире – брака также присутствует в рассмотренных лексемах с другими значениями: ср. ‘божья коровка’ – *невеста*, *невестица*, *невестулка*, *царева невеста* (макед.) (Терновская 1995а: 221; Гура 1997: 494), (*mal*)-*žen-ьk-a* (польск.), (*van*)-*j-a žen-iš-ьk-ъ* (русс.), *mōž-ь i dēt-j-e* (макед.) (ОЛА 2022: 245–251).

4 ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Таким образом, приведенный материал показывает, что многочисленные славянские обозначения животных, объединенные производностью от имен людей, часто различаются в мотивационных моделях. Первичные признаки их номинации регулярно представляют собой свойство определенного языка или диалекта, которое особенно ярко проявляется, будучи рассмотренным в общеславянском контексте. Кроме того, изучение всей совокупности определенных моделей номинации позволяет прояснить затемненную внутреннюю форму отдельных слов.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Аникин А. Е. Русский этимологический словарь. Т. 1–16–. М.; СПб.: Нестор–История, 2007–2022–. [Anikin, A. E. 2007–2022–. *Russkij ètimologičeskij slovar'*, vols. 1–16–. Moscow; Saint Petersburg: Nestor–Istorija.]
- Белова О. В. Иоанн Креститель // Славянские древности: Этнолингвистический словарь / Под общей редакцией Н. И. Толстого. Т. II. М.: Международные отношения, 1999. С. 420–421. [Belova, O. V. 1999. Ioann Krestitel'. In: N. I. Tolstoj (ed.). *Slavjanskije drevnosti: Ètnolingvističeskij slovar'*, vol. II. Moscow: Meždunarodnyje otnošenija. 420–421.]
- Вендина Т. И. Общеславянский лингвистический атлас как источник реконструкции языка культуры // Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования. 1997–2000 / Отв. ред. В. В. Иванов. М.: ИРЯ РАН, 2003. С. 6–21. [Vendina, T. I. 2003. Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas kak istočnik rekonstrukcii jazyka kul'tury. In: V. V. Ivanov (ed.). *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Materialy i issledovanija. 1997–2000.* 6–21.]
- Вендина Т. И. *Общеславянский лингвистический атлас* и культурологическая география // *Prace filologiczne*. Т. LXXIV. 2019. S. 301–313. [Vendina, T. I. 2019. Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas i kul'turologičeskaja geografija. *Prace filologiczne*. Т. LXXIV. 301–313.]
- Вендина Т. И. Размышления С. Б. Бернштейна по поводу «Общеславянского лингвистического атласа» // Межкультурное и межъязыковое взаимодействие в пространстве Славии (к 110-летию со дня рождения С. Б. Бернштейна): Материалы Международной научной конференции, Москва 12–14 октября 2021 г. / Отв. ред. Е. С. Узенева. М.: Институт славяноведения РАН, 2021. С. 128–135. [Vendina, T. I. 2021. Razmyšlenija S. B. Bernštejna po povodu “Obščeslavjanskogo lingvističeskogo atlasa”. In: E. S. Uzeneva (ed.). *Mežkul'turnoje i mežjazykovoje vzaimodejstvije v prostranstve Slavii (k 110-letiju so dnja roždenija S. B. Bernštejna): Materialy Meždunarodnoj naučnoj konferencii. Moskva 12–14 oktjabrja 2021 g.* Moscow: Institut slavjanovedenija RAN. 128–135.]
- Дворницка Л. Наименование светлячка в словацких говорах в зеркале мотивации // Труды Института русского языка им. В. В. Виноградова РАН. Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования / Отв. ред. Т. И. Вендина. М.: ИРЯ РАН, 2023. С. 62–74. [Dvornicka, Ljubica. 2023. Naimenovanija svetljačka v slovackix govorax v zerkale motivacii. In: T. I. Vendina (ed.). *Trudy Instituta ruskogo jazyka im. V. V. Vinogradova RAN. Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Materialy i issledovanija.* Moscow: IRJA RAN. 62–74.]
- Етимологічний словник української мови / Голов. ред. О. С. Мельничук. Т. 1–6. Київ: Наукова думка, 1982–2012. [Mel'ničuk, O. S. 1982–2012. *Ètymologičnyj slovník ukrajins'koji movy*, vols. 1–6. Kyjiv: Naukova dumka.]
- Гура А. В. Символика животных в славянской народной культуре. М.: Индрик, 1997. [Gura, A. V. 1997. *Simvolika životnyx v slavjanskoj narodnoj kul'ture.*

- Moscow: Indrik.]
- Гура А. В. Медведь // Славянские древности: Этнолингвистический словарь / Под общей редакцией Н. И. Толстого. Т. III. М.: Международные отношения, 2004. С. 211–215. [Gura, A. V. 2004. Medved'. In: N. I. Tolstoj (ed.). *Slavjanskije drevnosti: Ètnolingvističeskij slovar'*, vol. III. Moscow: Meždunarodnyje otnošenija. 211–215.]
- Гура А. В. Улитка // Славянские древности: Этнолингвистический словарь / Под общей редакцией Н. И. Толстого. Т. V. М.: Международные отношения, 2012. С. 367–368. [Gura, A. V. 2012. Ulitka. In: N. I. Tolstoj (ed.). *Slavjanskije drevnosti: Ètnolingvističeskij slovar'*, vol. V. Moscow: Meždunarodnyje otnošenija. 367–368.]
- Лексический атлас русских народных говоров. Т. 2. Животный мир / Отв. ред. Т. И. Вендина. М.; СПб.: Нестор–История, 2022. [Vendina, T. I. (ed.). 2022a. *Leksičeskij atlas russkix narodnyx govorov, vol. 2. Životnyj mir*. Moscow; Saint Petersburg: Nestor–Istorija.]
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Т. 10. Народные обычаи / Отв. ред. Т. И. Вендина. М.; СПб.: Нестор–История, 2015. [Vendina, T. I. (ed.). 2015. *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Serija leksiko-slovoobrazovatel'naja, vol. 10. Narodnyje obyčai*. Moscow; Saint Petersburg: Nestor–Istorija.]
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Славянское слово в ареальном контексте (Животный мир) / Отв. ред. Т. И. Вендина. М.; СПб.: Нестор–История, 2022. (в печати) [Vendina, T. I. (ed.). 2022b. *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Serija leksiko-slovoobrazovatel'naja. Slavjankoje slovo v areal'nom kontekste (Životnyj mir)*. Moscow; Saint Petersburg: Nestor–Istorija. (in print)]
- Седакова И. А., Узенева Е. С. Еньова буля // Славянские древности: Этнолингвистический словарь / Под общей редакцией Н. И. Толстого. Т. II. М.: Международные отношения, 1999. С. 186–189. [Sedakova, I. A., Uzeneva, E. S. 1999. Enjova bulja. In: N. I. Tolstoj (ed.). *Slavjanskije drevnosti: Ètnolingvističeskij slovar'*, vol. II. Moscow: Meždunarodnyje otnošenija. 186–189.]
- Терновская О. А. Божья коровка // Славянские древности: Этнолингвистический словарь / Под общей редакцией Н. И. Толстого. Т. I. М.: Международные отношения, 1995. С. 221–222. [Ternovskaja, O. A. 1995a. Božja korovka. In: N. I. Tolstoj (ed.). *Slavjanskije drevnosti: Ètnolingvističeskij slovar'*, vol. I. Moscow: Meždunarodnyje otnošenija. 221–222.]
- Терновская О. А. Бабочка // Славянские древности: Этнолингвистический словарь / Под общей редакцией Н. И. Толстого. Т. I. М.: Международные отношения, 1995. С. 125–126. [Ternovskaja, O. A. 1995b. Vabočka. In: N. I. Tolstoj (ed.). *Slavjanskije drevnosti: Ètnolingvističeskij slovar'*, vol. I. Moscow: Meždunarodnyje otnošenija. 125–126.]
- Топоров В. Н. Еще раз о балтийских и славянских названиях божьей коровки (*Coccinella Septempunctata*) в перспективе основного мифа // Балто-

- славянские исследования. 1980 / Отв. ред. Вяч. Вс. Иванов. М.: Наука, 1981. С. 274–300. [Toporov, V. N. 1981. Eščo raz o baltijskix i slavjanskix nazvznijax božjej korovki (Coccinella Septempunctata) v perspective osnovnogo mifa. In: Vjač. Vs. Ivanov (ed.). *Balto-slavjanskije issledovanija. 1980*. Moscow: Nauka. 274–300.]
- Усачева В. В. Славянская ихтиологическая терминология: Принципы и способы номинации. Обратный словарь. М.: Индрик, 2003. [Usačeva, V. V. 2003. *Slavjanskja ixtiologičeskaja terminologija: Principy i sposoby nominacii. Obratnyj slovar'*. Moscow: Indrik.]
- Утешены С. Названия божьей коровки (Coccinella Septempunctata) в Общеславянском лингвистическом атласе // Общеславянский лингвистический атлас: Материалы исследования. 1975 / Отв. Ред. Р. И. Аванесов. М.: Наука, 1977. С. 16–33. [Utešeny, Slavomir. 1977. Nazvanija božjej korovki (Coccinella Septempunctata) v Obščeslavjanskom lingvističeskom atlase. In: R. I. Avanesov (ed.). *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas: Materialy i issledovanija. 1975*. 16–33.]
- Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева. Т. I–IV. Изд. 4-е, стереотипное. М.: Астрель–АСТ, 2003. [Fasmer, Maks. 2003. *Ètimologičeskij slovar' russkogo jazyka*, vols. I–IV. Translation from German and additions by O. N. Trubachev. (4th edition, stereotypic). Moscow: Astryel'–AST.]
- Bezljaj, France. 1977–2005. *Etimološki slovar slovenskega jezika 1–4*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Boryś, Wiesław. 2008. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Dančić, Đuro et al. (eds.) 1880–1976. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika 1–23*. Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Ferenčíková, Adriana, Ripka, Ivor. 1994–2021–. *Slovník slovenských nářečí I–III*–. Bratislava: VEDA.
- Pleteršnik, Maks. *Slovensko-nemški slovar*. Online: <https://www.fran.si/136/maks-pletersnik-slovensko-nemski-slovar> (12. 12. 2022).
- Skok, Petar. 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*. Zagreb: JAZU.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. (2nd edition). Online: <https://www.fran.si/133/sskj2-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika-2> (23. 3. 2023).
- Snoj, Marko. ³2016. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Snoj, Marko. 2020 (online edition 2021). *Slovar Pohlinovega jezika: Na osnovi njegovih jezikoslovnih del*. Ljubljana: Založba ZRC. Online: https://www.fran.si/215/slovar_pohlinovega_jezika. (12. 12. 2022).
- Wronicz, Jadwiga (ed.). ²2010. *Mały słownik gwar polskich*. Kraków: LEXIS.

Prispelo decembra 2022, sprejeto marca 2023.

Received December 2022, accepted March 2023.

Prva različica prispevka je bila predstavljena 22. 9. 2022 na 4. Slovenskem dialektološkem posvetu v Ljubljani.

POVZETEK

ANTROPONIMSKA MOTIVACIJA V POIMENOVANJIH ŽIVALI (NA PODLAGI GRADIVA ZA SLOVANSKI LINGVISTIČNI ATLAS)

Gradivo leksikalno-besedotvorne serije *Slovanskega lingvističnega atlasa* nam ne omogoča le preučevanje besedišča slovanskih jezikov ter zanj značilnih pomenskih in besedotvornih pojavov, ampak tudi analizo motivacijskih poimenovalnih vzorcev. Z njihovo obravnavo v okviru ene tematske skupine ter z uporabo lingvistično-geografskih metod lahko sklepamo o notranji obliki posameznih besed, katerih izvor je prepoznan kot nejasen. Prvi del atlasa *Živalski svet* vsebuje veliko živalskih imen, ki so nastala iz antroponimov. Rezultat njihove analize je nekaj etimoloških predpostavk, ki se nanašajo na slovenski leksem *martíncek* ‘majhen kuščar’ in ukrajinski leksem *пáвлик, лáврик* ‘polž’. Prvi izmed njih, pa tudi hrv. *martinak, martinčec* ‘skalni kuščar’, naj bi izhajal iz imen žuželk in črvov z istim korenem, ki živijo v trti in grozdih: prim. sln. *martíneec* ‘črv na trti’ (‘der Rebenwurm’), *martinec* ‘gosenica trtnega sukača’, *martínelj* ‘črv na trti’, hrv. *martinac* ‘metulj trtnega sukača’. Ti so lahko tvorjenke iz imena *Martin*, saj je znano, da je Martinovo (11. novembra v Sloveniji in na Hrvaškem) praznik vinogradnikov in vinarjev. Tako lahko previdno domnevamo, da so bili ti predstavniki živalskih vrst poimenovani po njem. Jezikovno gradivo potrjuje pomensko povezavo ‘črv’ – ‘žuželka (njena ličinka)’ – ‘kuščar’: gradivo *Slovanskega lingvističnega atlasa* vsebuje številne primere združevanja pomenov ‘kuščar’ in ‘črv’ v enem leksemu. Za ukrajinsko *пáвлик, лáврик* ‘polž’ je podana utemeljitev povezave z imenom *Lavr*. Obstaja namreč redno sovpadanje poimenovanj za polža in pikapolonico: prim. ‘pikapolonica’ – (*petr*)-*ik-ъ* (belorus.), (*ivan*)-*ъč-ik-ъ*, (*van*)-*ъk-a* (rus.), (*lavrjen*)-*ъk-ъ* (polj.); ‘polž’ – (*petr*)-*ik-ъ* (ukr.), (*ivan*)-*ъč-ik-ъ* (ukr., rus.), (*ivan*)-*ъk-a* (ukr.), (*lavr*)-*ik-ъ* (ukr.). Poleg tega te leksikalne skupine povezujejo imena, povezana z rogatimi živalmi: prim. ‘polž’ – *korv-uš-ъk-a*, *vol-ik-ъ* (rus.), *elen-ъ* (rus.); ‘pikapolonica’ – *korv-uš-ъk-a*, *bož-ъj-A korv-uš-ъk-a*, *bog-ov-A korv-uš-ъk-a* (rus.), *bož-ъj-B vol-ik-ъ*, *bož-ъj-B vol-ъk-ъ* (sln.), *elen-ъ*, *elen-ъk-a* (ukr.). Tako lahko domnevamo, da je prisotnost skupnih imen za polža in pikapolonico s korenem *korv-*, *vol-* in *elen-* privedlo do nadaljnje konvergence pri njihovem imenovanju in prenosu poimenovanj za pikapolonico, ki izhajajo iz antroponimov *Peter*, *Ivan* in *Lavr* (*Lovrenc*), na polža.

ANTHROPONIMICAL MOTIVATION IN ANIMAL NAMES (ON THE MATERIAL OF *SLAVIC LINGUISTIC ATLAS*)

The materials of *Slavic Linguistic Atlas* lexical and word-formation series enable to research not only the vocabulary of the Slavic languages and their semantic and word-formation phenomena but also motivational models of nomination. Their consideration in the frames of one thematic group with the usage of linguistic geography methods enables to make conclusions on the inner form of some words whose origin is disputable. For instance, the first volume of the atlas *Animal World* includes significant number of animal names derived from human names. Their analysis has resulted in some etymological versions concerning the Slovene word *martínček* 'lizard' and Ukrainian *ра́влик, ла́врик* 'snail'. The first one, as well as Croat. *martinak, martinček* 'cliff lizard', is offered to derive from cognate names of insects and worms who live in grape vines and bunches: cf. Slov. *martínek* 'grape worm', *martinec* 'caterpillar of grape tortrix', *martíncelj* 'grape vine worm', хорв. *martinac* 'grape tortrix'. They in their turn may be the derivatives of the name *Martin* as it is known that on St. Martin's Day (November 11) viticulturists and vintners are celebrated. So we can make a careful assumption that the fauna representatives were named after him. As for the relation of the meanings 'worm', 'insect (its larva)' and 'lizard', it is proved by language material. Namely, *Slavic Linguistic Atlas* includes numerous examples of the meanings 'lizard' and 'worm' combination in one word. Concerning Ukr. *ра́влик, ла́врик* 'snail', arguments for the relation with the name *Лавр* are given. In particular, there is a regular coincidence of snail and ladybird names: cf. 'ladybird' – (*petr*)-*ik-ъ* (Belarus.), (*ivan*)-*ьč-ik-ъ*, (*van*)-*ьk-a* (Rus.), (*lavrjen*)-*ьk-ъ* (Pol.); 'snail' – (*petr*)-*ik-ъ* (Ukr.), (*ivan*)-*ьč-ik-ъ* (Ukr., Rus.), (*ivan*)-*ьk-a* (Ukr.), (*lavr*)-*ik-ъ* (Ukr.). Moreover, these lexical groups are united by the names of cattle: cf. 'snail' – *korv-uš-ьk-a*, *vol-ik-ъ* (Rus.), *vôlek* (Slov.), *elen-ъ* (Rus.); 'ladybird' – *korv-uš-ьk-a*, *bož-ьj-A korv-uš-ьk-a*, *bog-ov-A korv-uš-ьk-a* (Rus.), *bož-ьj-B vol-ik-ъ*, *bož-ьj-B vol-ьk-ъ* (Slov.), *elen-ъ*, *elen-ьk-a* (Ukr.). So we can suppose that the names with the stems *korv-*, *vol-* and *elen-*, common for snail and lizard, resulted in the further convergence of their nominations and in the shift of ladybird names related to the anthroponyms *Петр*, *Иван* and *Лавр* (*Лаврентий*) towards snail.

Januška Gostenčnik (ORCID: 0000-0001-5967-0920)

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana, Slovenija

januska.gostencnik@zrc-sazu.si

DOI: <https://doi.org/10.3986/15.1.03>

NAREČNA KLASIFIKACIJA GOVORA RAVNE GORE V GORSKEM KOTARJU

V prispevku je predstavljen govor zahodnega dela kraja Ravna Gora, ki leži na jugu Gorskega kotarja na Hrvaškem. Prikazane so dosedanje obravnave in narečne klasifikacije tega krajevnega govora ter na novo zbrano narečno gradivo. Govor je v tem prispevku klasificiran kot priseljenski, sinhrono ga je mogoče uvrstiti v rovtarsko narečno skupino slovenskega jezika. Izpostavljena je problematika natančnejše narečne uvrstitve. Govor je prikazan na Karti slovenskih narečij (različica 2023).

KLJUČNE BESEDE: Ravna Gora, rovtarska narečna skupina, Slovenski lingvistični atlas (SLA), fonologija, slovenščina

The article presents the local dialect of the western part of Ravna Gora which is located in the south of Gorski Kotar in Croatia. The current treatment and dialectal classifications of this local dialect are shown, as well as the newly collected dialectal material. In this article the local dialect is classified as immigrant, and it can also be classified as a part of the Rovte dialect group of the Slovenian language. The issue of more accurate dialect classification is highlighted. The local dialect is shown on the Map of Slovenian dialects (version 2023).

KEYWORDS: Ravna Gora, Rovte dialect group, Slovenian Linguistic Atlas (SLA), phonology, Slovenian

1 Uvod

Ravna Gora leži v Gorskem kotarju na Hrvaškem. Jezikovno na zahodu meji na čebranško narečje, na severu na kostelsko narečje slovenskega jezika, na vzhodu pa na priseljenske govore vzhodnohercegovega narečja štokavske narečne skupine.¹ Ravna Gora se govorno deli na

¹ Glej Karto 1 v Gostenčnik 2020: 356.

dva dela – na večji zahodni (oz. zgornji) del, kjer živijo t. i. *Kranjci* (to so zaselki Stari Varoš, Jarak, Bajt in Vrh), in na manjši vzhodni (oz. spodnji) del (zaselka Novi Varoš in Kosa), kjer živijo t. i. *Hrvati*.

Govor Ravne Gore² se je doslej interpretiral različno, in sicer kot: 1) govor rovtarske narečne skupine slovenskega jezika (Majnarić 1938–1939), 2) (goranski) govor kajkavske narečne skupine hrvaškega jezika (Finka 1974, Barac in Finka, 1981, Lisac 1989, Barac-Grum 1993, Lončarić 1982, 1996), 3) govor kostelskega narečja dolenske narečne skupine slovenskega jezika (Šekli 2018: 339, 380). Prva klasifikacija podpira t. i. priseljsko hipotezo (do priseljavanja na izpraznjeno območje naj bi prišlo v prvi polovici 18. stoletja), druga hipotezo o prepletanju in sovplivanju različnih narečnih sistemov, tretja pa t. i. hipotezo o avtohtonosti govora na tem območju.

Prispevek najprej seznanja z dosedanjo jezikovno obravnavo in narečno klasifikacijo govora Ravne Gore znotraj hrvaške in slovenske dialektologije. Prikazano je na novo zbrano narečno gradivo z območja zahodnega dela Ravne Gore, ki ne prinaša večjih novosti. V nadaljevanju so povzemalno predstavljene njegove glavne jezikovne (vokalne, konzonzantne in prozodijske) značilnosti na osnovi analize lastnega narečnega gradiva in so izhodišče za presojo (ne)utemeljenosti trenutno uveljavljenih narečnih uvrstitev. Predlog nove narečne uvrstitve sledi že postavljeni hipotezi jezikoslovca Nikole Majnarića (1938–1939), da je govor dela Ravne Gore del rovtarske narečne skupine slovenskega jezika.

Prispevek se osredotoča na govor zahodnega (oz. zgornjega) dela Ravne Gore, ki je obravnavan kot priseljski. Zahodni del Ravne Gore je bil namreč v prvi polovici 18. stoletja, ko se je leta 1726 začela izgradnja t. i. Karolinske ceste ali Karolinke, ki naj bi povezovala Karlovec z Reko, umetno poseljen (tudi) s prebivalci Kranjske (mdr. Majnarić 1938–1939: 148, Kruhek v Gorski kotar 1981: 302, Barac, Finka, 1981: 426, Lisac 1989: 107). Pavle Blaznik (1979: 89) je na osnovi ravnogorskih priimkov, ki jih navaja Majnarić (1938–1939: 146), ugotovil, da je jedro priseljencev v Ravno Goro izviralo iz Poljanske doline (tj. z

² Narečno gradivo za ta prispevek je bilo zbrano med letoma 2010 in 2016 za potrebe *Slovenskega lingvističnega atlasa* (SLA) in doktorske disertacije avtorice.

območja današnjega škofjeloškega in dela poljanskega narečja) in tudi iz Selške doline (tj. z območja selškega narečja gorenjske narečne skupine slovenskega jezika).

2 DOSEDANJE OBRAVNAVE IN NAREČNE KLASIFIKACIJE

2.1 HRVAŠKA DIALEKTOLOGIJA

2.1.1 NIKOLA MAJNARIĆ

Govor Ravne Gore je kot del srbohrvaškega jezika prvi obravnaval Rudolf Strohal leta 1905. Na njegovo gradivo se delno opira tudi rojeni Ravnogorec Nikola Majnarić slabih dvajset let kasneje, vendar ga v mnogočem tudi popravi, predvsem pa ga predstavi kot nezanesljivega zapisovalca tega govora³ (1922–1923: 35, op. št. 1). Majnarić se v svojem prispevku sicer osredotoča na sintakso govora Ravne Gore, iz samega naslova in uvodnega dela pa je razvidno, da ga obravnava kot ravnogorsko narečje kajkavske narečne skupine (1922–1923: 35).

Že v svojem naslednjem prispevku Majnarić (1938–1939) ravnogorski govor obravnava kot priseljenski rovtarski govor slovenskega jezika, kar je razvidno že iz samega naslova (*Jedno rovtarsko narječje u Gorskom Kotaru*) in tudi iz uvoda (1938–1939: 135): »Htio bih samo to, da odredim ravnogorskom narječju mjesto među slovenačkim narječjima (što uz lijepu i brižno sastavljenju Ramovšemu knjigu neće više biti ni tako teško).« Majnarić namreč navaja lastno narečno gradivo, poleg tega pa ob vsaki značilnosti podaja tudi informacijo, v katerem rovtarskem narečju je mogoče najti jezikovne vzporednice, pri čemer podatke črpa iz monografije Frana Ramovša *Dialekti* (1935).

Izpostavljam izbrane (tj. relevantne) fonetične in morfološke značilnosti ravnogorskega govora, ki jih Majnarić obravnava v svojem prispevku⁴ in tam za vsako navedeno značilnost v podkrepitev navaja tudi primerjalno slovensko rovtarsko narečno gradivo z vzporednim oz.

³ Tako Majnarić tudi v prispevku 1938–1939: 135.

⁴ Povzeto po Majnarić 1938–1939: 136–142. Terminologijo (delno tudi narečno transkripcijo) priredila avtorica tega prispevka, ponekod so dodane poknjžitve narečnega

enakim razvojem. To so: 1) razvoj ejevskih vokalov v dolgih naglašanih zlogih v *e*: (*mléku*, *nedéla*, *kalénu*, *lēs*, *pēt*, *sréča*);⁵ 2) razvoj ojevskih vokalov v dolgih naglašanih zlogih⁶ v *o*: (*bōh*, *kakōš*, *mōž*, *mōka*) in razvoj izglasnega *-o* > *-u* (*létu*, *vinu*, *sélu*), kar je primerjano z enakim razvojem v vzhodnih rovtarskih narečjih; 3) razvoj umično naglašene *o* > *a* (*āgn*, *kātu*, *nāž*), akanje – prednaglasno (*atrāk*, *karēn*, *gaspadār* ~ *gaspadâr*), ponaglasno (*žálast*, prid m: *šèrak*, *vìsak*) in izglasno (T/Oed ž (*iz*) *lapáta*, 1mn *grèma* in 3mn *plèteja*, Oed iz *māna*), kar je povezano z enakim razvojem v črnovrškem in horjulskem narečju; 4) umično naglašeni polglasnik se odraža kot *o*, v pripolah pa onemi (*bōzg*, *sōsc* = sesec ‘sesek’, *dōska*, *pōku* = pekel, prid m *tōnk* = tanek, *mōknt* = makniti), kratko naglašeni polglasnik se odraža kot *o* (*bōt*, *dōž*, *vōn*), vse to je povezano z enakim razvojem predvsem v cerkljanskem narečju; 5) umično naglašena *e* in *o* se odražata kot *e* in *a* (*mètla*, *žèna*, 1ed *grèbem*, *àsa*, *vàda*, *àknu*), umik s končnega (prvotno) kratkega zloga na prednaglasno kračino ni izveden (prid m *paštēn*, po podaljšanju: prid m *kasmât*, *paplât*); 6) izveden terciarni naglasni premik pri odprtem izglasju (*blágu*, *sénu*) in redko pri zaprtem (*gaspōd*, prid m *balân*); 7) kratka naglašena *i* in *u* se odražata kot *e* oz. *i* (*něč*, *tīč*, *hudīč*) in *o* oz. *u* (*tō*, *krūx*); 8) dolgi naglašeni *i* se v položaju pred *r* odraža kot *e*: (*mēr*, *pastēr*), kar pri Majnariću sicer ni povezano z rovtarskimi narečji, temveč je razloženo kot prevzeto iz kraškega narečja;⁷ 9) izglasna *-aj* in *-au* prehajata v *-ej* in *-ou* (*krěj*, *zděj*, *pačákej*, *jěgrej*, prid m: *mřsou*, *zdrōu*, *šinkouc* = ščinkavec, del -l m: *pisou*, *drémou*); 10) pojav prehodnega *j* (*bějš*, *skrōjz*, *grějnu*), kar je primerjano med drugim s tolminskim in cerkljanskim narečjem; 11) razvoj *r̄* > *ro* (*dròva*, *mròva*, *črōu*, *abrōu*, *ta pròva*, del -l m: *pažrōu*, *adrōu*, *rezdrōu*, *zatrōu*, *umrōu*); 12) izglasni *-l* > *-u* (prid m *vesēu*, *sōu*), dolgi *l̄* > *ou* (*pōuh*, *pōuš*, *vōuna*, *dōuh*, *dōužn*, 3ed: *kōune*, *tōuče*) in kratki *l̄* > *u*

gradiva. Nespremenjeno je ostalo Majnarićevo neoznačevanje onezvenečenja v izglasju in (delno) neoznačevanje zlogotvornih vokalov.

⁵ V oklepajih je navedeno samo izbrano vzorčno gradivo.

⁶ Iz navedenih primerov je razvidno, da gre za issln. **ō* in **ō̄*.

⁷ Omenjeni položajni razvoj je sicer znan skoraj v vseh današnjih rovtarskih narečjih (cerkljansko, črnovrško, horjulsko, poljansko, škofjeloško) in v selškem narečju gorenjske narečne skupine (glej npr. SLA 3.1: 236).

(*pùn*); 13) *l̥ > l* (*nedēla, stēla, vōla, zēle, vesēle* = veselje, 3ed *mēle*, 1ed *kāšlam, sábla, póstla*), *n̥ > jn/n* (*kōjn, zastōjn, črēsna, lùkna, knìga, zádni, nìva* in *atpraščējne, karējne*); 14) *-avi-* > *-aj-* (*spràjt se, ustàjt*, 2ed *prájiš*); 15) onezvenečenje izglasnih zvenečih nezvočnikov (*bòp*, prid m: *hùt, dōuh, brēh, vrâh, mräs, năș*); 16) črnovrško in poljansko mehčanje intervokalnih velarnih konzonantov v položaju pred *e* in *i* ter anticipacija tega palatalnega elementa v obliki glasu *i̯*, ki naj bi se danes ohranjala v besedah, kot so Imn *strèihe* (analoško Ied *strèiha*), Imn *arèihi* (analoško Ied *arèix*); 17) ohranjanje skupine *šč* (*agnišče, klěšče, ščipat, na tòšče*).

Majnarić beleži (1938–1939: 136–137) kvantitetno in tonemsko opozicijo, in sicer štiri naglase, dva kratka (*ǃ̆, ǃ̇*) in dva dolga (*ǃ̄, ǃ̅*), ki odgovarjajo predvidljivemu slovenskemu razvoju. Izpostavljena je metonimija v primerih: *bagatáš ~ bagatâš, gaspadár ~ gaspadâr* in *pastêr*, ki pa ni posebej komentirana.

2.1.2 BOŽIDAR FINKA

Majnarićevo trditev o slovenskem izvoru ravnogorskega govora (sicer posredno) zavrača Božidar Finka (1974: 31), ki je po njem prvi, ki ta govor ponovno sistematično obravnava. T. i. gorskokotarsko kajkavštino (1974: 30) deli na sedem narečnih tipov, in sicer na lukovdolski, skradski, ravnogorski, brodskokupski, gerovsko-čabarski, lokvarsko-fužinarski in prezidanski tip. Dalje piše, da

je zajedničko svim tim govornim tipovima i pojedinim mjesnim govorima to da se u njima govori poseban oblik kajkavštine, drukčiji od kajkavštine u sjevernom dijelu Hrvatske, drukčije im je i podrijetlo. Gorskokotarska kajkavština nije organski nastavak nijednoga hrvatskoga kajkavskog dijalekta, nego je kajkavska dijalekatska grupa formirana u kasnije vrijeme, kao rezultat raznorodnih dijalekatskih prožimanja, pri čemu je kohezijska uloga pripala nekim kajkavskim dijalektima slovenskog jezika.

Za t. i. »ravnogorski tip« navaja Finka enake značilnosti kot Majnarić v svojem prispevku iz l. 1938–1939 (gl. zgoraj točke 1–4, 6–9, 11–15 in 17), tudi narečno gradivo je enako.

Barac in Finka se v svojem skupnem prispevku (1981),⁸ ki obravnava gorskokotarske govore, v obsežni monografiji, posvečeni Gorskemu kotarju, jasno opredelita, da je *ravnogorski tip* del kajkavskih govorov hrvaškega jezika.

2.1.3 JOSIP LISAC

Josip Lisac (1989) v svojem poglobljenem prispevku, ki je posvečen ravnogorskemu govoru, v uvodnem delu prikaže dosedanje obravnave tega govora, dalje pa očrta njegove glavne fonetične, morfološke, delno pa tudi sintaktične in leksikalne značilnosti, vse na osnovi lastnega gradiva.

Za razliko od predhodnih obravnav Majnarića in Finke Lisac ne beži intonacijskih opozicij v govoru, kot prvi pa tudi izpostavi labializiran izgovor odrazov dolgega *a* in dolgega naglašena polglasnika (*'mâ:ti*, *'vrâ:x*, Oed iz *la'pâ:ta*, *ab'lâ:k*, *'dâ:n*, *'mâ:x*). Prikaz vokalnih in konzontančnih značilnosti je v veliki meri enak tistemu pri Majnariću, prav tako sami odrazi sovpadajo z njimi (npr.: *b'rē:x*, *'cē:star*, *č'rē:šna*, Imn *'lē:ta*, *c'vē:tje*; *z've:zda*; *sm'rē:ka*, *ne've:sta*; *'mēt*, *'šē:st*; *'zē:le*; *'pēt*, *'pēt:k*; *'kō:st*, *'bō:x*; *'vō:la*, *'kō:ža*, 2ed *'vō:ziš*; *'mō:š*, *'zō:p*; *k'niga*, *s'liva*, *š'e'nica*, *'dim*, *'neč*; *h'ruška*; *š'uša*, *k'labuk*; *'muxa*, *k'rux*; *'lâ:s*; *'bâ:ba*, Red *b'râ:ta*, Ied *b'rat*, prid m *zd'rou*, *k'rej*; *'dâ:n*, *'jet* *'vâ:s* 'obiskovati'; *'dož* = dež, *'pos*; *'poux*, *'vouna*, 3ed *'touče*; *d'rova* = drva, *č'rou* = črv; *'selu*, *'sestra*, *paš'tejne* = poštenje, *'vada*, *le'pata* = lepota, *'kašna* = košnja, tudi *'raka*; *'sē:mu*, *'uxu*, *ga'lō:p*; *s'toza*, *'bosk* = bezeg; prid m *'šerak*, *'atrak*).

Vendar pa se Lisac, tako kot Finka pred njim, ne strinja z Majnarićevo narečno klasifikacijo, saj piše (1989: 107):

Nikola Majnarić (1938–1939, str. 145) pokazao je da su u jednom dijelu mjesta bili u većini doseljeni Slovenci (među kojima je bilo i poslovenjenih Nijemaca) [...] Taj naš istaknuti filolog oba ravnogorska govora (kao i većinu kajkavskih goranskih idioma) drži slovenskima što je znanstveni stav vrijedan svakog poštovanja, ali ponajprije ako se uzme u obzir nacionalni sastav stanovništva i uporaba hrvatskoga književnog jezika u svem djelovanju – moguć je i drugačiji pogled na problem koji doduše ne omogućuje prisnije povezivanje s tzv. središnjim kajkavskim dijalektima, međutim ipak opravdava uvrštavanje i ravnogorskoga govora među hrvatskosrpske idiome.

⁸ Prispevek je sicer v veliki meri povzetek Finke (1974).

Tu je Lisac posegel po kriteriju, ki naj bi se ga ne uporabljalo znotraj dialektologije kot dela geneolingvistike, ki se ukvarja izključno z organskimi idiomi.⁹ Na osnovi tega kriterija Lisac zaključuje (1989: 108):

⁹ Liščev neustrezni metodološki pristop pri zemljepisnem določanju jezikovnih, natančneje narečnih mej, se je sploh v zadnjih desetletjih zelo uveljavil znotraj hrvaške dialektologije. Namesto tega, da bi bili kot edini v ospredju geneolingvistični kriteriji (s primerjalno metodo in metodo rekonstrukcije), je tam večji poudarek na sociolingvistiki in tudi na upoštevanju državno-nacionalne meje. Geneolingvistika in sociolingvistika sta dve različni veji jezikoslovja, pri čemer ima vsaka svoje teoreme in kriterije, katerih uporaba naj se ne bi prenašala iz ene veje v drugo, saj to ni v skladu z do sedaj uveljavljeno stroko. Navajam nekaj primerov neustreznosti takega »kombiniranega« metodološkega pristopa: 1) »Zbog toga isključivim genetskolingvističkim kriterijima nije moguće odrediti koji govor pripada hrvatskom, a koji slovenskom jeziku. Za takvo je određenje nužno uvesti dodatni kriterij. Budući da se jezične jedinice u koje se mjesni govori svrstavaju nazivaju nacionalnim imenima, taj kriterij treba biti nacionalna pripadnost govornika.« (Celinić, Menac-Mihalić 2017: 102); 2) »U spomenutoj slovenskoj monografiji [tj. Gostenčnik 2018, op. avtorice] pri klasifikaciji analiziranih govora zanemareni su potpuno sociolingvistički kriteriji, odnosno stav ispitanih govornika o njihovoj jezičnoj pripadnosti, što također vodi do nepotpunih zaključaka.« (Marinković 2018: 43, op. 57); 3) »Osim toga, u uvodnom dijelu, kao što je i spomenuto, autorica [Januška Gostenčnik, op. avtorice] napominje kako istraživanje nije uključivalo sociolingvističke značajke, kao npr. narodnost ispitanika. Upravo bi ta konstatacija mogla biti pomalo diskutabilna. Naime, u slučaju isključivanja nacionalne pripadnosti, tj. identifikacije govornika (a što u ovakvom tipu istraživanja ipak ne bi smjelo biti zanemarivo), potrebno je isključiti i imenovanje jezičnih značajka nacionalnim imenom. Čini se tako logičnim da je i govor govornika koji nisu nacionalno determinirani potrebno nazvati neutralnim terminom, a ne uvrstiti ga u slovenski jezik. Govornici govora s područja Gorskoga kotara govornici su mjesnih govora koje ubrajamo u hrvatski jezik, to su govori kojima govore Hrvati u Republici Hrvatskoj i kao takvi nesumnjivo su dijelom kajkavskog narječja i hrvatskog jezika. Nazivanje njihova govora slovenskim, tj. njegovo uvrštavanje u dijalekt koji se definira kao slovenski, a što direktno implicira isključivanje hrvatskog (ili kajkavskog (?)), nije nikako prihvatljivo. U obradi novoutvrđenog čabranskog dijalekta svakako treba uzeti u obzir činjenicu da njime govore govornici različite nacionalne pripadnosti, što otvara problematiku dodira dvaju bliskosrodnih jezika, a samim time i pitanje pristupa takvoj problematici u kojoj se jeziku jednog naroda neće nametati nacionalno ime jezika drugog, susjednog naroda. Postavljeni pristup, naime, može izazvati (već izaziva) i nepotrebne prijevore i imati (već ima) loše posljedice na međusobne odnose. Potrebno je stoga revidirati postojeću terminologiju za dijalektologiju 21. stoljeća, koja će stanje organskih govora interpretirati točno definiranim i nedvosmislenim terminima, bez nacionalnojezičnih presezanja, a što jedino omogućuje da situaciju jezičnoga kontinuuma – u kojem smo povezani brojnim izoglosama, a ni jednom, čini se, razdvojeni – iskoristimo za neopterećen razvoj dijalektoloških istraživanja na južnoslavenskom

Govorski dijalekt dijelimo u dva poddijalekta, mnogo manji istočni (područje oko Lukovdola i Severina na Kupi) i veći zapadni (sav teren od Zaumola i Plemenitaša na zapad). Ravna Gora, dakle, u cjelini pripada zapadnom poddijalektu, ali ima u njem izdvojen, poseban položaj, i to s obzirom na osobine većinskoga ravnogorskoga govora [tj. v tem prispevku obravnavan govor dela Ravne Gore, op. avtorice] koji znatno odstupa od prosječne fizionomije poddijalekta, dok se manjinski govor u poddijalekt uklapa – kako smo već napomenuli – osjetno bolje, međutim, njime se u ovim zaključnim razmatranjima nećemo opširnije baviti. Uzroci izdvojenosti većinskoga ravnogorskoga govora posve su jasni i odnose se na većinu etnosa [!, op. avtorice] što tim idiomom govori.

2.1.4 VIDA BARAC-GRUM

Vida Barac-Grum v svoji monografiji (1993), ki je v največji meri sinhroni prikaz govorov Gorskega kotarja, v uvodnem delu korektno povzame Majnarićevo obravnavo ravnogorskega govora (1993: 24–25), dalje (na straneh 219–220) pa se v kontekstu obravnave gor-

zapadu, kao i za razvoj nacionalnih dijalektologija za budućnost.« (Malnar Jurišić: 164; recenzija monografije Gostenčnik 2018). Pridevnik *slovenski* v zvezi s terminom *slovenska narečja* (in tudi *slovenski jezik*) je znotraj dialektologije termin, ki označuje točno določen pojem in se poslužuje jasno vzpostavljene metodologije, ki je lastna geneolingvistiki kot (le) eni izmed vej jezikoslovja. Vsebinsko enako piše tudi Dalibor Brozović (2004: 3): »Dijalekti se svrstavaju u narječja. Ostali svijet kaže »u skupine dijalekata«. Slaveni imaju riječ *narječje*, koja nije iskorištena, pa se onda umjesto *skupina dijalekata* upotrebljava jedna riječ. Ali treba znati da su *narječje* i *skupina dijalekata* sinonimi. Narječja se onda svrstavaju u jezik, i to u genetskolingvističkom smislu shvaćen jezik. U znanosti to nazivamo, prema jednome američkom lingvistu, jezik dijasistem. Termin dijasistem znači sustav zajedničkih osobina za određeni broj idioma. Pa onda mjesni govori čine dijasistem skupine govora. Skupine govora čine dijasistem dijalekta. Dijalekti sačinjavaju dijasistem koji onda zovemo narječjem ili skupinom dijalekata. Tako se onda skupine dijalekata svrstavaju u jezik dijasistem.« Pred njim pa že tudi Fran Ramovš (1935: 4): »Če govorimo o jeziku, imamo torej pred očmi skupino dialektov, ki jo veže v enoto eden teh dialektov kot kulturni dialekt; v enakšni relaciji je zgodovina formirala tudi istorodna plemena kot družbo v „narod“, tako da sta oba formirana po zgodovini, politično-socialni in kulturni. Dokler in če ni kulturne jezikovne zveze, govorimo le o dialektih in ime kakega jezika je le kulturno-historično utemeljeno in upravičeno, genetično pa bi smelo služiti za isto označevanje ime katerega koli dialekta te skupine.« Tako naj bo znotraj dialektologije razumljena tudi zveza *slovenski jezik*, tj. kot skupek *slovenskih narečij*, ki naj se obravnava neodvisno od govorčevega kraja bivanja v določeni državi, nacionalne pripadnosti govorca in avtopercepcije govora tega govorca.

skokotarskih govorov posredno do Majnarićeve klasifikacije tudi opredeli, sicer mnogobesedno in mestoma nejasno (1993: 220):¹⁰

Gorskokotarski kajkavci stvorili su vlastiti kajkavski dijalekt, s govovima koji ih međusobno i dijele i približavaju. Neki od tih govora vežu ih i danas jače uz slovenske dijalekte, ali ne u dovoljnoj mjeri da budu slovenski. [...] U sagledavanjima gorskokotarskoga kajkavskoga makrosustava danas možemo utvrditi njegovo pravo mjesto i uvrstiti ga u zaseban tip hrvatske kajkavštine.

Govor Ravne Gore uvršča v t. i. makrosistem VI., znotraj katerega sta na kratko opisana govora Starega Varoša (Vrh) v Ravni Gori in (Stare) Sušice, dalje pa je govor Starega Varoša opredeljen kot *posebna govorna oaza* (1993: 217) znotraj zahodnih gorskokotarskih govorov.

Predstavljene so vokalne (1993: 51–57), konzonantne (1993: 147) in prozodijske značilnosti (1993: 129–130),¹¹ ki so sinhrono primerjane z okoliškimi govori. Samo gradivo in inventar sta primerljiva s tem, predstavljenim pri Liscu in delno pri Finki. Nekaj pa je tudi netočnosti, in sicer pri obravnavi daljšanja starega dolgega akuta (1993: 38), kjer je rečeno, da ta »pokazuje dvostruke ostvaraje; duge (*od bráta, jápka*) i kratke (*màma, slíva*)«, pri čemer gre pri »kratkih« primerih pri prvem za očitni položajni razvoj, pri drugem pa za predvidljivo krajšanje vokala *i*. Prav tako nejasno je (prav tam): »U pogledu duženja metatonijskog kratkoga akcenta ravnogorski starovaroški idiom jedinstven je s većinom zapadnih gorskokotarskih govora: *kóža*«, s čimer se je mogoče strinjati.¹² Nadalje pa je na isti strani zapisano: »Zajedničke dotirne točke u razvojnom putu starovaroškoga prozodijskoga sustava sa zapadnim gorskokotarskim kajkavskima pokazuje i pokraćivanje metatonijskoga dugouzlaznog akcenta: *sùša, žěja*.« V primeru *suša* seveda ne gre za skrajšanje odraza nekdanjega novega dolgega akuta, ampak za predvidljivo krajšanje vokala *u*, neodvisno od nekdanjega tonema (le v čebranškem narečju,¹³ ne pa

¹⁰ Citatno navajam le del, ki je najbolj jasno zapisan.

¹¹ Tudi morfološke značilnosti, vendar v tem prispevku zaradi klasifikacijske nerelevantnosti niso del obravnave.

¹² Novi dolgi akut se namreč tako v čebranškem kot v kostelskem narečju odraža kot dolgi (prim. Gostenčnik 2018 in 2020), kjer ni bilo pogojev za njegov umik na predhodni zlog.

¹³ Predvidevam, da se na to krajšanje *i* in *u* v čebranškem narečju nanaša del povedi »Zajedničke dotirne točke u razvojnom putu starovaroškoga prozodijskoga sustava sa zapadnim gorskokotarskim kajkavskima.«

tudi v kostelskem, prim. Gostenčnik 2018: 132–134, 2020: 360, 361), v primeru *žeja* pa za položajni razvoj, prav tako krajšanje, neodvisno od nekdanjega tonema.

2.1.5 MIJO LONČARIĆ

Mijo Lončarić v svojem prispevku o klasifikaciji kajkavske narečne skupine (1982) neposredno sicer ne omenja govora Ravne Gore, pač pa le posredno, saj je območje tega govora na Karti kajkavskega narečja (1982: 246), zarisano znotraj območja goranskega narečja, ki je v samem besedilu poimenovano kot gorskokotarski govor, za katerega je omenjeno le (1982: 243):

Kajkavskim se smatraju i neki drugi govori koji nemaju toga jednačenja [tj. / = ɔ, op. avtorice], bilo da imaju važne kajkavske značajke bilo da njima govore Hrvati, a od hrvatskih govora najbližnji su kajkavskim govorima. Takvi su gorskokotarski govori, koji su većinom u svojoj osnovi slovenski [...]

V monografiji o kajkavski narečni skupini (1996) Lončarić obravnava ravnogorski govor kot del zahodnega podnarečja goranskega narečja kajkavske narečne skupine oz. kot (1993: 148) »zapadni poddijalekt goranskog dijalekta kajkavskog narječja, veći, sa znatnim osobinama kao u slovenskom jeziku.« Neposredno je govor Ravne Gore omenjen le bežno pri govoru o pojavu akanja (1993: 80) in pri opisu naglasnih značilnosti kajkavske narečne skupine, in sicer (1993: 54):

U Gorskom kotaru mogu se razlikovati dva glavna razvojna toka, odnosno govori s dvije osnove. Istočni, manji poddijalekt povezan je s glavninom kajkavskih govora. Zapadni, veći poddijalekt ima – ako ne svi govori, onda glavnina – osnovni slovenski razvoj [...] Slovenski razvoj pokazuju primjeri s progresivnom metataksom cirkumfleksa, što je bitna slovenska prozodijska crta. Danas je u tim govorima stanje dvojako.¹⁴ U jednim govorima nalazimo prema cirkumfleksu naglasak na ultimi, npr *golóp*, *kakôš*, *devêt*, *mesô* (Ravna Gora, Finka 1974: 35).

2.2 SLOVENSKA DIALEKTOLOGIJA

Matej Šekli (2018: 339, 380) na osnovi odsotnosti splošnokajkavskih inovacij, razvoja issln. **ō*, ajevske vokalizacije issln. **ǣ*, odrazov slo-

¹⁴ S tem so mišljeni govori s terciarnim premikom cirkumfleksa in tisti brez njega.

venskih sredinskih vokalov, sovpada odrazov ejevskih in ojevskih vokalov, (ne)splošnoslovenskih umikov in zgodnjega daljšanja issln. kratkega akuta v nezadnjem besednem zlogu (po gradivu Nikole Majnarića (1938–1939) in Vide Barac-Grum (1993)) govor klasificira kot vzhodni govor kostelskega narečja dolenjske narečne ploskve južne slovenščine.

Govor Ravne Gore je bil leta 2010 kot kontrolna točka vključen v mrežo za Slovenski lingvistični atlas (SLA 1.2: 22), in sicer kot SLA T412.¹⁵

3 ROVTARSKA NAREČNA SKUPINA

Rovtarska narečna skupina je med vsemi najmlajša po nastanku. Rigler (1962: 53) skupino izvaja delno iz osnovnega gorenjskega, delno pa iz obsoško-idrijskega sistema.

Danes skupina pozna šest različnih narečij (tolminsko, cerkljansko, črno-vrško, poljansko, škofovsko, horjulsko), ki so se izoblikovala na osnovi dveh različnih narečnih podlag (gorenjske in obsoško-idrijske narečne ploskve), za vsa pa je značilna ajevsko vokalizacija dolgega polglasnika, zgodnja denazalizacija, zgodnja podaljšava skrajšanih staroakutiranih in novoakutiranih vokalov v nezadnjem besednem zlogu, sovpad ejevskih in ojevskih vokalov, umik na prednaglasno kračino (na vzhodnem delu tudi terciarni premik cirkumfleksa), krajšanje visokih vokalov *i* in *u*, razvoj **g* > *ɣ*, ponekod ohranjanje skupine **šč* in ponekod razvoj **ʃ* > *or* oz. premet v *ro* v položaju pred ustničniki in nebnički.

¹⁵ Že od prve zasnove mreže za Slovenski lingvistični atlas (SLA) I. 1934 (prvotna mreža krajev je predvidevala le 230 krajevnih govorov) so v mrežo vključeni tudi govori na robu slovenskega jezikovnega prostora, in sicer v Avstriji, v Italiji, na Madžarskem, ne pa tudi na Hrvaškem. Ti so kot kontrolne točke vključeni v mrežo SLA šele od leta 2010, in sicer zlasti na podlagi novejših dialektoloških raziskav in kajkavistične literature (SLA 1.2: 22). Na novo se je tako dodalo 7 točk na Hrvaškem, in sicer T407 Banfi, T408 Hum na Sutli, T409 Dubravica, T410 Čabar, T411 Ravnice, T412 Ravna Gora in T413 Brest.

4.1.2 GRADIVO

Dolgi naglašeni zložniki

i: 'si:n, Red 'si:na, Idv (d'va:) 'si:na, Imn 'si:ni, Oed/dv/mn is 'si:nəm, k'ri:, R/Med kər'vi:, Oed is k'ri:, x'či:, s'tri:na 'očetova sestra', 'si:r, 'si:rótka, 'ši:tu, prid mn 'si:ve, 'li:ce, 'zi:ma, 'ti:uc = tilec 'tilnik', 'izba 'manjša hiša za orodje', ag'ni:šče, sest'ri:čna, pas'ti:r, prid m 'mi:čkən, mę'zi:nc, mər'li:č, 'ži:la, Imn 'ži:le, g'ri:č, vade'ni:ca, Imn rə'či:ce, dva'ri:šče, kava'či:ja, se'ni:k, skər'b'ni:k, Imn per'ni:ki = pirniki (star.)¹⁷ 'svat', Imn g'ri:či 'strmi travniki', že'ni:dba, dama'či:nstvə, mərz'li:na 'mrzlica', rad'bi:na, m'li:n, Red m'li:na, 1ed ka'si:m (is 'kasa), del -l m: paka'si:u, raz'bi:u, 3ed: smər'di:, za'ki:sa se, se za'si:ri, 1mn pas'ti:ma se, 3mn se'di:ja = sedijo, b'li:zu, ra'ki:ja, Imn g'lidi (~ g'li:di) = glidi 'členek', fi:rtax 'predpasnik', kram'pi:r, ber'ti:ja 'pivnica', 'pi:rx, Imn 'pi:rx, ma'si:nat 'vejati', del -l ž fi:nla 'končati', fa'mi:lija;

[**é:**] 'rè:brò, Red 'rè:bra, 'bè:rma;

ę: 'pę:č, 'mę:t, Red 'mę:da, 'lę:s, 'rę:č 'beseda', 'mę:x, Red 'mę:xa, ne'vę:sta, sm'rę:ka, ka'lę:nò, 'mę:stò, pa'lę:nu, Imn pa'lę:na, pa'vę:smu, nę'dę:la, 'lę:tə 'leto, poletje', Tdv (d'va:) 'lę:ta, Rmn 'lę:t, pra'lę:tje = proletje 'pomlad', ('maja) 'dę:kla, Imn dek'lę:ta, Red a'čę:ta, 'ję:sen, s'vę:ča, s'tę:na, Med na s'tę:ni, s'rę:da, 'ę:s = jez 'jezero', s'nę:ry, b'rę:ry 'vzpetina', Imn b'rę:gi, k'lę:šča, 'dę:kla, Red 'pę:ska, s'rę:ča, 'žę:nska, v'čę:ra, 'pę:rje, x'čę:rka, Red x'čę:ri, 'rę:d 'vrsta', 'pę:st, 'pę:sę = pesten 'prgišče', 'ę:sk = jesik 'kis', d'rę:ta, s'kę:ra, Oed is s'kę:ra, Mmn na t'lę:x, g'lę:žən, 'zę:le, s'tę:la (za ži'vina), ka'mę:ni = kamenje, 'tę:dę, sk'lę:da, 'lę:xa, prid m 'cę:u, 'vę:vęca = velnica, že'lę:zju 'železo', t'rę:bux, Red t'rę:buxa, č'vę:la, č'vę:lca, 'ę:tra = jetra, Rmn 'ę:tər, č'rę:uə, Red č'rę:ua, Rmn č'rę:u, plę'vę:u, 'ę:čę = ječmen, su'sę:t, s'vę:dę, 'vę:tr, spa'vę:dęca, spa'vę:dat se, ras'pę:lo, p'lę:va, ve'čę:rja, Red 'tę:ga, prid ž: s'lę:pa, 'tę:nka, stak'lę:na, 'bę:la, prid ž mn 'bę:le, prid m: s'rę:čę, s'rę:dę, 'šę:pau, prid s: dr'vę:nu 'lesen', pa'žę:tə, pa'žę:t, pa'sę:kat, 1ed 'sę:čem, del -l ž pa'sę:kala, na'cę:pt, 'ję:st,

¹⁷ Mlajše s'vã:t, Imn s'vã:ti.

1ed: *g'rɛ:m*, *zap'rɛ:gnem* 'zapreči', *'mɛ:lem*, del -l m mn *sma m'lɛ:t*, *sam'lɛ:t*, 2mn: *'vɛ:šte*, *'dɛ:lašte*, del -l ž *'dɛ:lala*, 3ed: *a'žɛ:ni se*, *t'rɛ:se*, *'vɛ:že*, *pər'dɛ:t*, *zav'rɛ:t*, *smər'dɛ:t*, *um'rɛ:t*, vel 2mn *pa'mɛ:šajte*, del -l m: *s'tɛ:gnu* = stegnil, *'rɛ:ku* = rekel, *s'pɛ:ku*, *na'rɛ:du*, del -l ž: *'jɛ:la* = jedla, *pa'čɛ:la* = počela 'začeti', *'dɛ:la* 'deti', del -l s: *ga'rɛ:lɔ*, *za'vɛ:zalɔ*, del -l m mn: *i'mɛ:t* = imeli, *pa'pɛ:val sma*, *p'rɛ:kɔ*, *'nɛ:kej*, *p'rɛ:jk*, *'pɛ:šice* 'peš', Rmn *do 'Dɛ:nc* = do Delnic, *'cɛ:rkva*, prid ž *cərk'vɛ:na*, *š'tɛ:nge*, *'rɛ:gɫc* 'kljuka pri verigi', *s'kɛ:dŋ*,¹⁸ *'vɛ:rbas* 'jerbas', *'žɛ:gŋ*, *'mɛ:žnar*, *'kɛ:uɔɔɛr*, *'cɛ:gla*, *'rɛ:ɯma*, *šɛk'rɛ:t* 'stranišče', *ž'lɛ:mpərga* = žlemprga, *'mɛ:žnar*, *b'rɛ:mza*, *ka'pɛ:lca*, *'mɛ:lta* 'malta', *pa'lɛ:nta*, *a'šɛ:rat* = oširati 'osedlati';

ɛ:i v primerih: *st'rɛ:ixa*, Med *pat st'rɛ:ixa*, Tmn *a'rɛ:ixe*, del s *a'bɛ:isluse je*;

[ɛ:] v primerih: prid ž *'tɛ:nka*, *p'rɛ:st*, 1ed *p'rɛ:dɛm*, del -l m *p'rɛ:du*, 1mn *g'rɛ:ma*, *'jɛ:la* 'jelka', *p'rɛ:diga*, *'xɔɟɛt'rɛ:gər* 'naramnica';

e: *'čɛ:la* (ž) 'pleša', *'čɛ:lu* 'čelo', *'se:dlo*, Red *'se:dla*, *'se:lɔ*, *'že:na*, *'je:zik*, *b're:me*, *'ve:ža*, *g're:da*, *'ve:ja*, Red *'ve:je*, *p're:ja*, *stu'de:nc* 'izvir', *x're:n*, Red *x're:na*, *ve'te:rnik* 'prva predsoba', prid m mn *sam'lɛ:ni*, prid ž: *'še:raka*, *sp're:dena*, *sp're:st*, *k'le:pat*, 3ed *k'le:pa*, del -l m *k'le:paɯ*, 3ed *um're:*, 1mn *um're:mo*, 3mn *um're:ja*, 3ed *a'pɛ:re* = opere, vel 2ed *sa'mɛ:t*, vel 2mn *sa'mɛ:lte*, *t'ke:m*, 2mn *t'ke:šte*, 3mn *t'ke:ja*, *'te:sat*, del -l ž *'te:slala*, *že:nt*, 1mn *'re:čema*, del -l ž *'re:kla*, del -l m mn *'re:kɫ*, *'xɛ:rc* (star.) 'srce', *'je:rmŋ* = jermen 'pas';

a:¹⁹ *d'la:n*, *'pa:ɯc*, *'ra:lɔ*, Med *pa'pa:du*, *'la:s* (m) = laz, Red: *at'ra:ka*, *'va:la* = vola, *'na:ža*, *'ja:pna*, *'a:gŋ* = ogenj, *'ka:šna* = košnja, *'ra:sa* = rosa, *'va:da* ~ ('vada), *'ga:ra*, *pap'la:t* = podplat, *'pa:su* = posel, *pər'stɛn'ja:k* 'prstanec', *sel'ja:k* 'kmet', *s'ra:jca*, *'ja:ma*, *ag'ra:jɛnca* = ograjnica 'ograda za živino', *pami'va:ɯka* = pomivalka, *ši'wa:ɯka* 'šivanka', *žer'ja:ɯka* 'žerjavica', *t'ra:nk*

¹⁸ V frazemu *m'ras je ko u s'kɛ:dnu*.

¹⁹ Odraz podaljšanega odraza za umično naglašeni *o*, položajna različica odraza za **a* ob *j* in *ɯ* in v nekaterih primerih kot različica *k ā*.

= travnik, Imn *t'ra:nki*, *dɔ'ma:čica*, *klu'ča:nca*, *t'ka:jne*, Imn ž *Ravna'gar:ke*, prid m: *nax'la:jɛn*, *prex'la:jɛn*, *pap'ra:it* = popraviti, *z'va:nt* = zvoniti, del -l m *z'va:nu*, *pa'ža:jne se*, *da'ma:* = doma, *'za:k* 'zakaj', *u'sta:vit* 'strojiti', *'ča:vu*, *'ba:jta*, *'ka:jža* (slabš.), *'la:jxɛr* = lajhter 'svečnik', *'a:jncuk*²⁰ 'moška obleka', Imn *š'la:pe* 'copata', *š'na:jder* 'krojač', *š'na:jderca* 'šivilja', *miništ'ra:nt*, *ž'la:jdra* 'zavora';

á: *'lâ:s*, *s'lâ:p*, *g'lâ:va*, *'kâ:šļ*, *k'râ:ča*, Med *b'râ:tu*, Imn *b'râ:ta/b'râ:ti*, *k'râ:va*, Tmn: *k'râ:ve*, *'jâ:gode*, *'râ:na*, *'pâ:lca*, *'kâ:ša*, *'jâ:pka*, *m'lâ:ka* 'luža', *'pâ:met*, Red *'pâ:meti*, Rmn *'mâ:m*, *'tâ:ta*, Red *'tâ:tɛta*, Imn *pap'lâ:ti* = podplati, *sta'pâ:lɔ*, *a'tâ:va*, *maž'gâ:ni* ~ *maž'žâ:ni*, *'mâ:čexa*, *v'lâ:ka*, *'jâ:rk* 'manjši potok', *'pâ:ša*, *t'râ:va*, Ted *t'râ:va* ~ *t'râ:wa*, Red *plâ:tna*, Imn *x'râ:ste*, *pri'jâ:tu*, *h'lâ:pc*, Imn *s'tâ:rci* 'starši', Imn *'sâ:nce* = sanice 'sani', *'sâ:ncat se* 'sankati se', Tmn *gr'â:ne*, *s'lâ:ma*, *b'râ:da*, *b'râ:dva*, *ka'sâ:ra*, *kâ'sâ:rca*, *v'râ:t*, *v'râ:ta*, *v'râ:tca*, *lɔ'pâ:tca* = lopatica, *'bâ:lvan* 'brv', *'jâ:rm* 'jarem za enega vola', *'râ:me*, *svi'nâ:k*, *pama'gâ:č*, *ka'vâ:č*, *gasp'a'dâ:r*, *sara'mâ:x* = siromah 'siromak, sirota', Imn *me'sâ:ri*, *s'vâ:k*, Imn: *'râ:mena*, *ž'vâ:te*, *g'râ:ble*, *pat'pâ:ska* 'pazduha', Imn *p'râ:sci*, *'jâ:sle*, *x'lâ:če*, *nez'nâ:nc*, Red *plâ:tna*, *a'mâ:mɔca* = omamnica 'vrtoglavica', *me'jâ:š* 'mejnik', Imn *ab'râ:ve* = obrve 'obr', *vər'bâ:nc* = vrbanec, *'tâ:st*, *'mâ:ša*, *'dâ:n*, Red *'dâ:na*, *'lâ:n*, Red *'lâ:na*, *m'lâ:di* 'ženin', *m'lâ:da* 'nevesta', Imn *tâ s'tâ:ri* 'starši', Omn (*is tâ*) *s'tâ:rim*, prid ž: *s'tâ:ra*, *ba'lâ:na*, prid m: *me'sâ:rski*, *ba'gâ:t*, *ba'lâ:n*, prid m mn: *ba'lâ:ni*, Tmn *ər'jâ:ve*, prim *'lâ:žje*, *s'lâ:bo*, *na'rɔ:be*, *'mâ:t* = malo, *'â:dɛ* = eden, *pa'mâ:lt* = pomoliti, *ab'râ:čat*, *t'kâ:t*, *s'pâ:t*, del -l ž: *s'pâ:la*, *pra'šâ:la*, *tkâ:la*, del -l m mn *t'kâ:t*, prid s *st'kâ:no*, *m'lâ:tit*, 2mn *m'lâ:tište*, del -l m *mlâ:tu*, del -l m mn *am'lâ:tļ* = omlatili, *ga'vâ:rt* = govoriti, 1ed *z'nâ:m*, 3ed: *v'zâ:me*, *'mâ:že*, vel 2ed *'pâ:zi*, *'bâ:rka*, *pa'gâ:ča* 'kruh z rozinami', *š'tâ:gļ* = štagelj 'petra', *š'tâ:la* ~ *š'tâ:la* 'hlev za krave', *'žâ:ganca* 'deska iz razžaganega debla', *'žâ:gat*, 2ed *'žâ:gaš*, *'kâ:mra* 'soba, kjer so spali otroci', *'žâ:kļ* = žakelj, *'lâ:ta*, *t'râ:xtar* = trahtar 'skedenj', *al'tâ:r*, prid m *'vâ:mpast*, *paj'dâ:š*, *sa'lâ:ta*;

²⁰ Prevzeto iz nem. *Anzug* '(moška) obleka'.

- o:** v primerih: *'bo:žič, u'do:uc*, prid ž *Ted 'no:va*, 2ed *b'ro:xaš* 'kašljati', *š'po:rhent* 'štedilnik';
- o:** *b'rō:t* = brod, Red *'rō:ga*, *'pō:lnōčka* 'polnočnica', *'pō:st*, Tmn *'kō:ne*, Omn *is 'kō:njam*, prid m *'bō:žji, pat'kō:vāt* = podkovati, 3ed *'vō:dre* 'udariti', Imn *š'tō:nfe* 'ženske nogavice';
- o:u** I/Ted *'vō:una*, *'sō:uza*, del -l m *pre'tō:uku*, *'pō:uštār* 'blazina na postelji', *'pō:uštārčk* 'blazina na kavču';
- o:** (*'velika*) *'ō:č* (ž), Oed *iz 'ō:č*, *'mō:st*, Red *'mō:sta*, *'vō:s*, Med *'vō:zu*, *ka'lō:vrēt*, *ka'kō:š*, Imn *ka'kō:ši*, *'kō:ra* 'čreslo, lubje, skorja', *g'nō:j*, Red *g'nō:ja*, *'gō:spōn* 'gospod', *mē'sō:*, *'pō:lje*, *'kō:lō*, Imn *'kō:la*, *'kō:lca* 'ročni voziček s štirimi kolesi', Red *pa'tō:ka*, Med *na pa'tō:ku*, *'pō:sla* = postelja, *'ō:snk* = oselnik, *'ō:gu* = ogelj 'ogljje', Red *g'rō:zdja*, *si'rō:ta*, *'mō:š*, *'mō:ka*, Red *'mō:ke*, *'lō:γ* = log 'mlad gozd', *'kō:s* 'kar ostane od porušenega drevesa, ko mu odstranimo veje', *'kō:ščk*, *že'lō:c* = želodec, *'rō:pc* = robec 'ruta', *p'lō:t*, *'vō:sk*, Red *'vō:ska*, *šō:pca* = šobica 'ustnica', *'mō:drc*, *'lō:xt* = laketi, *za'nō:xtānca*, *ab'rō:ua* = obrva 'obrvi', *pat'kō:uca* = podkovicica 'podkev', prid m: *'kō:žnat* 'usnjen', *ka'kō:šji*, *'ku:rji*, *zd'rō:u*, *na'tō:kānt* = natakniti, 2ed *'bō:š*, 2mn *'bō:šte* 'biti', 1ed *'mō:ram*, 3ed *'mō:ra*, del -l m *t'kō:u*, 1ed: *na'lō:žim*, *š'nō:fam* 'vohati', *'šō:la*, Imn *sa'lō:nke* 'boljši čevlji', Imn *'gō:jzerice* 'športni čevlji na vezalke', *'vō:zŋ* = vozem 'velika noč', *kar'jō:la*, *pat'rō:n* 'župan', *'xō:stija*, *'lō:jtre*, *la'vō:r*, *'ō:rgule*, *'kō:ruš* 'kor', Med *na 'kō:ružu*, *'čō:la* = čolja 'tnalo', *ka'sō:n* 'skrinja za shranjevanje žita', *'fō:žun* 'fižol', *'rō:ba* 'obleka', prid m *'čō:rōu* 'slep';
- ō:** *'nō:s*, Red *'nō:sa*, *'kō:ža* 'koža, usnje', *'zō:p*, Red *'zō:ba*, Idv (*d'va:*) *'zō:ba*, *'pō:t* (m), Red *'pō:ta*, *'kō:st*, Oed *is 'kō:st*, *ž'vō:t* = život 'trup', *d'rō:p* = drob 'trebuh', *'pō:pk*, *mē'xō:r*, *'kō:k* = kolk, 1mn *'mō:lima se*, *'šō:štar* 'čevljar', Imn *'šō:štari*, *'pō:p*, Red *'pō:ba*, vel 2ed *žō:kej* = žokaj;
- u:** Red *k'ru:xa*, *'hu:č*, *'u:sta*, *p'lu:ča*, *'u:jna*, Tmn *'du:še*, Ted *pa'x'ru:ška*, *'pu:st*, prid m: *pas'lu:šān*, *g'lu:x*, *'su:x*, *mē'žu:rk* = mežurek 'privid', *'su:rka* 'moški zgornji del obleke', *'ku:xna*, *'ru:da*, *pala'mu:dit* 'govoriti brez veze', *ma'ru:ske* 'ošpice'.

Kratki naglašeni zložniki

- i** 'zit, 'rit, Oed iz 'dimam, ž'lica, 'niva, 'žito, 'situ, ka'ritu, ka'pitu, brada'vica, gre'dica 'vrt',²¹ rav'nica, 'vilca, I/Ted na'žička, 'listje, b'ritva, pla'nina, stār'mina, ma'tika, 'vinu, 'pina = pinja, Red sa'li = soli, I/Rmn al'di 'ljudje', D/M/Omn (iz) al'dim, R/D/Med/I/Tmn a'ci 'oko', str'nišče 'stranišče, strnišče', sme'ti ot še'nice, st'ric, s'vitk = svitek, Imn s'vitice 'moško dolgo spodnje perilo', Imn ka'pice = kopice 'moška volnena nogavica', ka'zica, rač'nik = ročnik 'brisača', per'nik = pirnik (star.)²² 'svat', k'lip = klip 'koruzni storž', pa'tica,²³ Red ba'žiča, Med a ba'žiču, ži'vina, Imn s'vinske ka'line, prid m: 'kisu = kisel, 'mičken, 'niski, 'visok, p'litki, prid s 'visaku, prid ž: 'visaka, p'litka, 'zidana, breme'nita 'noseča', (pa)su'šit, del -l s pasu'šilo, 3ed: su'ši, le'ti, gār'mi, pakra'pit, kār'stit, d'ž'i, 'šiva, ace'di = odcedi, ba'li = boli, 3mn ba'lija = bolijo, 2ed 'imaš, 2mn 'imašte, 'pipa, 'šipa, 'xiša, k'riš, k'riščk, ci'mitar 'pokopališče', 'gixt 'revma', 'tišlar, 'kikla, 'zink 'sadovnjak';
- ǰ** v primerih: prid ž 'vĕlika, kombi'nĕ 'žensko spodnje krilo', beš'tĕk ~ beš'tĕk 'pribor';
- e** 'zet, p'let, d'rek, 'neč = nič, 'peta, 'teta, 'sestra, Red ot 'sestre, Imn 'sestri, R/Med 'peči, prid ž: 'mexka, Ted 'šeraka = široko, del -l ž s'pekla, 'kej = kaj, žep;
- a** b'rat, 'kaš, 'pať²⁴ = pod 'podstrešna soba', s'nap, Tmn s'nape, 'val = vol, 'kal 'kol ograje', 'naš = nož, p'lax = ploh 'manjša deska za rezanje', 'ače = oče, 'an = on, 'vada ~ ('va:da), 'raka = roka, 'kasa, 'naga = noga, 'akno, 'lanc = lonec, 'kasc = kosec, Dmn 'kascgm, 'atruk = otrok, Red at'raka, Idv at'raka, Imn at'raki, 'naxt = noht, Imn 'naxti, 'katu = kotel, 'katučk = kotelček, 'maški, pris 'dabər, prid m s'tar, prid ž: s'tara, g'najna = gnojna, pa'kašena = pokošena, prid ž mn 'taple 'topel', prid s 'aštru, 'gar = gor, 'gara

²¹ Novejši leksem je 'vart.²² Gl. op. 17.²³ p're:sna pa'tica 'jabolčni zavitek'²⁴ Med pa 'pa:du.

'gori', 'patle 'potem', ka'daj, 'zapərt = zapreti, vel 2ed 'pačni, vel 2mn pak'li:čte, k'naf 'gumb', Imn k'nafi, 'vandl̩ 'kad za pranje perila', 'apaš = opaž, še'rajzl̩ = šerajzelj 'grebljica', 'fant;

ā v primeru: 'māma;

[o] v primerih: st'rop, Med na st'ropu, k'rou = krov, š'tok 'podboj';

o g'rōp = grob, t'rōp (ot g'rō:zdja), 'dōš, s'tōza, Red s'tōze, Med pa s'tōzi, 'dōska, Red 'dōske, Rmn 'dōsk, 'bōt = bet 'manjše železno kladivo za zabijanje žebeljev', 'pōtōk, m'rōva = mrva 'krušna drobtina', d'rōvu = drvo, Ted (pat) 'kōlu, prid: m d'lōbak = globok, ž d'lōbaka = globoka, del -l m (pat)'kōwou, 'sōm = sēm, 'vōn = vèn, 'vōna 'zunaj', 'sōda = seda 'sedaj', 'cōkl̩ = cokelj 'zavora pri vozu', 'xōzēt'rē:gər 'naramnica', 'pōp 'župnik', 'rōdle = rodlje 'sani', 'mōšt 'jabolčni mošt';

o v primeru: f'rōšk 'zajtrk';

u k'rux, 'uxu, k'luč, k'luka, 'luža 'mlaka', 'bula, 'ujc 'mamin brat', 'južna 'kosilo', pred'južnk = predjužnik 'dopoldanska malica', 'sušica 'jetika', 'uzda, st'ruga, ka'žux, 'sukna, kła'buk, ar'juxa, 'rutica 'robec', Red ot 'bukve, b'rus, s'kuta 'mlezivo', 'tukanca = tolkalnica 'tolkalo za tolčenje perila pri pranju', p'luγ, 'xudō, da'mu = domov, a'kul = okoli, 'jutər = jutri, a'rušt = oružiti, 3ed 'guli (se), 'cunja, ka'put 'plašč', Imn 'punčaxe 'čevlji na vezalke', 'pukl̩ = pukel(j) 'grič', 'luster 'lesteneč, t'ruga 'krsta', šta'cuna, 'kuga, 'puklast 'grbast', Ted 'župa 'juha', g'runt, g'runtar, 'šunka, 'putər 'maslo', ma'ruske 'garje';

e v primeru: 'nebō;

o v primeru: del -l m z'dōxnu je 'umreti';

r v primeru: 'grča;

ə (+ r) 'sərp, Oed is 'sərpam, 'vərx, 'gərlō, 'pərsa, s'mərt, 'pərst, 'sərce, 'xəprt, 'žərt, a'pərtŋca = oprtnica 'naramnice', 'bərki, 'kərpa, 'mərdl̩ 'kosec', prid m 'məršau,²⁵ prid s at'pərtu, prid ž mn 'čərne, del -l ž u'mərļa.

²⁵ V frazemu 'məršau kō štika'dē:nt 'suh kōt zobotrebec'.

Kratki nenaglašeni zložniki

- i** *'je:zik, D/M/Omn (is) tã s'tã:rim 'starši', Ded: 'mãmi, 'raki, Med pa s'tozi, Imn: a'čë:tji, 'zò:bi, me'jã:ši 'mejnik';*
- ɛ** *ne'dë:la, me'so, ple'vë:u, šëk'rë:t 'stranišče';*
- ɛ** v primeru: *ag'ra:jëncã = ograjnica 'ograda za živino';*
- e** *me'xò:r, 3ed le'ti, b're:me, 'dë:kle, 'pã:met, 'li:ce, Red: b'rã:de, 'rake, 'nage, 'kò:že, s'lã:me, Imn: 'rake, 'ži:le, 'kərpate š'la:pe 'copate iz blaga', 'jã:sle, Tmn: pat'rë:be, a'čë:te 'oče', 'amper 'vedro', 'ne:kej, vel 2ed: 'žò:kej = žokaj, zaž'la:jdrej;*
- a** *al'di = ljudje, ag'ni:šče, a'tã:va, 3ed as'ta:ne, Red at'raka, pama'gã:č, pa'nò:ra = ponora 'ponor', sara'mã:x = siromah 'siromak, sirota', sag'rë:t, pat'pã:ska 'pazduha', pat'kò:uca = podkovicã 'podkev', pap'la:t = podplat, pra'lë:tje = proletje 'pomlad', sta'pã:lò, kla'buk, Imn ab'rã:ve 'obrv', Red: sa'li = soli, kas'ti: = kosti, a'pə:rtɕã = oprtnica 'naramnice', spa'vë:dɕã, da'ma: = doma, da'mu = domov, pakra'pit, 3ed ba'li = boli, del -l m mn am'lã:tɕ = omlatili, Ted: 'raka, 'naga, Oed: iz 'raka, iz 'naga, iz ž'lica, iz d'rë:ta, Imn/Idv 'akna, 3mn: ba'lija = bolijo, se'di:ja = sedijo, t'ke:ja, 'ra:bija, m'lã:tija, 1mn: g'rë:ma, 'më:lema, 'tke:ma, 'nò:tra, pat = pod;*
- ɔ** *lq'pã:tca, Dmn: 'zò:bɔm, 'nagɔm, x'čë:rɔm, Mmn: k'rã:vɔm, u 'u:stɔm, na 'pərsɔm, na 'rè:brɔm, na p'lu:čɔm, na 'ë:trɔm, na č'rë:uɔm, na 'nagɔm, u 'sò:uɔm, Omn: iz 'uxɔm, iz 'nò:sɔm, iz a'čë:tɔm, is 'pərsɔm, iz 'nagɔm, iz 'rakɔm, pa'lë:nɔm, is 'kë:tnɔm;*
- [o]** v primerih: Rmn: 'tã:tëtou, 'zò:bou, del -l m: um'rou, (pat)'kəwou;
- o** Tmn baro:u'nice, Imn ro'či:ce, 'pɔ:tnočka 'polnočnica', 'gò:spon 'gospod', 'pɔtok, Tmn jã:gode, 'čò:rəu 'slep', Rmn: b'rã:tou, at'rakou, 'aknou, 'nai:žou, 'lë:tə 'leto, poletje', 'gərlo, 'žito, 'se:dlo, č'rë:uɔ, 'kò:lò, 'akno, sta'pã:lò, p'rë:kò, 'xudò, del s ga'rë:lò, za'vë:zalò;
- ò** 'si:ròtka, 'nëbò, 'rè:brò, 'më:stò, ka'lë:nò;

- u** *u'do:uc, su'se:t, t're:bux, 'če:lu* 'čelo', *š'i:lu, dər'žā:lcu* = držalco 'toporišče', *ka'pitu, 'vinu, pa've:smu, 'uxu, d'rɔvu* = drvo, *ka'ritu, 'situ, 'katu* = kotel, Med: *u t're:buxu, 'sərцу, na pa'to:ku*, Rmn *'si:nu, pri'jā:tu, 'o:gu* = ogelj 'ogljje', *'ča:vu, 'pa:su* = posel, prid m *'kisu*, prid s: *at'pərtu, dr'və:nu* 'lesen', *'visaku*, del -l m: *s'te:gnu* = stegnil, *na're:du, 'nó:su, p're:du, 'sušu, 're:ku* = rekel;
- ə** prid mn *ər'jā:ve, vər'bā:nc* = vrbanec, *mərz'li:na* 'mrzlica', R/ Med *kər'vi:, mər'li:č*, prid ž *cərk've:na, pər'de:t, smər'de:t*, 3ed: *gər'mi, smər'di:, g'le:žən*, prid m *pas'lu:šən*, Rmn *'e:tər* 'jetra', *ci'mitər* 'pokopališče', *'putər* 'maslo', del -l m mn *u'mərlə*;
- ɛ** *mɛ'zi:nc, pərstɛn'ja:k* 'prstanec', Med *pat g'ri:čɛm, mɛt*, Red *'tā:tɛta*, Rmn *'tā:tɛtəu*, D/M/Omn *'tā:tɛtəm*, prid m: *'mi:čkɛn, nax'la:jɛn, prex'la:jɛn, 'xɔzɛt're:gər* 'naramnica', *'kɛ:udɛr, 'luster* 'lesteneč', *'la:jxtɛr* = lajhter 'svečnik';
- r** v primerih: *s've:dɹ, 'vɛ:tr*, 3ed *dr'ži*;
- ɱ** v primeru: *'ɛ:čɱ* = ječmen;
- ɲ** *'o:sɲk* = oselnik, *a'pə:rtɲca* = oprtnica 'naramnice', *'vɛ:vɲca* = velnica, *a'mā:mɲca* = omamnica 'vrtoglavica', *spa've:dɲca, pred'južɲk* = predjužnik 'dopoldanska malica', *'pɛ:sɲ* = pesten 'prgišče', *'tɛ:dɲ, 'a:gɲ* = ogenj, prid m *s're:čɲ, s're:dɲ, 'ā:dɲ* = eden, *'je:rmɲ* = jermen 'pas', *s'kɛ:dɲ, 'vɔ:zɲ* = vozem 'velika noč', *'žɛ:gɲ, k'ri:žɲ (pɔ:t)* 'križev (pot)';
- l** *'kā:šl, 'pukl* = pukel(j) 'grič', *š'tā:gł* = štagelj 'petra', *'žā:kl* = žakelj, *še'rajzl* = šerajzelj 'grebljica', *'cɔkl* = cokelj 'zavora pri vozu', *'re:głc* 'kljuka pri verigi', del -l m mn *am'lā:tl* = omlatili, *'mərdł* 'kosec', *'vandł* 'kad za pranje perila'.

4.2 KONZONANTIZEM

4.2.1 INVENTAR

Zvočniki

v *m*
u *l* *r* *n*
j

Nezvočniki

p *b* *f*
t *d*
c *s* *z*
č *š* *ž*
k *g* *x*

4.3 PROZODIJA

Fonološko sta relevantna mesto naglasa in kvantiteta. Govor pozna kvantitetne opozicije v naglašeni zlogih. Ponaglasni dolžini ni. Inventar prozodemov vsebuje naglašene ('V:, 'V) in nenaglašene zložnike (V). Od nesplošnoslovenskih naglasnih premikov govor izkazuje umik na prednaglasna *e* in *o*, umik na prednaglasno nadkračino, terciarni premik cirkumfleksa z odstopanji ('*něbó*, '*uxu*, '*xudo* in *mě'so*;) in umik s končnega kratkega zaprtega zloga ('*atrak* = otrok, prid m '*visok*), prav tako z odstopanji.²⁶

5 JEZIKOVNE ZNAČILNOSTI GOVORA

5.1 VOKALIZEM²⁷

5.1.1 NAGLAŠENI VOKALIZEM

5.1.1.1 ODRAZI ZNOTRAJ IZHODIŠČNO DOLGEGA VOKALIZMA IN KRATKEGA VOKALIZMA V NEZADNIH BESEDNIH ZLOGIH

Odraž za issln. **ě*/**ě*- je *ę*: – '*lę:s*, '*mę:x*, *s'nę:γ*, *b'rę:γ* 'vzpetina', '*rę:č* 'beseda', *s'vę:ča*, *s'tę:na*, prid ž *s'lę:pa*, Imn *pa'tę:na*, '*vę:tř*, 2mn '*dę:lašte*; *ne'vę:sta*, *nę'dę:la*, *sm'rę:ka*, *ka'lę:nó*, '*lę:tó* 'leto, poletje', '*mę:stó*, *pa'tę:nu*, *pa'vę:smu*; v nekaterih leksemih tudi odraz *ę:i* – *s't'rę:ixa*, Tmn *a'rę:ixe*, del s *a'bę:islu se je*.

²⁶ Umik tipa novega dolgega akuta ni izpričan.

²⁷ Sèm so vključeni tudi vokalni odrazi issln. **ĩ*/**ĩ*- in **ĩ*/**ĩ*- ter nenaglašeni **ĩ* in **l*, ki so nastali iz psl. dvoglasniških zvez kratkega vokala in likvide v položaju med konzonantoma.

Odraz za issln. *ē/*è- je e: – 'mɛ:t, 'pɛ:č, plɛ'vɛ:u, vɛ'čɛ:rja; 'žɛ:n̩ska, 'pɛ:rje, g'lɛ:ž̩n, s'tɛ:la, 'zɛ:le, 1ed 'mɛ:lem, del -l m: 'rɛ:ku = rekel, s'pɛ:ku = spekel, v'čɛ:ra.

Odraz za issln. *ē/*è- je e: – 'pɛ:st, 'rɛ:d 'vrsta', 3ed: t'rɛ:se, 'vɛ:že, del -l m: s'tɛ:g̩nu = stegnil, na'rɛ:du; s'rɛ:ča, 'ɛ:tra = jetra.

Odraza za issln. *ō/*ò- sta o: in ó: – 'mɔ:st, p'lɔ:t, g'nɔ:j, 'vɔ:s, ka'kɔ:š, 'vɔ:sk, 'pɔ:lje; Red pa'tɔ:ka, 'pɔ:sla = postelja, 1ed 'mɔ:ram in 'nó:s, d'ró:p = drob 'trebuh', 'kó:st; 'kó:ža 'koža, usnje', 1mn 'mó:lima (se).

Odraza za issln. *ō/*ò- sta o: in ó: – 'mɔ:š, 'lɔ:ɣ = log 'mlad gozd', 'kɔ:s 'kar ostane od porušenega drevesa, ko mu odstranimo veje', 'rɔ:pc = robec 'ruta', 'mɔ:ka; 'ɔ:gu = ogelj 'ogljje' in 'zó:p, 'pó:t (m), 'pó:pk.

Odraz za issln. *ā/*ǎ- je â: – 'dâ:n, 'lâ:n, 'tâ:st, 'mâ:ša.

Odraz za issln. *ā/*ǎ- je â: – 'lâ:s, v'râ:t, s'lâ:p, svi'nâ:k, pama'gâ:č, ka'vâ:č, gaspa'dâ:r, g'lâ:va, b'râ:da, t'râ:va, h'lâ:pc, a'tâ:va, ka'sâ:ra; 'kâ:šl, k'râ:ča, k'râ:va, 'râ:na, 'kâ:ša, s'lâ:ma, m'lâ:ka 'luža', 'pâ:tca, 'mâ:čexa, 'pâ:met, prid ž s'tâ:ra.

Odraza za issln. *ī/*ì- sta i in i: (po sekundarni podaljšavi) – 'zit, s'tric, rač'nik = ročnik 'brisača', ži'vina, 3ed: su'si, le'ti, gər'mi, 'vinu, ma'tika, b'ritva; ž'lica, 'niva, žitɔ, 'situ, ka'ritu, ka'pitu, brada'vica, rav'nica, ka'zica in 'si:n, k'ri:, x'či:, g'ri:č, pas'ti:r, se'ni:k, Imn per'ni:ki = pirniki (star.)²⁸ 'svat', 1ed ka'si:m, 3ed smər'di:, 'li:ce, 'zi:ma, b'li:zu, mɛ'zi:nc, sest'ri:čna; š'i:lu, ži:la, s'tri:na 'očetova sestra', s'kɛ:ra, mərz'li:na 'mrzlica', vade'ni:ca, dva'ri:šče, ag'ni:šče.

Odraza za issln. *ū/*ù- sta u in u: (po sekundarni podaljšavi) – k'luč, kla'buk, 'sukna; k'luka, 'luža 'mlaka', s'truga, ar'juxa, 'južna 'kosilo' in 'lu:č, p'lu:ča, 'u:sta, 'ru:da, prid m: g'lu:x, 'su:x; Red k'ru:xa.

Starejše gradivo (npr. Majnarić, Lisac), redkeje tudi novejše (Erjavec 2014) za odraze visokih vokalov *i* in *u* navaja vedno le kračine. Na novo zbrano gradivo pa pozna tudi dolge odraze, kar priča o tem, da so dolgi odrazi *i*-ja in *u*-ja sekundarni (prim. tudi odraze umično naglašanih *e* in *o*). Z interpretacijo, da gre pri prvotnem krajšanju *i* in *u* za vpliv

²⁸ Gl. op. 17.

okoliških govorov (prim. Pronk 2010: 115, op. 34) se težko strinjam, saj omenjeno krajšanje izpričujejo le čebranški govori, ne pa tudi kostelski, ki v večji meri neposredno mejijo na Ravno Goro.

Odraz za issln. * \bar{i}/\bar{i} - je $\varnothing:u$ – I/Ted $'v\varnothing:una, 's\varnothing:uza$, del -l m $pre't\varnothing:uku$.

Odraz za issln. * \bar{r}/\bar{r} - je $\varnothing r$ – $s'm\varnothing rt, 'p\varnothing rst, 's\varnothing rp, 'v\varnothing rx, 'g\varnothing rl\varnothing, 'p\varnothing rsa, 'x\varnothing rpt, 'ž\varnothing rt$, oz. $r\varnothing$ po premetu – $m'r\varnothing va =$ mrva 'krušna drobtina', $d'r\varnothing vu =$ drvo.²⁹

5.1.1.2 ODRAZI ZNOTRAJ IZHODIŠČNO KRATKEGA VOKALIZMA V ZADNJIH IN EDINIH BESEDNIH ZLOGIH

Odraz za issln. * $-à$ je a – $b'rat$, prid m $s'tar$; redko, po sekundarnem daljšanju,³⁰ tudi $a:$ – $'la:s$ (m) = laz, $pap'la:t$ = podplat.

Odraz za issln. * $-ù$ je u – $k'rux, 'kup$.

Odraz za issln. * $-ò$ je a – $'kaš, 'pat$ = pod 'podstrešna soba', $s'n\varnothing ap, 'val$ = vol, $'kal$ 'kol ograje', $'naš$ = nož; položajno tudi $g'r\varnothing p =$ grob, $t'r\varnothing p$.

Odraz za issln. * $-ə$ je \varnothing – $'d\varnothing š, 'b\varnothing t$ = bet 'manjše železno kladivo za zabi-janje žebeljev', $'s\varnothing m =$ sèm, $'v\varnothing n =$ vèn.

Sekundarne podaljšave v zadnjih in edinih zlogih niso pogoste.

5.1.1.3 ODRAZI VOKALOV PO NAGLASNIH UMIKIH

Odrza umično naglašenedega e sta e in $e:$ (po sekundarni podaljšavi) – $'teta, 'sestra$, del -l ž $s'pekla$ in $'če:la$ (ž) 'pleša', $'če:lu$ 'čelo', $'se:d\varnothing \varnothing$, Red $'se:d\varnothing la, 'se:l\varnothing$, $'že:na, 'je:rm\varnothing$ = jermen 'pas', $stu'de:nc$ 'izvir', 3ed $a'pe:re$ = opere, 1mn $'re:čema$, del -l ž $'re:kla$, del -l m mn $'re:k\varnothing$.

Odrza umično naglašenedega o sta a in $a:$ (po sekundarni podaljšavi) – $'vada$ ~ ($'va:da$), (po analogiji) $'raka =$ roka, $'kasa, 'naga =$ noga, $'ak\varnothing$, $'lanc =$ lonec, $'kasc =$ kosec, Red $at'raka$ in Red: $at'ra:ka, 'va:la =$ vola, $'na:ža, 'a:g\varnothing =$ ogenj, $'ka:šna =$ košnja, $'ra:sa =$ rosa, $'va:da$ ~ ($'vada$), $'ga:ra, 'pa:su =$ posel, $z'va:nt =$ zvoniti.

Odraz za umično naglašeni \varnothing je \varnothing – $s't\varnothing za, 'd\varnothing ska$.

²⁹ In (citatno) $\check{c}rou =$ črv (Erjavec 2014: 99).

³⁰ V kolikor ne gre za analogijo po stranskih sklonih.

5.1.2 NENAGLAŠENI VOKALIZEM

Govor pozna več oblik moderne vokalne redukcije.

1) Popolno akanje ($a < *o$) v prednaglasnih zlogih – *ag'ni:šče*, *a'tā:va*, *sta'pā:lō*, *kava'či:ja*, *spa'vę:dņca*, 3ed *as'ta:ne*, *ba'li* = boli, *pakra'pit*.

2) Popolno akanje ($-a < *o < *-o$) v izglasju – Ted: *'raka*, *'naga*, (*pa*) *x'ru:ška*, *na'žička*, *'župa* 'juha', Oed: *iz 'raka*, *iz 'naga*, *iz ž'lica*, *is s'kę:ra*, *iz d'rę:ta*, 3mn: *ba'lija* = bolijo, *se'di:ja* = sedijo, *t'ke:ja*, *ra:bija*, *m'lā:tija*, *t'ke:ja*, *um're:ja*.

3) Prehod izglasnega $*-o > -ō/-u - 'nębō$, *'rę:brō*, *'mę:stō*, *ka'lę:nō*, *š'i:tu*, *'če:lu* 'čelo', *d'rōvu* = drvo, *ka'ritu*, *'situ*, *dār'žā:tcu* = držalco 'toporišče', *ka'pitu*, *'vinu*, *pa'vę:smu*, prid s: *at'pärtu*, *dr'vę:nu* 'lesen', 'visaku.

4) Slabljenje artikulacije nenaglašene $*a - lq'pā:tca$, Dmn: *'zō:bqam*, *'nagqam*, Mmn: *k'rā:vqam*, *u 'u:stqam*, Omn: *iz 'uxqam*, *is 'pārsqam*, *iz 'nagqam*, **ě* in **e* – *mę'zi:nc*, *pārstę'ja:k* 'prstanec', prid m: *nax'la:jęn*, *prex'la:jęn*.

5) Popolna izguba glasov: a) $\text{ə}^{31} - 'pę:sņ$ = pesten 'prgišče', *'tę:dņ*, prid m *s're:čņ*, *s're:dņ*, *'ā:dņ* = eden, *'je:rmņ* = jermen 'pas', *stu'de:nc* 'izvir', *vār'bā:nc* = vrbanec, *mę'zi:nc*, *nez'nā:nc*, *že'lō:c* = želodec, *'lanc* = lonec, *'kasc* = kosec, *'ti:uc* = tilec 'tilnik', *'ujc* 'mamin brat', *u'do:uc*, *h'lā:pc*, *'rō:pc* = robec 'ruta', *s'vitk* = svitek, *'kō:ščk*, *'pō:uštārčk* 'blazina na kavču', *k'riščk* = križček, *'katučk* = kotelček, *'kā:šļ*, *'ę:čm* = ječmen; b) $i - 'ō:sņk$ = oselnik, *pred'južņk* = predjužnik 'dopoldanska malica', *t'ra:nk* = travnik, *'ę:sk* = jesik 'kis', *klu'ča:nca* = ključanica, *ag'ra:jęnc* = ograjnica 'ograda za živino', *'žā:ganca* 'deska iz razžaganega debela', *a'pār:rtęca* = oprtnica 'naramnice', *'vę:vņca* = velnica, *a'mā:mņca* = omamnica 'vrtoglavica', *spa'vę:dņca*, *za'nō:xtānc*, *'tukanca* = tolkalnica 'tolkalo za tolčenje perila pri pranju', *pat'kō:uca* = podkovicica 'podkev', *'šō:pca* = šobica 'ustnica', *kā'šā:rca*, del -l m mn *am'lā:tļ* = omlatili in c) $\text{ě} - s'kę:ra$ = sekira.

Posledica izgube glasov ə in i v položaju med dvema konzonantom je

³¹ Tudi v izposojenkah v položaju $*-K\text{ən} < \text{nem. } -en/-\text{ən}$ (*s'kę:dņ*, *'že:gn*, *k'ri:žņ* (*'pō:t*) 'križev (pot)') in $*-K\text{əl} < \text{nem. } -ell/-\text{əl}$ (*'pukļ* = pukel(j) 'grič', *s'tā:gļ* = štagelj 'petra', *'žā:kļ* = žakelj, *š'e'rajzļ* = šerajzelj 'grebljica', *'cōkļ* = cokelj 'zavora pri vozu', *'rę:gļc* 'kljuka pri verigi', *'vandļ* 'kad za pranje perila').

nastanek sekundarnih zlogotvornih zvočnikov η in l , tudi r (*s'vɛ:dr̩*, *vɛ:tr̩*, tu onemitev sekundarnega polglasnika).

Odras nenaglašenega **r̩* je *ər – mər'li:č*, *pər'dɛ:t*, 3ed: *gər'mi*, *smər'di:*, nenaglašenega **l̩* pa *u – 1ed 'mučim*.

5.2 KONZONANTIZEM

Issln. **ń* je nedosledno depalataliziran – *'niva*, *svi'nå:k*, Omn *is 'kɔ:njam*, *ag'ni:šče*, *'sukna*, vendar **ń < *-nɔj-/*-nɔj³² – t'ka:jne*.

Issln. **l̩* je dosledno depalataliziran – *nɛ'dɛ:la*, *'pɔ:sla* = postelja, *k'luč*, *k'luka*, *g'rå:ble*, *al'di* = ljudje, tudi **l̩ < *-lɔj-/*-lɔj- – 'zɛ:le*.

Odrasa za issln. **l̩* v položaju pred vokali sta *l* in *l̩ – 'lɛ:tɔ* 'leto, poletje', *'dɛ:kla*, *k'le:pat*, Red *'va:la* = vola, *'lanc* = lonec, *'luža* 'mlaka', Imn *pa-p'lå:ti* = podplati in *pap'la:t* = podplat, *g'lå:va*, *pa'lɛ:nu*, del -l ž: *u'mərta*, *'dɛ:låta*, *'re:kla*, *kla'buk*, *x'lå:če*, *'se:dtɔ*, del -l m mn *u'mərta*, *'ši:tu*, *k'luč*, *'lå:ta*, *'må:t* = malo.

Odras za issln. **l̩* v položaju pred konzonanti in v izglasju je *ɥ – 'pa:ɥc*, *'ti:ɥc* = tilec 'tilnik', *plɛ'vɛ:ɥ*, prid m: *'cɛ:ɥ*, *'debeɥ*, del -l m: *raz'bi:ɥ*, *zaka'di:ɥ*, *k'le:pau*, *t'kɔ:ɥ*.

Odras izglasnega issln. **-g* je zvočni *-ɣ – p'luɣ*, *s'nɛ:ɣ*, *b'rɛ:ɣ* (prim. Imn *b'rɛ:gi*) 'vzpetina', *'lɔ:ɣ* = log 'mlad gozd', *'juɣ* = jug 'južni veter', onezvenečeno v primeru Rmn *'nax* = nog.

Onezvenečenje izglasnih zvonečih nezvočnikov **-b*, **-d*, **-z*, **-ž – 'zɔ:p*, *b'rɔ:t* = brod, *'vɔ:s*, *'mɔ:š*.

Skupina **šč* je ohranjena – *ag'ni:šče*, *dva'ri:šče*, *k'lɛ:šča*.

Prehod izglasnega *-m > -n*, ki je sicer tipološki kriterij, značilen za okoliške čebranske, kostelske in hrvaške čakavske govore, ni izpričan. Gre za izofono, ki poteka na območju Ravne Gore in izrazito ločuje govor zahodnega dela od vzhodnega, kjer je prehod prisoten.

³² Za več primerov glej Majnarićevo gradivo v razdelku 2.1.1.

6 NOVA NAREČNA UVRSTITEV GOVORA

6.1 UTEMELJITEV

Na osnovi vseh prikazanih vokalnih in konzontančnih značilnosti obravnavnega govora ni mogoče uvrstiti v kajkavsko narečno skupino. Tja je bil govor znotraj kajkavistične literature uvrščen bolj *per se* kot pa zares argumentirano oz. dokazano. Prav tako ga ne moremo povezati s sosednjima narečjema, tj. čebranškimi in kostelskimi, saj le-ta izkazujeta definicijske lastnosti dolenske narečne ploskve slovenskega jezika (glej Gostenčnik 2018 in 2020).

Pri sami narečni klasifikaciji krajevnega govora se ne da zanašati le na vokalne odraze (kot so jatovski, ejevski in ojevski odrazi) in mlajše naglasne umike, temveč je potrebno pritegniti še druge definicijske lastnosti oz. kriterije, in sicer te, ki kot skupek opredeljujejo rovtarska narečja ali vsaj del njih. To so: 1) krajšanje visokih vokalov *i* in *u*, 2) odraz za issln. $*\bar{i}/*i-$, 3) odraz za issln. $*\bar{y}/*y-$ in premet pred ustničniki in nebniki, 4) prednaglasno akanje, 5) razvoj izglasnega $*-o > -\acute{o}/-u$, 6) odraza za issln. $*\acute{l}$ in $*\acute{n}$, 7) razvoj izglasnega issln. $*-g$.

Morda je definicijska lastnost tudi metonimija novega dolgega akuta v cirkumfleks, ki ga omenja Majnarić (1938–1939) v primerih *bagatáš ~ bagatâš*, *gaspadár ~ gaspadâr* in *pastêr*. To poznajo tudi nekateri govori poljanskega narečja, kot so Javorje nad Poljanami (*mexè:r*) in Poljane nad Škofjo Loko (*pastè:r*, *klobù:k*) (Gostenčnik 20181: 75).

Sinhrono se govor Ravne Gore tako uvršča v rovtarsko narečno skupino. Težko pa bi pričakovali, da bi današnji govor Ravne Gore sinhrono lahko sovpadal s katerim koli danes znanim rovtarskim narečjem, saj je do preseljevanja v Ravno Goro prišlo v času, ko so rovtarska narečja komaj dobro začela nastajati.

6.2 PROBLEMATIKA

Odrpito pa ostaja vprašanje, kako govor uvrstiti diahrono, in sicer ali gre izvorno za govor gorenjske narečne ploskve južne slovenščine (kamor sinhrono spadajo horjulsko, škofjeloško in poljansko narečje) ali za govor obsoško-idrijske narečne ploskve zahodne slovenščine (kamor sinhrono spadaja tolminsko, cerkljansko in črnovrško narečje).

Podaljšava kratkih akutiranih vokalov je pri obeh omenjenih ploskvah zgodnja, tako sta oba jatovska refleksa sovpadla, oba diftonga (tj. **ie* in **eĭ*) pa bi se lahko v nadaljnjem razvoju (po preselitvi na območje Ravne Gore) odražala kot dolgi ozki *e*.

Pogojno nam je za natančnejšo opredelitev lahko v pomoč redke diftonški odraz issln. jata v ravnogorskem govoru.

6.2.1 ODRAZ ISSLN. **ē̄/*ĕ̄-*

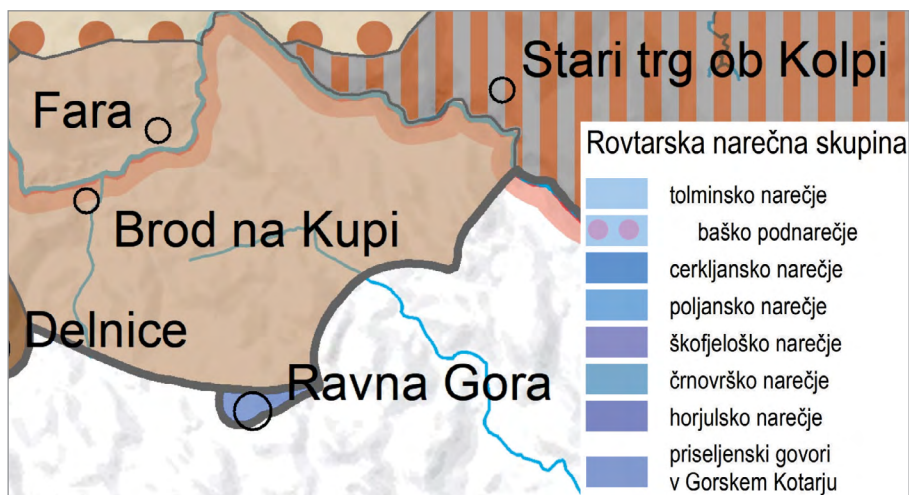
Regularen razvoj stalno dolgega jata in zgodaj podaljšanega akutiranega jata je v govoru monoftonski, tj. *e:*. V peščici primerov pa najdemo tudi odraz *e:ī*, in sicer: Imn *a'rē:īxi*, Tmn *a'rē:īxe*, po analogiji Ied *a'rē:īx*; Ied *s'rē:īxa*; Ied *m'lē:īku* in del -l s *a'bē:īslu* (*se je*).

Tudi drugi avtorji navajajo posamične primere, in sicer: Majnarić (1938–1939) *arejh* in *strejha* (njega povzema tudi Lisac 1989), Barac-Grum (1993: 52) *a'rē:īx* in *p'rē:īku* z dvojnico *p'rē:ku*. Slednja v tej dvojni jatovski realizaciji vidi vpliv sosednjih govorov. Majnarić pa prevzema razlago Frana Ramovša (1935: 93, 98), in sicer to razlaga kot palataliziranje intervokalnih velarnih konzontanov pred *e* in *i* ter anticipacijo tega palatalnega elementa v obliki glasu *j*. Ramovš ta pojav opisuje v kontekstu črnovrškega in poljanskega narečja, kjer je regularen. V govoru Ravne Gore najdemo zgolj zgoraj naštete primere, pri čemer deležnik *a'bē:īslu* ne izpolnjuje omenjenih fonetičnih pogojev za nastanek palatalnega elementa.

Navaja pa Majnarić (1938–1939: 139) nekaj primerov pojava prehodnega *j*, med njimi tudi *skrōjz*,³³ kjer je izpričan prehodni *j* pred *s*.

Ali gre v navedenih primerih za ostanek palataliziranih intervokalnih konzontanov pred *e* in *i* ter anticipacijo tega palatalnega elementa v obliki glasu *j* (in za sporadičen primer prehodnega *j* pred *s*) ali pa za jatovski diftonški odraz **eĭ* kot posledico izostanka gorenjske monoftongizacije, je na tem mestu težko nedvoumno potrditi.

³³ Onezvenečenje izglasnega -z je potrjeno na drugih mestih, Majnarić namreč izglasnega onezvenečenja pogosto ni dosledno zapisoval.

SLIKA 2: Izsek iz Karte slovenskih narečij (različica 2023) (SLA 3.1: 11)

7 PRIKAZ NA KARTI SLOVENSkih NAREčIJ (RAZLIčICA 2023)

Na najnovejši različici Karte slovenskih narečij (različica 2023), objavljene v 3. zvezku Slovenskega lingvističnega atlasa (SLA 3.1: 11), je govor zahodnega dela Ravne Gore uvrščen med slovenska narečja, in sicer v rovtarsko narečno skupino.³⁴

Ker se tega govora na sinhroni ravni v celoti ne da povezati z nobenim današnjim rovtarskim govorom, je del Ravne Gore obarvan z nevtralno modro barvo, značilno za rovtarsko narečno skupino. V legendi je zapisano, da so to priseljenski govori.

8 SKLEP

V prispevku je predstavljen govor zahodnega dela kraja Ravna Gora, ki leži na jugu Gorskega kotarja na Hrvaškem. Povzemanlo so predstavljene njegove glavne jezikovne (vokalne, konzonantne in prozodijske) značilnosti, in sicer na osnovi analize lastnega narečnega gradiva.

³⁴ Na območju Gorskega kotarja na Hrvaškem sta na karti še dve spremembi, in sicer je prvotno kostelsko narečje dolenske narečne skupine razdeljeno na dve narečji, čebransko in kostelsko, ki segata tudi čez državno mejo.

Zaradi zgodnje podaljšave nekdanj skrajšanih akutiranih zložnikov v nezadnjem besednem zlogu je odraz za * $\bar{e}/\bar{e}^{\bar{}}$ - enak, in sicer $e\bar{}$. Odrazi ejevskih in ojevskih glasov so sovpadli: issln. * $\bar{e}/\bar{e}^{\bar{}}$ - = * $\bar{e}/\bar{e}^{\bar{}}$ - > $e\bar{}$: in issln. * \bar{o} = * $\bar{o}^{\bar{}}$ = * $\bar{q}/\bar{q}^{\bar{}}$ - > $o\bar{}$: oz. redkeje $o\bar{}$:. Odraza za issln. * $\bar{i}/\bar{i}^{\bar{}}$ - in * $\bar{u}/\bar{u}^{\bar{}}$ - sta i in u oz. $i\bar{}$: in $u\bar{}$: po sekundarni podaljšavi. Odraz stalno dolgega polglasnika in novoakutiranega polglasnika v nezadnjem besednem zlogu je sovpadel z odrazom za issln. * a , tj. issln. * $\bar{a}/\bar{a}^{\bar{}}$ - = * $\bar{a}/\bar{a}^{\bar{}}$ - > $\bar{a}\bar{}$:. Odraz za issln. * $\bar{j}/\bar{j}^{\bar{}}$ - je $o\bar{}$: u . Odraza umično naglašanih e in o sta e oz. $e\bar{}$: in a oz. $a\bar{}$:. Dolžina pri $a\bar{}$: je očiten kazalec, da imamo opravka s sekundarno dolžino kot posledica mlajšega internega razvoja.

Na osnovi glavnih vokalnih, konzonantnih razvojev in izvedenih mlajših naglasnih umikov ter ob pritegnitvi dodatnih definicijskih kriterijev (krajšanje visokih vokalov i in u , odraz za issln. * $\bar{j}/\bar{j}^{\bar{}}$ -, odraz za issln. * $\bar{f}/\bar{f}^{\bar{}}$ - in premet pred ustničniki in nebnički, prednaglasno akanje, razvoj izglasnega *- o , odraza za issln. * \bar{j} in * \bar{n} ter razvoj izglasnega issln. *- g) se govor Ravne Gore sinhrono umešča v rovtarsko narečno skupino slovenskega jezika.

BIBLIOGRAFIJA

- Barac, Vida, Božidar, Finka. 1981. Govori i nazivlje. *Gorski kotar*. Delnice. 419–432.
- Barac-Grum, Vida. 1993. *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom Kotaru*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Blaznik, Pavle. 1979. O preselitvi loških podložnikov. *Loški razgledi*, 26/1. 77–89.
- Brozović, Dalibor. 2004. O dijalektologiji kao jezikoslovnoj disciplini. *Suvremena lingvistika* 57–58/1–2. 1–12.
- Celinić, Anita, Menac-Mihalić, Mira. 2017. Izoglosa progresivnog pomaka starih praslavenskih cirkumfleksa na području hrvatskoga jezika. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 21: 91–110. DOI: <https://doi.org/10.21857/mzvktptxjd9>
- Erjavec, Zvonimir. 2014. *Ravnogorski rječnik*. *Raunagarska rič*. *Rječnik ravnogorsko-sušičko-španovačkog dijalekta*. Ravna Gora: Udruga Plodovi gorja Gorskog kotara.
- Finka, Božidar. 1974. Gorskokotarska kajkavština u našem dijalekatskom mozaiku. *Kajkavski zbornik*. Dani kajkavske riječi. Zlata: Narodno sveučilište I. G. Kovačić. 29–43.
- Kruhek, Milan. 1981. Postanak i razvitak naselja i život naroda u prošlosti. *Gorski kotar*. Delnice. 281–309.
- Gostenčnik, Januška. 2020. Kostelsko narečje. *Slavistična revija*, 68/3. 353–372.
- Gostenčnik, Januška. 2018. *Krajevni govori ob Čabranki in zgornji Kolpi*. Ljubljana: Založba ZRC. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610504177>

- Gostenčnik, Januška. 2018. Umik novega dolgega akuta v slovenskih narečjih. V: A. Bizjak Končar, H. Dobrovoljc (ur.). Škrabčevi dnevi 10: *Zbornik prispevkov s simpozija 2017*. 71–76.
- Lisac, Josip. 1989. Ravnogorska kajkavština i goranski dijalekt. *Fluminensia*, 1/1. 100–111.
- Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Lončarić, Mijo. 1982. Prilog podjeli kajkavskoga narječja. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6: 237–246.
- Majnarić, Nikola. 1938–1939. Jedno rovtarsko narječje u Gorskom Kotaru. *Južnoslovenski filolog* 3: 135–149.
- Majnarić, Nikola. 1922–1923. Jedna zanimljiva sintaktička pojava u ravnogorskom narječju. *Južnoslovenski filolog* 17: 35–40.
- Malnar Jurišić, Marija. 2018. Govori na granici. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 22: 161–166.
- Marinković, Marina. 2018: *Kajkavski govori istočnoga Gorskoga kotara*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Pronk, Tijmen. 2010. Rani razvoj goranskih govora. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/1. 97–133.
- Ramovš, Fran. 1935. *Historična gramatika slovenskega jezika: VII. Dialekti*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Ramovš, Fran. 1935. *Karta slovenskih narečij v priročni izdaji*. Ljubljana: Akademsko založba.
- Rigler Jakob. 1962. Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu. *Slavistična revija*, 14/1–4. 25–78.
- SLA 1.1 = Škofic Jožica, Gostenčnik, Januška, Horvat, Mojca, Jakop, Tjaša, Kenda-Jež, Karmen, Kostelec, Petra, Nartnik, Vlado, Petek, Urška, Smole, Vera, Šekli, Matej, Zuljan Kumar, Danila. 2011. *Slovenski lingvistični atlas 1: človek (telo, bolezn, družina) 1: atlas*. Ljubljana: Založba ZRC. Na spletu: https://www.fran.si/150/sla-slovenski-lingvisticni-atlas-1/datoteke/SLA1_Atlas.pdf.
- SLA 1.2 = Škofic Jožica, Gostenčnik, Januška, Horvat, Mojca, Jakop, Tjaša, Kenda-Jež, Karmen, Kostelec, Petra, Nartnik, Vlado, Petek, Urška, Smole, Vera, Šekli, Matej, Zuljan Kumar, Danila. 2011: *Slovenski lingvistični atlas 1: človek (telo, bolezn, družina) 2: komentarji*. Ljubljana: Založba ZRC. Na spletu: https://www.fran.si/150/sla-slovenski-lingvisticni-atlas-1/datoteke/SLA1_Komentarji.pdf.
- SLA 2.1 = Škofic, Jožica, Gostenčnik, Januška, Hazler, Vito, Horvat, Mojca, Jakop, Tjaša, Ježovnik, Janoš, Kenda-Jež, Karmen, Nartnik, Vlado, Smole, Vera, Šekli, Matej, Zuljan Kumar Danila. 2016. *Slovenski lingvistični atlas 2: kmetija, 1: atlas*. Ljubljana: Založba ZRC. Na spletu: https://www.fran.si/203/sla-slovenski-lingvisticni-atlas-2/datoteke/SLA2_Atlas.pdf.
- SLA 3.1 = Škofic, Jožica, Gostenčnik, Januška, Hazler, Vito, Jakop, Tjaša, Kenda-Jež, Karmen, Kumin Horvat, Mojca, Nartnik, Vlado, Pahor, Nina, Smole, Vera, Šekli, Matej, Zuljan Kumar Danila. 2023. *Slovenski lingvistični atlas 3: kmetovanje, 1: atlas*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Strohal, Rudolf. 1905. Osobine današnjeg ravnogorskog narječja. *Rad JAZU* 162: 28–109.

Šekli, Matej. 2018. *Tipologija lingvogenez slovanskih jezikov*. Ljubljana: Založba ZRC.
DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610501374>

Prispelo januarja 2023, sprejeto aprila 2023.
Received January 2023, accepted April 2023.

ZAHVALE

Prispevek je nastal na podlagi raziskovalnih rezultatov v okviru projekta i-SLA – Interaktivni atlas slovenskih narečij (L6-2628, 1. 9. 2020–31. 8. 2024, ARRS in SAZU, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/i-sla-interaktivni-atlas-slovenskih-narecij>) in programa Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju (P6-0038). Na tem mestu bi se rada zahvalila obema recenzentoma in vsem sodelavcem Dialektološke sekcije ISJFR ZRC SAZU za vse pripombe.

POVZETEK

NAREČNA KLASIFIKACIJA GOVORA RAVNE GORE V GORSKEM KOTARJU

V prispevku je predstavljen govor dela kraja Ravna Gora (tj. večji zahodni del – zaselki Stari Varoš, Jarak, Bajt in Vrh), ki leži na jugu Gorskega kotarja na Hrvaškem. Govor se je do sedaj interpretiral različno, in sicer kot 1) (priseljenski) govor rovtarske narečne skupine slovenskega jezika, 2) (goranski) govor kajkavske narečne skupine hrvaškega jezika, 3) govor kostelskega narečja dolenske narečne skupine slovenskega jezika. Podano je na novo zbrano narečno gradivo zahodnega dela Ravne Gore, na osnovi česar so povzemale predstavljene njegove glavne jezikovne (vokalne, konzonantne in prozodijske) značilnosti. Zaradi zgodnje podaljšave nekdanj skrajšanih akutiranih zložnikov v nezadnjem besednem zlogu je odraz za $*\bar{e}/*\bar{e}^-$ enak, in sicer $e:$. Odrazi ejevskih in ojevskih glasov so sovpadli: issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- = *\bar{e}/*\bar{e}^- > e:$ in issln. $*\bar{o} = *\bar{o}^- = *\bar{o}/*\bar{o}^- > o:$ oz. redkeje $ó:$. Odraza za issln. $*\bar{i}/*\bar{i}^-$ in $*\bar{u}/*\bar{u}^-$ sta i in u oz. $i:$ in $u:$ po sekundarni podaljšavi. Odraz stalno dolgega polglasnika in novoakutiranega polglasnika v nezadnjem besednem zlogu je sovpadel z odrazom za issln. $*a$, tj. issln. $*\bar{a}/*\bar{a}^- = *\bar{a}/*\bar{a}^- > \bar{a}:$. Odraz za issln. $*\bar{j}/*\bar{j}^-$ je $o:u$. Odraza umično naglašanih e in o sta e oz. $e:$ in a oz. $a:$. Za diftonški odklon pri odrazu za issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$, ki je izpričan v redkih primerih, se v prispevku dopušča interpretacijo, da gre za arhaizem. Govor pozna več oblik moderne vokalne redukcije – popolno prednaglasno akanje, različen razvoj izglasnih $*-o (> -a)$ in $*-o (> -ó/-u)$. Govor je izvršil umik na prednaglasno kračino in nadkračino ter (delno) terciarni premik starega cirkumfleksa. Na osnovi glavnih vokalnih, konzonantnih razvojev in izvedenih mlajših naglasnih umikov ter ob pritegnitvi dodatnih definicijskih kriterijev (krajšanje visokih vokalov i in u , odraz za issln. $*\bar{j}/*\bar{j}^-$, odraz za issln. $*\bar{r}/*\bar{r}^-$ in premet

pred ustničniki in nebniki, prednaglasno akanje, razvoj izglasnega *-o, odraza za issln. **í* in **ń* ter razvoj izglasnega issln. *-g) se govor zahodnega dela Ravne Gore sinhrono umešča v rovtarsko narečno skupino slovenskega jezika. Govor je prikazan na Karti slovenskih narečij (različica 2023).

DIALECT CLASSIFICATION OF THE LOCAL DIALECT OF RAVNA GORA IN GORSKI KOTAR

The article presents the local dialect of part of Ravna Gora (i.e. the larger western part - the hamlets of Stari Varoš, Jarak, Bajt and Vrh), which is located in the south of Gorski kotar in Croatia. Until now, the local dialect has been interpreted differently, namely as 1) an (immigrant) local dialect of the Rovte dialect group of the Slovenian language, 2) a Western goranski subdialect group of the mountain dialect within Kajkavian dialect group of the Croatian language, 3) a local dialect of the Kostel dialect of the Lower Carniolan dialect group of the Slovenian language. The newly collected dialectal material of the western part of Ravna Gora is presented, based on which its main linguistic (vocal, consonantal and prosody) characteristics are summarized. Due to the early lengthening of formerly shortened acute syllables in the penultimate syllable, the reflection for **ē*/**ĕ*- is the same, namely *e*:. The reflections of *e* and *o* voices coincided: CSln. **ē*/**ĕ*- = **ē*/**ĕ*- > *e*:. and CSln. **ō* = **ò*- = **ō*/**ò*- > *o*:. or less often *ò*:. Reflection for CSln. **ī*/**î*- and **ū*/**û*- are *i* and *u* respectively *i*:. and *u*:. after secondary lengthening. The reflection of a persistently long semivowel and a newly acute semivowel in the penultimate syllable coincided with the reflection for CSln. **a*, i.e. CSln. **ā*/**â*- = **ā*/**â*- > *ā*:. Reflection for CSln. **ī*/**ĭ*- is *o*:.*u*:. The reflexes of the unaccented *e* and *o* are *e* or *e*:. and *a* or *a*:. For diphthongal declension in reflection for CSln. **ē*/**ĕ*-, which is attested in rare cases, the paper allows the interpretation that it is an archaism. The local dialect knows several forms of modern vocal reduction – complete pre-stressed aching, different development of voiced *-*o* (> -*a*) and *-*o* (> -*ó*/-*u*). The local dialect made a retreat to the pre-accented stem and overstress and (partially) a tertiary retreat of the old circumflex. On the basis of the main vocal and consonantal developments and younger stress retreats, and with the attraction of additional definitional criteria (shortening of high vowels *i* and *u*, reflection for CSln. **ī*/**ĭ*-, reflection for CSln. **ī*/**ĭ*-, and roll before mouthpieces and palatals, pre-accented ejaculation, the development of voiced *-*o*, the reflection of CSln. **í* and **ń* and the development of voiced CSln. *-g), the local dialect of the western part of Ravna Gora is synchronously placed in the Rovte dialect group of the Slovenian language. The local dialect is shown on the Map of Slovenian dialects (version 2023).

Mate Kapović (ORCID: 0000-0001-7938-4323)

University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences, Croatia
kapovic@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.3986/15.1.04>

ON ARCHAIC OXYTONESIS IN SLOVENE TER DIALECT

The paper discusses the oxytonic *mokà* ‘flour’, *bradà* ‘beard’ type accent in the central Prosnid–Porčinj–Subid belt of the Ter dialect base on the material from Janoš Ježovnik’s 2022 monograph. The author discusses various problems concerning the oxytonesis and concludes that these marginal Slovene dialects preserve the old Slavic final accent even after the originally long root.

KEYWORDS: Ter dialect, Tersko dialect, accent, accentology, oxytonesis

Prispevek obravnava oksitonski naglas *mokà* ‘moka’, *bradà* ‘brada’ v osrednjem prosnidsko–porčinjsko–subidskem pasu terskega narečja na podlagi gradiva iz monografije Janoša Ježovnika (2022). Avtor obravnava različne probleme v zvezi z oksitonezo in ugotavlja, da ta obrobna slovenska narečja ohranjajo stari splošnoslavanski končni naglas tudi po prvotno dolgem korenu.

KLJUČNE BESEDE: tersko narečje, tersko narečje, naglas, akcentologija, oksitoneza

1 INTRODUCTION

Šekli (2006: 168, 173) published the material where he shows different reflexes of Proto-Slavic **nǐva* and **zīmá* in the local dialect of Subid, a part of the Slovene Ter dialect (*tersko narečje*). The words in question are *ńúva* ‘field’ and *zímà/zīmà* ‘winter’.¹ Unlike Šekli, who interpreted the *zímà/zīmà* type accent as an innovation (thus **zīmà* > **zíma* > *zímà/zīmà*), Kapović (2015: 84) on basis of this very scant evidence cautiously proposed that *zīmà* is actually an archaism, i.e. the old preserved final accent. Recently, Ježovnik (2020 and especially his 2022 monograph) provided much more material from Ter dialects which have the same type of accentuation –

¹ Unlike Šekli (2006) and Ježovnik (2020, 2022), in this article I write the Slovene tonemes in the traditional manner: “ – short (falling), ^ – long falling, ‘ – long rising.

however, not from Subid but from neighboring dialects of Porčinj and Prosnid, which exhibit the *travǎ* ‘grass’ < *trāvǎ, *bradǎ* ‘beard’ < *bordǎ type accent with the apparently preserved old final accent. Ježovnik (2020: 673–675, 2022: 377–382, 391) provides a thorough and very balanced overview of both possibilities – one being that the *bradǎ* type accent is archaic and the other that it is an innovation. However, he surmises (2020: 674) that “each is near impossible to prove conclusively” (of course, this can be said of everything in historical linguistics) and gives preference to the traditional *communis opinio* in Slovene dialectology (Ježovnik 2022: 377) that *bradǎ* type accent is an innovation (due to a progressive shift from the earlier retracted *bráda). This is clear, among other things, already from the title of his 2020 paper (“progressive acute-accent shift”) and the actual reconstructions he gives in Ježovnik 2022, e.g. Proto-Slovene *zi:ma (his transcription) for Porčinj *zimǎ* (: 286). It also has to be said that though one can indeed find certain arguments to try to argue for the *zīmǎ > *zíma > *zimǎ* type process (as Ježovnik does), there is in reality no real factual reason in the Ter dialect why one should even try to look for those (except for reluctance to stray away from the traditional suppositions on accentual development in Slovene historical linguistics) and not just take the attested factual material at face value. In this paper, I shall shortly discuss the very valuable material presented by Ježovnik and argue for the interpretation of words like *zimǎ* as archaisms and not innovations. Most of the problems have already been well discussed by Ježovnik in his two works, but I shall try to add my perspective and interpretation to it, as well as to discuss certain additional examples (like the accent of the infinitive).

2 MATERIAL

Here, we shall shortly present some of the relevant material (word-forms with original length and accent on final open syllable) from Ježovnik 2022 (a short list of the relevant forms is available in Ježovnik 2020: 670 as well), without going into all the details (e.g. we will not list all types of nouns/adjectives/verbs that have the oxytonesis in some form, we will not discuss all obvious analogies at length, we will not adduce all examples from the monograph from both villages, etc.). Unfortunately, Ježovnik’s material is not comprehensive and certain

possibly interesting forms with original oxytonesis are missing, e.g. accentual paradigm *c* locative singular *o-*, *ā-* and *i-* stem forms, a. p. *c* imperative forms, etc. (while e.g. neuter nominative forms are rare because of the demise of the neuter).

1) *ā*-stem singular (a. p. B & C): Porčinj/Prosnid *mokà* ‘flour’ – acc^{sg} *mokù*; *trauà* ‘grass’ – Porčinj acc^{sg} *trauǔ*²; *bradà* ‘beard’, *zimà* ‘winter’³ etc. (cf. the original initial accent in *kràva* ‘cow’, *lìpa* ‘linden’, *nìva* ‘field’⁴; Porčinj *žéja* ‘thirst’⁵; Porčinj *kóža*⁶).

2) *o*-stem gen^{sg} (a. p. B): Porčinj/Prosnid (*y*)*riexà* ‘sin’, Porčinj *kjučà* ‘key’, *krížà* ‘cross’, *klabukà* ‘hat’, etc.⁷ (cf. the original initial accent in Porčinj *siéra* ‘cheese’, *zéta* ‘son-in-law’⁸)

3) neuter *o*-stem (a. p. B): Prosnid *y**niēzdò* ‘nest’ – gen^{sg} *y**niēzdà*, Porčinj/Prosnid *mliēkò* ‘milk’ – gen^{sg} *mliēkà*, *vinò* ‘wine’ – gen^{sg} *vinà*⁹ (cf. the original initial accent in Porčinj *liēto* ‘summer, year’, Prosnid *sìto* ‘sieve’¹⁰)

4) adjective (a. p. B & feminine singular a. p. C): Porčinj/Prosnid *bielà* ‘white’ (feminine) – Prosnid *bielò* (neuter)¹¹, Porčinj/Prosnid *liepà*

² Ježovnik 2022: 282–283 (cf. Croatian dialectal *mūkà*, *trāvà*). The word *zviezdà* ‘star’ shifts to a. p. C in Prosnid (acc^{sg} *zviezdò*) with a progressive shift of the circumflex) – in Porčinj, the circumflex is then regularly phonetically retracted in the accusative and generalized, thus yielding Porčinj innovative *zviēzda* – acc^{sg} *zviēzdu*.

³ Ježovnik 2022: 286 (cf. Croatian dialectal *brādà*, *zimà*). The word *bradà* shifts to a. p. B in both Porčinj and Prosnid (secondary acc^{sg} *bradù*); *ylauà* ‘head’ and *zimà* remain a. p. C in Prosnid (acc^{sg} *ylauò*, *zimò*), while *lauà* and *zimà* shift to a. p. B in Porčinj (secondary acc^{sg} *lauù*, *zimù*); *petà* ‘heel’ and *rokà* ‘arm’ remain a. p. C in Prosnid (acc^{sg} *petò*, *rokò*), while the accusative form with the regular phonetic retraction of the circumflex is generalized in Porčinj (thus *péta*, *ròka* – acc^{sg} *pétu*, *ròku*)

⁴ Ježovnik 2022: 277 (cf. Croatian *kràva*, *lìpa*, *nìva*).

⁵ Ježovnik 2022: 281 (cf. Croatian dialectal *žéja*).

⁶ Ježovnik 2022: 282 (cf. Croatian *kòža*).

⁷ Ježovnik 2022: 296–298 (cf. Croatian dialectal *grìxà*, *kļučà*, *krížà*, *klobūkà*).

⁸ Ježovnik 2022: 290 (cf. Croatian *sìra*, *zéta*).

⁹ Ježovnik 2022: 311 (cf. Croatian dialectal *gñīzdò* – *gñīzdà*, *mliēkò/mlēkò* – *mliēkà/mlēkà*, *vīnò* – *vīnà*).

¹⁰ Ježovnik 2022: 309 (cf. Croatian dialectal *lìto/lèto/lèto*, *sìto*).

¹¹ Ježovnik 2022: 332 (cf. Croatian dialectal *bìlà/bēlà* – *bīlò/bēlò*).

‘beautiful’, *mladà* ‘young’, Porčinj *suxà* ‘dry’¹² (feminine) (cf. the original initial accent in Prosnid *dúya* ‘long’ – *dúyo*, *stàra* ‘old’ – *stàro*¹³)

5) *l*-participle: Porčinj *treslà* ‘shook’¹⁴

As can be seen from these and other examples, the difference of the original oxytone forms (like *bradà*) and original forms with an initial old acute (like *lìpa*) or neo-acute (like *žéja*) is systematic and regular, in spite of a few analogies and later secondary developments.

3 DISCUSSION

In this section, we shall discuss certain issues concerning the oxytonic forms and their origin, some of which were already discussed by Ježovnik (2020, 2022). The *communis opinio* in Slovene dialectology/ accentology is that the retraction of the short accent in final open syllables (e.g. *trāvà > tráva) is old and that it encompasses all Slovene dialects – cf. e.g. Greenberg 2000: 120 (though Greenberg’s wording is not completely clear – in any case, this monograph was written before the new data from the Ter dialect was published), Šekli 2018: 152–153 (thus after and in spite of the data in Šekli 2006). From this follows that the data from the Ter dialect of the *bradà* type is considered to be secondary (cf. Ježovnik 2020: 673, 2022: 377). As we shall see, this traditional view has to be corrected.

¹² Ježovnik 2022: 335 (cf. Croatian dialectal *lìpà/lēpà*, *mlādà*, *sūxà*).

¹³ Ježovnik 2022: 327 (cf. Croatian dialectal *dūga* – *dūgo*, *stàra* – *stàro*). Porčinj has an innovative C-end-accent in feminine *màrzlā* ‘cold’, *slabā* ‘weak’, *rusā* ‘red’, *starā* ‘old’ – cf. Prosnid original and expected *màrzla*, *rúsa*, *stàra*. Prosnid *sīta* ‘fed up’ is secondary just like Porčinj *sīta* and *slāba*, probably due to analogy with the original long/definite forms (the same analogical accent occurs also in Porčinj *dūa* ‘long’ – cf. the expected accent in Prosnid *dúya*). The end-stress in Porčinj forms like *starā* was probably enhanced due to neuter forms like *stàro*, where the rising accent (originally stemming from the old acute) can be misanalyzed as the rising accent originating in the regular retraction of the circumflex in Porčinj.

¹⁴ Ježovnik 2022: 343 (cf. Croatian dialectal *trēsłā*). In other *l*-participle forms, one or another kind of analogy occurred, e.g. Porčinj *strēslo* is an innovative C-form, *vrástla* is analogical to the infinitive and other forms, *zacčēla* ‘begun’ is analogical to the (already analogical to non-prefixed forms) neuter form (Ježovnik 2022: 343–44), etc.

While Subid, Prosnid and Porčinj¹⁵ have a final accent in *mokà* type words, which used to have length in the root (and still do to an extent – see below), all the Ter local dialects have a final accent in the *kozà* ‘goat’ type (cf. Croatian dialectal *mūkà* but *kozà* for the original presence of root brevity/length), e.g. Porčinj *sestrà* ‘sister’, *tetà* ‘aunt’, *ženà* ‘woman’, Prosnid *meylà* ‘fog’, *temà* ‘darkness’, etc.¹⁶ While words like *bradà* are usually interpreted as secondary by Slovenian dialectologists, nobody doubts that forms like *kozà* are old. Looking from a perspective of the Ter dialect itself and general historical Slavic accentology, this does not make much sense – why would *kozà* be old while *bradà* would not? Why not take the data simply at face value? Why try to imagine complex hypotheses in order to avoid a simple archaism?

The Ter dialect is the westernmost Slovene dialect and marginal dialects very often preserve archaisms that are lost elsewhere – thus, it is not strange at all that *bradà* type accent could be preserved there. The problem of the Slovene dialectology is that it looks at Slovene dialects as one isolated whole and thus finds it problematic that final accent is lost everywhere in Slovene except in a part of the Ter dialect (though this is also not true – see below). However, modern national borders of Slovenia and modern political unity of Slovene dialects do not really have much meaning in historical linguistics and accentological isoglosses, especially if we keep in mind that the whole of South Slavic linguistic area is one huge dialectal continuum. The fact that there is no oxytonesis e.g. in *glava* and *brada* in Prekmurje (in the far north-east of Slovenia) should not really be more important than the fact that Croatian/Čakavian central Istra¹⁷ does have oxytonesis in those words – in fact, Istra Čakavian is geographically closer to the Ter dialect than many eastern Slovene dialects are. Buzet Čakavian dialects, indeed, show certain traits in common with Slovene dialects (e.g. progressive shift of the circumflex) and do mostly preserve the

¹⁵ Also perhaps Malina/Forame in that area (Ježovnik 2020: 667⁷).

¹⁶ Ježovnik 2022: 283–285, 287–288 (cf. Croatian dialectal *kozà*, *sestrà*, *tetà*, *ženà*, *maglà*).

¹⁷ Here I use the Croatian (and Slovene) name *Istra* and not the Italian version *Istria*, which is otherwise more frequent in English.

final accentuation (except certain dialects near the Slovenian border) – cf. now Klarić 2022: 129. If Istra Croatian Čakavian could preserve old accentuation in words like that, the same can be true for the Ter dialect of Slovene, the modern national identities notwithstanding. In fact, the Ter dialect preserves other archaisms, just like Čakavian does (and most of Slovene dialects do not) – for instance, the opposition of *č* and *ć*.¹⁸ What is more, Ježovnik (2020: 675, 2022: 381) adduces some other instances of preservation of the old *bradà* type accent in other Slovene dialects, of which Breznik’s examples like *rokà* ‘arm’, *zimà* ‘winter’ from Kobarid (a *Nadiško* dialect just east from the Ter dialect) are the most relevant. This would point to the preservation of the old final accent as a feature of a wider territory in the westernmost Slovene dialects up until recently.

The whole idea that old **brādà* yielded first **bráda* (while *kozà* remained unchanged), and then later changed again to *bradà* is possible theoretically but is completely unnecessary – Ježovnik (2022: 380) admits himself that the archaism is more probable according to the Ockham’s razor principle. Considering the contemporary differences of *zimà* and *lípa*, one would also have to assume that the supposedly retracted **zima* had a long rising accent that was somehow different from the long rising accent in *lípa* (Ježovnik 2020: 674, 2022: 378, 391) because only one of those eventually shifted to the right again.¹⁹ Having two different rising tonemes is not impossible (cf. e.g. Old Štokavian Croatian dialects in Posavina which have both *sūša* ‘drought’ with the neo-acute, which can be phonetically rising, and *rúka* ‘arm’ with a Neo-Štokavian long rising accent), but is not very likely and there is no independent evidence for that – except for the apparent unwillingness of some Slovene dialectologists to consider the possibility that marginal dialects can indeed preserve archaisms that are not usual in non-marginal dialects. Ježovnik (2022: 381) argues that one could find a parallel for the supposed possible **brādà* > **bráda* > *bradà* in Common Slavic process of the rightward shift of Dybo’s law and then

¹⁸ Ježovnik 2022: 194.

¹⁹ The difference cannot be in the original brevity in *lípa* because there is no forward shift in the *žéja* type either (which is originally long).

subsequent leftward shift of Ivšič's (Stang's) Law. However, it must be said that Stang's law is highly dubious in Slavic, one of the arguments being that it is unnecessary to suppose first the rightward and then later the leftward shift in order to get the same form as in the beginning.²⁰ Ježovnik's (*ibid.*) point that we find a forward and then backward shift of the circumflex in some Slovene dialects, including some of the Ter dialects (like Porčinj), is not a good parallel because in case of the development such as **mêso* > **mesô* > **méso* we do not posit such a right-left development simply because it is assumed that all Slovene dialects must first have a progressive shift of the circumflex – Porčinj *mêso* indeed has a rising (!) accent and, for instance, Prosnid still has the older long falling accent in *mesûo*.²¹ Thus, in case of that right-left shift there are plenty of independent evidence for such a process – in case of the *bradä* type Porčinj/Prosnid accent there is no such thing.

The preservation of the pre-oxytonic length, with the identical development of vowel quality in pretonic and stressed positions²² (cf. e.g. Porčinj *niezdô* and *koliêno* 'knee'²³), is not a typological problem. As Ježovnik (2022: 380) notes, a parallel process (the identical development of long pretonic and long stressed vowels), can be seen in Bednja Kajkavian, cf. e.g. Bednja²⁴ *zvîēzdô* 'star' = *črîēšno* 'cherry' (with the same diphthong in long pretonic position and under long falling accent). The same process can be seen e.g. in Orbanići Čakavian²⁵ *zvîēzdä* 'star' = *bîēli* 'white' (with the same diphthong in long pretonic position and under the long neo-acute). Here it also has to be mentioned that the preservation of pretonic length in *bradä* type words in the archaic part of the Ter dialect is not just a theoretical supposition. The oldest of Ježovnik's informants in Prosnid (and to a lesser extent some other, younger, informants) seem to preserve inconsistent pretonic length in the *bradä* type words (cf. Ježovnik

²⁰ Cf. e.g. Hendriks 2003, Kapović 2015: 103–134, 2017b: 391²², 2020a.

²¹ Ježovnik 2022: 315.

²² Ježovnik 2020: 675, 2022: 379.

²³ Ježovnik 2022: 310–311.

²⁴ Jedvaj 1956: 301–302.

²⁵ Kalsbeek 1998.

2020: 667, 2022: 380).²⁶ It may just be that pretonic length has started to disappear in that position only in the last couple of generations (Ježovnik 2020: 675).

One of the possible pro-innovation arguments Ježovnik (2020: 674, 2022: 378–379) uses is the circumflex in the nominative plural of neuter accentual paradigm B (oxytonic) nouns. For instance, in Porčinj we find the expected singular oxytonic *nięzdò* in a. p. B (as opposed to *lięto* in a. p. A) but plural *nĳęzda* (B:) = *lięta* (A). Now, Ježovnik thinks that this analogy could point to the original **gnięzdo* (with retraction) = *lięto*, which made the analogy in the plural possible. However, as he himself admits (Ježovnik 2020: 674, 2022: 379), the supposed retraction has to entail a different (!) rising tone, which makes the whole supposition improbable. In any case, presupposing a retraction and then a progressive shift is hardly necessary to account for the secondary *nĳęzda* type. First of all, this is basically just one example (there is also a morphologically secondary nom^{pl} *mĳięke* from *mliękò*) and could have easily originate in a simple analogical spread of the circumflex in neuter nom^{pl} regardless of the accent in singular. One may even speculate that this might have also been helped via contact influence of other dialects with the retraction (cf. Breginj *ynięzdo* – nom^{pl} *ynĳęzda*). Analogies are often inconsistent so it is not strange that there is no secondary circumflex in pluralia tantum *uráta* ‘door’ and *pléca* (Porčinj). The form *rébra* (Porčinj) also shifts (partially) to the feminine gender²⁷ so this may have had an influence as well. In any case, it is just one or two examples and a simple enough analogy – this is certainly not something that would prove the **brādà* > **bráda* > *bradà* process.

As for the progressive shift of the acute in propenultimate syllables that occurs in the area of Prosnid, Porčinj and Subid²⁸ (e.g. **jůžina* ‘lunch’ > Porčinj *južęna*²⁹), this is clearly a different process³⁰ (in which the old

²⁶ As a parallel for an inconsistent retention of prefinal length cf. e.g. the case of the Čakavian dialect of Susak in Croatia (Kapović 2020b: 509–510).

²⁷ Ježovnik 2022: 378²⁶⁷.

²⁸ Cf. the map in Ježovnik 2022: 384.

²⁹ For examples cf. Ježovnik 2020: 667–668, 2022: 278–279, 291, 309, etc. Additional examples for Subid are given in Zuljan Kumar 2018: 42.

³⁰ Acknowledged also by Šekli 2006, Ježovnik 2020: 666, 673, 2022: 377.

acute from the propenultima is shifted to a medial syllable, while the old acute does not shift from the penultima to a final open syllable in the *lípa* type), and one that is clearly young as apparent from it being blocked by the disappearance of internal *-i-* (e.g. Porčinj **pàlica* > *pálca*).³¹ While it is interesting that this innovative progressive shift occurs in the same area that preserves old oxytonic accent, this shift cannot be bundled together with the one that supposedly produced the *bradà* type.

The accentual paradigm *b* is rare in *i*-stems (cf. Kapović 2009). In Porčinj, **lũčb* ‘light’ (Czech *louč* ‘torch’ and Standar Slovene *lúč* – gen^{sg} *lúči/lúci*) shifts to *o*-stems (*lúč* – gen^{sg} *lučà*), while preserving the old a. p. B. However, in Porčinj *pót* ‘path’, we find the retracted accent in gen^{sg} *póte* – this must be due to analogy to the nom^{sg}, cf. in Čakavian (Vrgada³²) *pūt* – gen^{sg} *pūta* (instead of the original *pūtà*, attested in other Čakavian dialects). This kind of analogical accent is also found in Prosnid gen^{sg} *lúč*, *póót* (with the loss of the final vowel).³³

Finally, the accent of the infinitive has to be mentioned. In the archaic Ter area with the *bradà* oxytonic type, the short-stem infinitives preserve the old final accentuation, e.g. Porčinj *ponestě* ‘to carry with’, *pejčě* ‘to bake’³⁴ (cf. Neo-Štokavian *pèci* and younger *pěci*). However, in long-stem infinitives, only the retracted accent is attested: Porčinj *uzéte* ‘to take’ (cf. Neo-Štokavian dialectal *uzéti* but standard *ùzěti*, dialectal *uzěti*), *ráste* ‘to grow’ (cf. Neo-Štokavian *rásti* and younger *rāsti*, dialectal *rāsti*), *tréste* ‘to shake’ (cf. Neo-Štokavian *trésti* and younger *trēsti*, dialectal *trēsti*), *začéte* ‘to start’ (cf. Neo-Štokavian dialectal *začéti* but standard *zàčěti*, dialectal *začěti*), *otpéte* ‘to untie’ (cf. Neo-Štokavian dialectal *otpéti* but standard *òtpěti*, dialectal *otpěti*),

³¹ Ježovnik 2020: 668.

³² Jurišić 1973.

³³ The Ter forms are from Ježovnik 2022: 319.

³⁴ Ježovnik 2022: 347. In some Ter dialects, curious secondary forms like *ptì* ‘to be’ are found (Ježovnik 2022: 465). This must be due to a number of factors: the secondary differentiation from *bíti* ‘to hit’, the influence of short-root infinitives in *-tì* and perhaps due to influence to forms parallel to Standard Slovene <*bila*> *b(ə)lā* – <*bilo*> *b(ə)lō* (with the allegro reduction of the first syllable) or the like.

otpriéte ‘to open’³⁵ (cf. Neo-Štokavian dialectal *uprijéti* but standard *ùprijéti*, dialectal *uprijěti*). Thus, Porčinj points to an original **pečì* but **rásti* (from older **rāstì*). The second type could be taken as an example of the original retraction in the *bradà* type in general, however infinitives are hardly conclusive in this regard. In infinitives (and in some other forms), there is a tendency in Kajkavian, Čakavian and Western Štokavian – and now, as we can see, obviously in (at least part of) Slovene – to morphologically/non-phonetically unstress the ending (probably due to the fact that the infinitive *-ti is originally unstressed in most verbal classes). For this cf. Kapović 2015: 633–638, 2017a: 612–613, 615–616. Thus, the Porčinj opposition of *pejčě* and *rástě* would be like the opposition of *pèci* and *rāsti* in some Neo-Štokavian dialects (the details of this morphological process are very diverse dialectally. This old **rāsti* type (with the long neo-acute) may be quite relevant for the wider Western South Slavic dialectology and historical accentology because it points to this process being not only Kajkavian/Čakavian/Western Štokavian, as previously thought, but also Slovene as well (in most Slovene dialects, the original **rāstì* and **rāsti* cannot be distinguished – cf. the Standard Slovene *rāsti*). One must also note that in some Ter dialects, including Prosnid, the accent cannot even possibly synchronically be at the ending in the infinitive because it is lost – cf. Prosnid (Ježovnik 2022: 341, 343) *uzěét, rást*, etc. (the same is in Štokavian and Čakavian, where *-ti* is not always preserved). As for the *l*-participles, as we have already said, the old accent is preserved in Porčinj *treslà*, while in other forms it is innovative – Porčinj feminine *uzěla* is analogical to masculine *uzěu, zrástlo* and *strěslo* are secondary C-forms (with the retracted circumflex), etc.

4 CONCLUSION

From what we have seen, the easiest explanation for the attested material in the central dialects of Tersko (Prosnid-Subid-Porčinj + probably Malina as well) is that they preserve the old oxytonic accentual type *bradà, zimà*. This is the westernmost Slovene dialect and archaisms are to be expected in the margins and, in any case, if such an accentuation

³⁵ Ježovnik 2022: 341–346. For Štokavian, cf. Kapović 2018: 185, 188, 198, 201.

can be preserved in e.g. Buzet area of North Čakavian, some 150 kilometers away, there is no reason why it could not be preserved in the central Ter dialects. Ježovnik's (2020: 674) pessimistic conclusion that "[b]oth hypotheses have considerable implications and each is near impossible to prove conclusively" is not really useful (though he presents both sides of the arguments fairly). The fact of the matter is that the central belt of the Ter dialect shows the oxytonic accent in *bradà* type words and that we have no real reasons to presume that this is not an archaism.³⁶ The only reason why there is reluctance to accept forms like *mokà*, *bradà*, *zimà* as archaisms seems to be the reluctance of Slovene dialectology to give up on the long held notion that the retraction of **zīmà* > **zīma* is pan-Slovene and "Proto-Slovene" (even though the need to accept two different rising accents in "old central-Ter" would also change the traditional reconstruction and conceptions) and thus preserve the notion of the historical unity of Slovene. However, even in that regard this is not necessary since Slovene dialects share other important accentological isoglosses such as the neo-circumflex in a wide variety of positions. In any case, the argument that this kind of oxytonesis does not exist elsewhere in Slovene (though this is also probably not true, considering the Kobarid *zimà* type accent) is not a sustainable argument – it speaks more on tradition in Slovene historical linguistics than on the Ter dialect material itself. The final conclusion can be: if it looks like a duck, swims like a duck, and quacks like a duck, then it probably is a duck.

REFERENCES

- Greenberg, Marc L. 2000. *A Historical Phonology of the Slovene Language*. Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter.
- Hendriks, Pepijn. 2003. A Note on Stang's Law in Moscow Accentology. In: *Dutch Contributions to the Thirteenth International Congress of Slavists, Ljubljana, August 15-21, 2003: Linguistics*. 107–123. DOI: https://doi.org/10.1163/9789004488366_005
- Jedvaj, Josip. 1956. Bednjanski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1: 279–330.

³⁶ Porčinj gen^{sg} *póte* can be a simple analogy and the infinitive *rástę* is akin to Čakavian non-phonetic *rāsti*, as we have shown – the rest of the forms which do not have the expected oxytonesis are also clear analogies.

- Ježovnik, Janoš. 2020. A further look at the progressive acute-accent shift in the *Tersko* dialect of Slovene. In: L. Repanšek, H. Bichlmeier, V. Sadovski. *Vácāṃsi miśrākṛṇavāmahai. Proceedings of the international conference of the Society for Indo-European Studies and IWoBA XII, Ljubljana 4-7 June 2019, celebrating one hundred years of Indo-European comparative linguistics at the University of Ljubljana*. Hamburg: Baar-Verlag. 665–677.
- Ježovnik, Janoš. 2022. *Glasovne in naglasne značilnosti terskega narečja*. Ljubljana: Založba ZRC. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610506430>
- Jurišić, Blaž. 1973. *Rječnik govora otoka Vrgade, uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima. II dio, Rječnik*. Zagreb: JAZU.
- Kalsbeek, Janneke. 1998. *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria*. Amsterdam–Atlanta: Rodopi.
- Kapović, Mate. 2009. Rising mobility in Slavic *i*-stems. In: R. Lühr, S. Ziegler (eds.). *Protolanguage and Prehistory. Akten der XII. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft, vom 11. bis 15. Oktober 2004 in Krakau*. 236–243.
- Kapović, Mate. 2015. *Povijest hrvatske akcentuacije. Fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kapović, Mate. 2017a. The Position of Kajkavian in the South Slavic Dialect Continuum in Light of Old Accentual Isoglosses. *Zeitschrift für Slawistik* 62/4: 606–620. DOI: <https://doi.org/10.1515/slaw-2017-0038>
- Kapović, Mate. 2017b. On shortening, lengthening, and accent shifts in Slavic. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 43/2. 381–402.
- Kapović, Mate. 2018. Povijest glagolske akcentuacije u štokavskom (i šire). *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 44/1: 159–285.
- Kapović, Mate. 2020a. Stang’s Law. In: M. L. Greenberg (ed.). *Encyclopedia of Slavic Languages and Linguistics*. Leiden–Boston: Brill. DOI: http://dx.doi.org/10.1163/2589-6229_ESLO_COM_036054
- Kapović, Mate. 2020b. Notes on the Phonetics, Phonology and Prosody of the Čakavian Dialect of Susak. *Zeitschrift für Slawistik* 65/4: 498–534. DOI: <https://doi.org/10.1515/slaw-2020-0024>
- Klarić, Alvižana. 2022. *Fonološke i morfološke značajke govora bužetskoga dijalekta*. PhD dissertation. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Šekli, Matej. 2006. Tersko narečje v kraju Subid. In: M. Kožuh (ed.). *Terska dolina/Alta Val Torre/Val de Tor. Terska dolina v besedi, sliki in pesmi Viljema Černa*. Celje–Gorica: Celjska Mohorjeva družba, Goriška Mohorjeva družba. 161–173.
- Šekli, Matej. 2018. *Tipologija lingvogenез slovanskih jezikov*. Ljubljana: Založba ZRC. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610501374>
- Zuljan Kumar, Danila. 2018. Tersko narečje/Il dialetto del Torre. In: B. Balloch, R. Dapit, L. Trusgnach, D. Zuljan Kumar (eds). *Lučice na oknah. Naš svet pouan naposebnosti/Il nostro mondo pieno di meraviglia*. Čedad/Cividale del Friuli: Kulturno društvo Ivan Trinko/ Circolo culturale Ivan Trinko. 38–49.

Prispelo oktobra 2022, sprejeto februarja 2023.

Received October 2022, accepted February 2023.

Prva različica prispevka je bila predstavljena 22. 9. 2022 na 4. Slovenskem dialektološkem posvetu v Ljubljani.

SUMMARY

ON ARCHAIC OXYTONESIS IN SLOVENE TER DIALECT

The paper discusses the oxytonic *mokà* ‘flour’, *bradà* ‘beard’ type accent in the central Prosnid–Porčinj–Subid belt of the Ter dialect based on the material from Janoš Ježovnik’s 2022 monograph. This type of accent is often interpreted in Slovenian accentology and dialectology as being innovative because the retraction of the short accent from a final open syllable to a preceding length is usually regarded as a Common Slovene innovation. This type of accent is found in the following types of forms: words like *mokà*, words like gen^{se} *kjučà*, words like *vinò*, adjectives like *mladà* and participles like *treslà* (the oldest speakers still seem to preserve inconsistent length in these forms). The progressive shift of the *jùžina ‘lunch’ > Porčinj *južèna* type is clearly a distinct process and the infinitival opposition of *pečì but *rásti (with the innovative accent in the second long-root type) is to be connected with a typical Kajkavian–Čakavian–Western Štokavian non-phonetic ‘retraction’ of accent in certain forms (such as the infinitive). The author concludes that central (Prosnid–Porčinj–Subid) Ter dialects (and some other Slovene dialects like Kobarid) preserve the old Slavic final accent in open syllables even after the originally long root.

O ARHAIČNI OKSITONEZI V SLOVENSKEM TERSKEM NAREČJU

Članek obravnava oksitonični naglas tipa *mokà* ‘moka’, *bradà* ‘brada’ v centralnem pasu terskega narečja, ki temelji na gradivu iz monografije Janoša Ježovnika (2022). Ta vrsta naglasa se v slovenski akcentologiji in dialektologiji pogosto tolmači kot inovacija, saj se umik kratkega naglasa iz končnega odprtega zloga na prejšnjo dolžino običajno šteje za splošno-slovensko inovacijo. Ta vrsta naglasa se pojavlja v naslednjih oblikah: besede kot *mokà*, besede kot gen^{se} *kjučà*, besede kot *vinò*, pridevniki kot *mladà*, in participi kot *treslà* (se zdi da najstarejši govorci še ohranjajo neskladno dolžino v teh oblikah). Progresivni premik tipa *jùžina ‘kosilo’ > Porčinj *južèna* je jasno ločen proces, in nasprotje infinitiva *pečì, vendar *rásti (s inovativnim naglasom v drugem obliku z dolgim korenem) je povezano s tipičnim kajkavsko-čakavsko-zahodnoštokavskim ne-fonetičnim »umikom« naglasa v določenih oblikah (kot je infinitiv). Avtor sklene, da centralni del (Prosnid–Porčinj–Subid) terskega narečja (in nekatera druga slovenska narečja, kot kobariško) še vedno ohranjajo stari slovanski končni naglas v odprtih zlogih tudi po prvotno dolgem korenenu.

Robert Grošelj (ORCID: 0000-0002-4105-2013)

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Slovenija

robert.groselj@ff.uni-lj.si

DOI: <https://doi.org/10.3986/15.1.05>

NAMENILNIK V PANONSKI IN ŠTAJERSKI NAREČNI SKUPINI SLOVENSKEGA JEZIKA: PREGLED NA OSNOVI NAREČNIH OPISOV

Prispevek obravnava namenilnik, predvsem v razmerju do nedoločnika, v slovenskih panonskih in štajerskih narečjih, posebej pa je v zvezi s tem izpostavljen prispevek akademikinje dialektologinje Zinke Zorko. Namenilnik in nedoločnik sta v panonski narečni skupini in na vzhodu štajerske narečne skupine, tj. na vzhodu srednještajerskega narečja in v večjem delu kozjansko-bizeljskega narečja, izrazno ločeni glagolski obliki. Posamezne glasovno različne oblike se pojavljajo v zgornjesavinjskem narečju, v delu južnopohorskega narečja in v kozjaškem podnarečju. Namenilnik se je izenačil z večinoma skrajšanim dolgim nedoločnikom na *-t* v srednesavinjskem, večini srednještajerskega in južnopohorskega narečja ter v posavskem narečju. Med konkurenčnimi sredstvi se v posameznih narečjih pojavljajo namerni odvisnik, velelnik za glagolom gibanja v velelniku, sedanjik in prihodnjik; izpostavljena skladijska lastnost namenilnika v panonski narečni skupini je rodilniški predmet.

KLJUČNE BESEDE: namenilnik, nedoločnik, dialektologija, panonska narečna skupina, štajerska narečna skupina, slovenski jezik

The article analyses the supine, especially in relation to the infinitive, in Slovene Pannonian and Styrian dialects; a particular attention in this regard is paid to the contribution of the academician Zinka Zorko. The supine and the infinitive differ in the Pannonian dialect group and in the eastern parts of the Styrian dialect group, i.e. in the eastern parts of the Central Styrian dialect and in a larger part of the Kozje-Bizeljsko dialect. Individual phonetically different forms appear in the Upper Savinja dialect, in some parts of the South Pohorje dialect and in the Kozjak subdialect. The supine has coincided with mostly shortened long infinitive ending in *-t* in the Central Savinja, in most parts of the Central Styrian and South Pohorje dialects, as well as in the Lower Sava Valley dialect. In individual dialects, the linguistic means competing with the supine include the final dependent clause, the imperative mood after verbs of motion in the imperative, the present tense and the future tense; a highlighted syntactic feature of the supine in the Pannonian dialect group is its rection with the genitive case.

KEYWORDS: supine, infinitive, dialectology, Pannonian dialect group, Styrian dialect group, Slovene language

1 Uvod

Ena izmed tipološko najzanimivejših značilnosti slovenskega jezika, in sicer tako med slovanskimi jeziki kot širše, je neosebna glagolska oblika *namenilnik*. Med slovanskimi jeziki namenilnik poleg slovenščine ohranjajo še kajkavska narečja in dolnja lužiška srbščina (posamezni ostanki so tudi v češčini; Stieber 1973: 16).

Namen prispevka je osvetliti obstoj namenilnika v delu slovenskih narečij, in sicer v panonski in štajerski narečni skupini, pri čemer je namenilnik obravnavan predvsem v odnosu do nedoločnika, s katerim je namenilnik v dinamičnem konkurenčnem razmerju (gl. Šekli 2005). Ker se je s stanjem v severozahodnih slovenskih narečjih izrazito ukvarjala profesorica Zinka Zorko, je drugi cilj prispevka osvetliti tudi njen doprinos k opisu namenilniške problematike v teh narečnih skupinah.

2 ZGRADBA PRISPEVKA IN OBRAVNAVA

Prvi del prispevka je posvečen pregledu del nekaterih avtorjev, v katerih je obravnavana tudi problematika slovenskega namenilnika: izpostavljena so posamezna dela Frana Ramovša, Tineta Logarja, Jakoba Riglerja, Jožeta Toporišiča, Mateja Šeklija in Jožice Škofic. V drugem delu prispevka analiziram namenilnik v narečjih panonske in štajerske narečne skupine, in sicer na osnovi opisov posameznih govorov: namenilnik je obravnavan predvsem v odnosu do nedoločnika, pri čemer je poudarek na oblikovno-glasovnem razmerju, ponekod pa so upoštevani tudi skladijsko obnašanje namenilnika (v prvi vrsti njegova vezava) in druga jezikovna sredstva (oblike in zgradbe), ki namenilniku ali namenilniškemu polstavku konkurirajo. V prispevku so oblike in zgledi navedeni po izhodiščnih zapisih.

3 DOSEDANJE OBRAVNAVE SLOVENSKEGA NAMENILNIKA

Po Franu Ramovšu (1997: 35, 47) so se v slovenskem jeziku oblike glagolskega sistema, med njimi tudi namenilnik, ustalile do konca 14. stoletja, pri čemer je namenilnik ena izmed jezikovnih značilnosti, ki

povezuje slovenščino in kajkavščino. V *Morfologiji slovenskega jezika* Ramovš (1952: 150) meni, da se je namenilnik v slovenščini obdržal zaradi naglasa in intonacije, in sicer pri netvorjenih nedovršnikih (simpleksih), medtem ko ga pri tvorjenkah in dovršnikih nadomešča (kratki) nedoločnik: namenilnik *krâst, plêst, prêst, mlêst, pâst, lêč, tlêč, strêč, drêt, krît, čût, pêt*; kratki nedoločnik je npr. *kràst*, dolgi *krásti*. Poleg pravilnega namenilnika tipa *grem kosît* pozna slovenščina tudi nedoločnik, npr. *je šu pokosît, odpřt*, na Gorenjskem *odprêta*.¹ Oblikovne, glasovne in naglasne razlike med kratkim in dolgim nedoločnikom v slovenskih narečjih, pri čemer je upoštevan tudi namenilnik, Ramovš analizira v svojih *Slovenische Studien* (gl. Ramovš 1971: 309–315), zanimivo pa je, da namenilniku ne namenja posebne pozornosti v svojih *Dialektih* (gl. Ramovš 1935). Tine Logar v svojih razpravah (gl. Logar 1996) namenilniku ne posveča posebne pozornosti. Jakob Rigler (2001: 340–346) se ukvarja z naglasnimi razlikami pri nedoločniku (dolgem in kratkem), predvsem v zvezi z razmerjem med akutom in cirkumfleksom, pri tem pa upošteva tudi namenilnik; poleg tega – po Ramovšu – izpostavlja ohranitev supina kot skupno slovensko-kajkavsko jezikovno značilnost (Rigler 2001: 413, 421). Jože Toporišič (2000: 373–380) obravnava oblikotvorje in naglas slovenskega namenilnika v kontekstu drugih nedoločniških oblik (v prvi vrsti nedoločnika, pogovornega nedoločnika ter deležnika na *-l*) in izpostavlja prekrivnost naglasa namenilnika in deležnika na *-l*. Matej Šekli (2005, 2010) se posveča oblikotvorju in naglasu glagola v knjižni slovenščini, njegova analiza pa vključuje tudi namenilnik, in sicer v razmerju do dolgega nedoločnika, skrajšanega nedoločnika in kratkega nedoločnika. Medtem ko je v prispevku Šekli (2005) opozorjeno na tonemske podobnosti in razlike med dolgimi nedoločniki na *-ti*, kratkimi nedoločniki na *-t* in namenilniki (z diahrono rekonstrukcijo), se v prispevku Šekli (2010: 140), ki obravnava oblikotvorje in jakostni naglas glagola, pojavita dragoceni opozorili, da je v osrednji pogovorni slovenščini (ki kaže na gorenjsko-dolenjsko narečno osnovo) treba ločevati kratki nedoločnik (npr. *kúpit*,

¹ Po Ramovšu (1952: 149) je zemljepisna distribucija kratkega in dolgega nedoločnika naslednja: kratki nedoločnik prevladuje na Krasu, Notranjskem, Dolenjskem in južnem Štajerskem, dolgi na Gorenjskem, Koroškem, vzhodnem Štajerskem.

čêsat, bràt) od dolgega nedoločnika z reduciranim izglasnim *i* kot posledico popolnega samoglasniškega upada (npr. *kupít, česát, brát* = *kupíti, česáti, bráti*) in da se namenilnik pri nekaterih glagolih od kratkega nedoločnika loči po naglasu: npr. namenilniki *brát, kovát, pít* in nedoločniki *bràt, kovàt, pìt*. Jožica Škofic (2019) glagolske oblike v kroparskem gorenjskem govoru obravnava sinhrono po glagolskih tipih, na podlagi naglasnih (tonemskih) paradigmatskih vzorcev. V zvezi z nedoločnikom ugotavlja, da ima končaj *-t*, pri čemer gre (glede na mesto in dolžino naglasa) tako za dolgi kot kratki nedoločnik (gl. razmerje med dolgimi nedoločniki tipa *uzé:t, zauozlá:t* in kratkimi tipa *gouó:rt, dá:ržat*); po glagolskih tipih prevladuje kratki nedoločnik (naglas ni na priponi, ko pa je, je kratek). Tudi namenilnik (ob glagolih premikanja) se končuje na *-t* in je večinoma enak nedoločniku, npr. *g'rem s'jgat – mò:rəm s'jgat, mo š'lə žà:gat – mo nè:xal žà:gat*, včasih pa se od nedoločnika razlikuje v naglasu (tonemu), gl. nedoločnike *kouá:t, pá:st, spá:t* in namenilnike *kouà:t, pà:st, spà:t* (Škofic 2019: 180; za prikaz po glagolskih tipih glej Škofic 2019: 180–220).

4 NAMENILNIK V PANONSKI IN ŠTAJERSKI NAREČNI SKUPINI

4.1 PANONSKA NAREČNA SKUPINA

Za celotno panonsko narečno skupino Zinka Zorko (2009: 372, 374) ugotavlja, da sta ohranjena ločena dolgi nedoločnik na *-ti/-čti* in namenilnik na *-t/-čt*, ki se veže z rodilnikom (podobno Zorko 2010: 14; Valh Lopert in Zorko 2013: 223).

4.1.1 PREKMURSKO NAREČJE

V prekmurskem narečju se nedoločnik končuje na *-ti/-čti*, namenilnik pa na *-t/-čt* (Zorko 2009: 319), kar izpričujejo npr. narečni opisi za Cankovo, Žetince, Rogašovce in Dokležovje. **Cankova** (zahod, Ravensko): nedoločnik ima obrazilo *-ti/-čti*: *'dɛlati, 'pɛçti*; namenilnik je ohranil svojo obliko in vezavo z rodilnikom: *g'rem 'dɛlat, 'pɛçt k'rüja*

(Zorko 2009: 280; gl. še Zorko in Benko 2014b: 92).² **Žetinci** (nem. Sieldorf; zahod, Radgonski kot v Avstriji): obstajata dolgi nedoločnik in namenilnik ob glagolih premikanja (Zorko 1998: 186). **Rogašovci** (severozahod, Goričko): nedoločnik ima obrazilo *-til/-čti*: *'kelitj*, *'tu:učtj*, *pr'tisnotj* (s pripono *-no-*); namenilnik ima obrazilo *-t/-čt*, v velelniških oblikah se njegova raba opušča (Mihalič 2014: 32). **Dokležovje** (zahod, Dolinsko): nedoločnik je večinoma dolg: *'nāsti*, *'pāčti*; namenilnik je ohranjen; gl. razmerje med nedoločnikom in namenilnikom, npr. *s'pa:dnoti* – *s'pa:dnot*, *lā'žāti* – *'lāžat*, *'žāti* – *'žāt*, *s'pāti* – *s'pa:t*, *si'si:ti* – *si'si:it*, *ku'si:ti* – *ku'si:it*, *o'rāti* – *o'ra:t*, *se'jāti* – *'sejat* (Pucko 2015: 29, 110). Pri posameznih glagolih bi bilo treba izpostaviti še razlike v mestu naglasa (*lā'žāti* – *'lāžat*, *se'jāti* – *'sejat*) in kolikosti oz. kakovosti korenskega samoglasnika (kratek v nedoločniku, dolg v namenilniku: *s'pāti* – *s'pa:t*, *o'rāti* – *o'ra:t*).

Podobno stanje Zinka Zorko ugotavlja za **prekmurski knjižni jezik**. V romanu *Garaboncijaš* (2005) Francka Mukiča so zapisani namenilniki: *so odili kipüvat*, *slüžit*, *se vračít*, *na cug sejdat* in nedoločnik *želaudec je začno brüiliti* (za razmerje med nedoločnikom in namenilnikom gl. *mujš morem titi poslüšat*; Zorko 2009: 319–320). V Ivanocyjevem *Kalendarju Nájsvetejsega szrca Jezusovoga* (1904–1906) je nedoločnik na *-til/-čti*: *pečti*, *dojslečti* (gl. še *pridti*, *vujdti*, *viditi*, *prelejati*); razlikovalni namenilnik se veže z rodilnikom: *Ka je Gaber ne prišo slüžbe prosit* (Zorko 1998: 280).

4.1.2 SLOVENSKOGORIŠKO NAREČJE

V slovenskogoriškem narečju je razlika med dolgim nedoločnikom na *-til/-čti* in namenilnikom ohranjena: *Če 'če:ij 'meṭj*, *'mōre 'deḷatj* proti *N'je:nj 'si:n gr'e 'deḷat*. Uporablja se tudi namenilniški rodilnik: *'Tie: pa smo xo'di:li 'si:mna 'lü:šit*. V ščavniškem, voličinskem in trojiškem govoru, kjer je slišati že skrajšani nedoločnik na *-t*, se je razlika med oblikama že začela izgubljati (Koletnik 2001: 154–156).

² Podobno je ugotovljeno za pravljice Avgusta Pavla v cankovskem govoru – nedoločnik in namenilnik se razlikujeta: nedoločnik *si nāmrän küpiti*, namenilnik *odišo je dṭva brát* (Zorko in Benko 2014b: 109).

Skladenjsko namenilniku konkurira namerni odvisnik: *So p're:jšle 'tɔ:te de'z'u:rne, de so mu pre've:ijale* (Koletnik 2001: 226); ob glagolih premikanja redko slišimo tudi sedanjik: *Če ne g'rɛ:n pog'lednen, če je 'káj 'go:up* (Koletnik 2001: 156).

4.1.3 PRLEŠKO NAREČJE

Za prleške govore Zinka Zorko (1998: 220) povzema, da se namenilnik še veže z roditeljem: *grɛm ríb lovít*; problematika namenilnika je predstavljena v opisih govorov spodnje Prlekije, Markovcev, Ljutomera, Radomerščaka in Gomile pri Kogu. **Spodnjeprleški govori** (vzhodno od črte Ormož-Ljutomer): ohranjen je dolgi nedoločnik na *-ti/-čti*: *nèsti, rèčti*; namenilnik ima predmet v roditelju (brez primera; Zorko 2009: 220). **Markovci** (jugovzhod): ohranjen je dolgi nedoločnik na *-ti/-čti*: *bíti, mèriti, rèčti*; namenilnik se končuje na *-t/-čt* in ima predmet v roditelju: *sɛn šla svíj fútrat, smo hòdli krompíra skàpat* (Zorko 2009: 245). **Ljutomer** (vzhod): ohranjen je dolgi nedoločnik na *-ti/-čti*: *nèsti, rèčti*; namenilnik ima predmet v roditelju (brez primera; Zorko 2009: 267). **Radomerščak** (vzhod): nedoločnik ima obrazilo *-ti/-čti*: *p'le:ti, 'rečti, st'ričti*; namenilnik je ohranjen in ima predmet v roditelju (brez primera; Zorko 1998: 59). **Gomila pri Kogu** (vzhod): ohranjen je dolgi nedoločnik na *-ti/-čti*: *'nesti, 'iti, 'pečti, 'rečti, v'zeti, z'nàti, 'kùxati*; namenilnik je ohranjen in ima predmet v roditelju: *g'rɛm 'ri:p lo'vi:t*. Namesto namenilnika se raje uporablja prihodnjik: *g'rɛm otp're:t* → *g'rɛm, bom ot'prla* (Zorko 1998: 70).

4.1.4 HALOŠKO NAREČJE

Zinka Zorko (1998: 48) za haloške govore povzema, da imajo dolgi nedoločnik na *-ti/-čti*: *'dɛlati, 'pečti, 'vř:čti*; ohranjen je namenilnik, ki ima roditeljski predmet: *'xodo/'xuodo sun na P'tü: si 'kü:pit 'šü:hof*; takšno stanje izpričujejo narečni opisi Velike Varnice, srednjih Haloz in Žetal. **Velika Varnica** (osrednje): nedoločnik se končuje na *-ti/-čti*: *glɛdati, cřknati, zdíjgnati, pečti, vřčti*; ohranjen je namenilnik, ki ima predmet v roditelju: *prát črɛjɔ, klobáus dɛlat, špɛha mlɛt* (Zorko 2009: 229).

Srednje Haloze (osrednje):³ nedoločnik se končuje na *-ti/-čti*: *'dɛlati*, *'pɛčti*, *'vr̩:čti*; namenilnik na *-t/-čt* se veže z roditeljskim (brez primera; Zorko 1998: 23). **Žetale** (zahod): dolgi nedoločnik se končuje na *-ti/-čti*: *'rāčti*, *s'pāčti* (kratki nedoločnik se pojavlja po predlogu *za* s pomenom namena, npr. *za t'ro:vo 'pi:pāt*); namenilnik je ohranjen in ima roditeljski predmet: *G'rɛ:n krom'pi:ra s'ka:pāt*, *'Kāk smo se 'ro:di sp'ro:vlali f'kü:p x'mɛ:la o'bi:rat!* Izpostavljena je tudi naglasno-glasovna razlika med nedoločnikom in namenilnikom *no'si:ti* in *'nu:osit* (Zorko 1998: 34).

4.2 ŠTAJERSKA NAREČNA SKUPINA

Zinka Zorko (1995: 319) zgolj za severne štajerske (in vzhodne koroške) govore povzema, da ima namenilnik posebno obliko pri redkih, zelo pogostih glagolih. Nedoločnik je dolg ali kratek; po nastanku je težko določiti, kdaj gre za skrajšani ali kratki nedoločnik. Za Maribor – na stičišču štajerske in panonske narečne skupine ter ob vplivih koroške – Zinka Zorko (1995: 352) navaja le nedoločnike brez končnega *-i*: *'dɛ:lat*, *'pɛ:čt*.

4.2.1 SREDNJEŠTAJERSKO NAREČJE

V srednještajerskem narečju je prišlo do izenačitve oblik nedoločnika in namenilnika, kar potrjujejo opisi za Velenje, Celje in Ložnico pri Žalcu. **Velenje** (osrednje, severna polovica): nedoločnik in namenilnik sta oblikovno enaka, končujeta se na *-t/-čt* (oz. *-št*): *u'zɛ:t*, *'da:t*, *'dɛ:lat*; *'re:čt*, *u'lɛ:št* (Seitl 2013: 40). **Celje** (jugovzhod): zaradi onemitve končnega *-i* se nedoločnik ne razlikuje od namenilnika: *'mɔ:rŋ 'dɛ:lat* in *g'rɛ:m 'dɛ:lat*; gl. še *'ni:mam 'ca:jta 'xɔ:dit u 'šɔ:lo* in *g'rɛ:m 'la:ufat*; *so š'li: 'nɛ:ki spi:t* (Jakop 2010: 126; Tkalec 2013: 29). **Ložnica pri Žalcu** (osrednje, južna polovica): nedoločnik in namenilnik sta se izenačila: *u'sa:k 'da:n si 'mɔ:gu 'e:n va'gɔ:n na'vɔ:jst*; *smo pa 'mɔgl na 'o:pčino 'nɛ:st* oz. *'un so š'li pa 'lumpat 'nɔ:tɛr*, *'ne:*, *pa 'pit* (Jakop 2010: 126).⁴

³ Spodnji Leskovec, Zgornji Leskovec, Repišče, Trdobojci, Mala Varnica, Velika Varnica, Gradišče, Skorišnjak, Belavšek in Veliki Okič (Zorko 1998: 17).

⁴ Tjaša Jakop (2010: 125–126) za Celje in Ložnico pri Žalcu navaja, da so nedoločniki večinoma kratki: *b'ri:sat*, *'xɔ:dit*, *'pi:sat*, *s'tɔ:pit* (Celje); *b'risat*, *'xɔ:dit*, *'nɛ:st*, *'pisat*,

4.2.2 ZGORNJESAVINJSKO NAREČJE

Za zgornjesavinjske govore v Zadrečki dolini med Gornjim Gradom in Nazarjami Peter Weiss (1990: 110) ugotavlja, da je v namenilniški rabi vedno nedoločnik, ki je kratek. Edini mogoči razlikovalni obliki sta nedoločnik *'lje:čt* (tudi *-št*) in namenilnik *'le:č* (pričakovali bi sicer končni *-čt*), npr. *bə t're:ba nə'mā:tə 'lje:čt (-št)* proti *'pe:ma 'le:č*, ter nedoločnik *s'ca:t* in namenilnik *s'cā:t*, pri čemer je ločevanje nedosledno.

Weiss (1990: 179) po glagolih premikanja navaja tudi namerne odvisnike, ki pa zaradi nesoodnosnih osebkov niso konkurenčni namenilniškimi polstavkom: *'tist' se ja pa 'ba:u 'jət da'mə, 'jā:, da b' ga 'titə 'puo: 'da:u u'st're:lt*.

4.2.2.1 SOLČAVSKO PODNAREČJE

Za solčavsko podnarečje nisem našel narečnih opisov, ki bi obravnavali tudi namenilniško problematiko. Besedila v Orešnik idr. (2013) kažejo – gre za površno začetno oceno – na izenačitev nedoločnika brez končnega *-i* in namenilnika: *k se je navadu jagat in je šov natər jagat* (Solčava; Orešnik idr. 2013: 549).

4.2.3 SREDNJEŠTAJERSKO NAREČJE

Srednještajersko narečje izkazuje zanimivo stanje – na vzhodnem robu je razlika med nedoločnikom in namenilnikom ohranjena, drugod pa sta obliki sovpadli; srednještajersko stanje prikazujejo narečni opisi za Strmec pri Rogatcu, Proseniško pri Celju, Šentvid pri Grobelnem, Šmarje pri Jelšah in Žusem. ***Strmec pri Rogatcu*** (vzhod): dolgi nedoločnik se končuje na *-ti/-čti*: *'ni:ęsti, 'dā:(s)ti, 'je:sti, 've:dati* itn.; ob glagolih premikanja se uporablja namenilnik na *-t/-čt* (Zorko 2009: 177).⁵ ***Proseniško pri Celju*** (zahod), ***Šentvid pri Grobelnem*** (osrednje):

s'luš, s'tò:pt (Ložnica pri Žalcu); dolgi so npr. *ko'si:t, s'pa:t* (Celje); *m'le:t, s'pa:t, rau'na:t, za'čē:t* (Ložnica pri Žalcu).

⁵ V zvezi s Slomškovi jezikom v knjigi *Blaže in Nežica*, obravnavanim primerjalno z njegovim maternim srednještajerskim govorom ***Ponikve*** pri Šentjurju, Zinka Zorko (1998: 172, 175) izpostavlja obstoj namenilnika, ki se veže z roditeljskim (kot v panonskem

nedoločnik brez končnega *-i* in namenilnik sta se izenačila: *žę ot čičijkiga smo 'ma:gl 'de:řlat in sņ ř'la: ř'pã:mpět pöst'lã:t; g're:m pómè:tit* (Jakop 2010: 126).⁶ *Šmarje pri Jelšah* (osrednje): upadle oblike nedoločnika so prekrivne z namenilniškimi: *Pép náiče jáist in Priidi fúrt 'takoj' jáist; Tótga 'tega' ni mugáuče kóupit in řla je cóukar kóupit; V jóutru 'zjutraj' ne smáijęš dáugu spát* proti *Póit fúrt spát*; raba namenilnika peša, če stoji za velelnikom (pri dovršnih glagolih ga ni) – tedaj se pojavi velelnik: *Pójdma, pugrãbma trávu 'Pojdiva pograbit travo'; Pójt, pudóji krávu 'Pojdi pomolst kravo'* (Povše 1988: 260). **Žusem**: dolgi nedoločnik je brez *-i* (nedoločniško obrazilo *-t* je po analogiji tudi pri glagolih tipa *reči, vreči*, tj. *riečt, vrãčt*) in se prekriva z namenilnikom (Povše 1990: 186).⁷

4.2.4 JUŽNOPOHORSKO NAREČJE

V južnopohorskem narečju se nedoločnik končuje na *-t* ali *-ti*, posebne namenilniške oblike imajo redki glagoli; južnopohorske govore predstavljajo opisi za Kopivnik, Fram, Hoče, Miklavž na Dravskem polju in Ruše. **Kopivnik** (osrednje): nedoločnik se končuje na *-t* ali *-ti* (raba je lahko pri istem govorcu nestalna), namenilnik mu je enak: *déřlat* (Zorko 2009: 145). **Fram** (osrednje): nedoločnik je na *-t* ali *-ti*, tudi pri enem govorcu (navedene so le oblike s *-t*): *g'ri:st, c'vi:est, 'mu:odlit, ko'si:t*; namenilnik je enak nedoločniku (Zorko 1998: 131–132). **Hoče** (osrednje, severna polovica): nedoločnik je pri večini informantov brez končnega *-i*; posebno namenilniško obliko ima le glagol *jesti*: *ne smeim jiest* proti *gręm jeist* (Zorko 1998: 120). **Miklavž na Dravskem polju** (severovzhod): nedoločnik je pri večini informantov brez končnega

narečju): *Naj grem njegove žene tolažit; řli so volov kupovat*. V *Blažetu in Nežici* naj bi bili namenilniški polstavki pogosti: *Priřlo je neko nedelo fantinov po germovji gnezd iskat*.

⁶ Po Tjaši Jakop (2010: 125–126) so nedoločniki večinoma kratki: *'no:řst, s'kã:kãt, 're:řzat, 'vi:det* (Proseniško pri Celju, zahod); *na're:dit, 'nó:st, 'pi:řsat, pó'kã:řat, 'sè:dat* 'sedeti', *'va:rřt, 'zi:řdat* (Šentvid pri Grobelnem, osrednje). Nekateri nedoločniki so tudi dolgi: *ce'di:t, ko'si:t, 'lovi:t, o'rã:t, ř'jã:t, ř'pã:t, su'ři:t* (Proseniško pri Celju, zahod) in *ko'si:řt, ř'pã:t, su'ři:řt, za'če:t* (Šentvid pri Grobelnem, osrednje).

⁷ Včasih je, da bi se izognili sovpadu z drugimi oblikami, nedoločnik tvorjen iz sedanjške osnove: *nãřdit* (velelnik *nãřt*), *rãřtit, pãřdit* (proti *pãřt pãřsem*), *prãřdit*; redno tudi pri knjižnem tipu na *-ovati -ujem*: *küpřvat kúpřujem, pøřkøđřvat, sprãřřvat* (Povše 1990: 186).

-i: *'pi:kŋt, k'ri:čɛt, o'ka:pat*; le glagol *jesti* ima različna nedoločnik in namenilnik: *ne s'me:ɨm 'ji:ɛst* proti *g'rɛ:m 'je:ɨst* (Zorko 2009: 155). **Ruše** (sever): pri starejših je slišati nedoločnik na *-i*, mlajši ga že reducirajo (pogosta je zveza nedoločnika s predlogom *za*: *'ni: za po've:t, 'ni: za po'mo:gat*); nedoločnik in namenilnik se ločita pri redkih glagolih: *ne 'morəm x'ca:t* proti *g'rɛ:m x'co:t* (Zorko 1995: 316).

4.2.4.1 KOZJAŠKO PODNAREČJE

V kozjaškem podnarečju imajo redki glagoli posebne namenilnike, večinoma je posplošena oblika skrajšanega nedoločnika, brez končnega *-i*; narečno stanje ponazarjajo opisi za govore na Velikem Boču pri Lučah, Svetem Duhu na Ostrem vrhu in v Selnici ob Dravi. **Veliki Boč pri Lučah** (severozahod): večinoma je nedoločniška oblika na *-t* posplošena tudi za namenilnik: *sŋ š'la: v 'mɛ:sto s'lu:užɨt*; nedoločnik in namenilnik imata različni obliki pri redkih glagolih: *s'pa:t, x'ca:t, 'pa:st* proti *g're: s'po:t, x'co:t, 'žɛ:ne 'po:st* (Zorko 1997: 126; Zorko in Benko 2014a: 90). **Sveti Duh na Ostrem vrhu** (severozahod): nedoločniška oblika je posplošena tudi za namenilnik: *sŋ š'la u 'mɛ:sto s'lu:užɨt*; glede na primere je nedoločnik brez končnega *-i*, prim. le samostalniško rabo tipa *'je:stɨ* (Zorko 1995: 276–280);⁸ različne nedoločniške in namenilniške oblike so redke: *s'pa:t, x'ca:t, 'pa:st* proti *g'rɛ: s'po:t, x'co:t, 'žɛ:ne 'po:st* (Zorko 1995: 281). **Selnica ob Dravi** (jugozahod): nedoločnik se večinoma končuje na *-t*, slišati pa je tudi nedoločnik na *-ti*; ločene nedoločniške in namenilniške oblike so ohranjene pri redkih glagolih: *ne s'me:ɨš 'pa:st, ne x'ca:t* proti *g'rɛ:m 'po:st, g'rɛ: x'co:t* (Zorko 1995: 299). Pri navedenih glagolih v zgornjesavinjskem narečju (Zadrečka dolina) in delu južnopohorskega narečja (npr. Ruše, Hoče, Miklavž na Dravskem polju), vključno s kozjaškim podnarečjem, se pojavlja razlika med odrazom za dolgi cirkmuflektirani korenski samoglasnik v namenilniku in pozno podaljšani kratki (staroakutirani) samoglasnik v nedoločniku (gl. Zorko 1993: 201).

⁸ Namenilnik (*je 'šɔ:u*) *'je:ɨst* ima refleks stalno dolgega jata, nedoločnik *'je:st/'jest*: staroakutiranega jata ali poznega naglasnega umika, samostalniška raba (*'mo:š 'kai*) *'je:stɨ* kaže na metatonirani jat (Zorko 1995: 280).

4.2.5 KOZJANSKO-BIZELJSKO NAREČJE

V delu kozjansko-bizeljskega narečja se nedoločnik s tradicionalno dolgo obliko razlikuje od namenilnika, v delu govorov pa naj bi se obliki izenačili; stanje v narečju ponazarjajo opisi za Bizeljsko, Brezovico na Bizeljskem, Drenovec (pri Bukovju), Globoko pri Brežicah, Pišece in Mostec. **Bizeljsko** (vzhod): nedoločnik ima dolgo obliko na *-tj/-čtj* (glagoli z osnovo na *-č*): *'pa:stj, 'žɛ:tj, ko'si:tj, s'ja:tj; 'pe:čtj, 're:čtj, v're:čtj*; namenilnik se uporablja ob glagolih premikanja: *pa smo š'li: f 'tɔrsje əl 'kɔ:pat əl 'vɛ:zat; pa smo š'li ne'ze:j f 'tɔrsje 'ti:sto 'dɛ:lat* (gl. še *s'pa:t, si'ši:t, ɔ'ra:t*; Savnik 2012: 98–99). **Brezovica na Bizeljskem** (vzhod): nedoločnik, ki se končuje na *-ti*, se razlikuje od namenilnika: *pâsti – pãst, žɛti – žãt, spâti – spãt, sišiti – sišit, kositi – kosit, orâti – orãt, sjàti – sjàt* (Veble 1970). **Drenovec pri Bukovju** (vzhod): dolgi nedoločnik na *-tɛ/-čtɛ* se loči od namenilnika na *-t*: *pãstɛ – pãst, vlɛčtɛ – vlɛčt, žɛtɛ – žɛt, spãtɛ – spãt, sišitɛ – sišit, kôsitɛ – kôsit, ɔrãtɛ – ɔrãt, sjàtɛ – sjàt* (Škof 1965: 81). **Globoko pri Brežicah** (osrednje, južna polovica): glede na gradivo sta se nedoločnik na *-t* in namenilnik izenačila: *'pã:st, v'le:št se* (nedoločnik *le'žã:t*), *'žɛ:t, s'pã:t, si'šit, ɔ'rã:t, se'jã:t* (Kovačič 1986: 63). **Pišece** (osrednje): namenilnik naj bi sovpadel z dolgim nedoločnikom na *-ti*: *pãsti, ležãti, žɛti, spãti, sušiti, orãti, sejãti* (Medved 1969).⁹ **Mostec** (jug): namenilnik imajo le nedovršniki, ravna pa se (naglasno) po moški edninski obliki deležnika na *-l* (Toporišič 1990: 100).

4.2.6 POSAVSKO NAREČJE

Glede na narečne opise se je v narečju namenilnik oblikovno izenačil z dolgim nedoločnikom brez končnega *-i* (tj. s skrajšanim nedoločnikom).

4.2.6.1 ZAGORSKO-TRBOVELJSKO PODNAREČJE

⁹ Podatek je nekoliko presenetljiv: v zbirki povedk *Lüčka sred jive sveti* (Pepevnik in Oset 2010: 52, 107) se v bližnjih govorih Župjeka in Volčja v položaju po glagolih premikanja nahajajo glagolske oblike brez končnega *-i* – lahko bi šlo torej za namenilnik, kratki ali skrajšani nedoločnik (v povedkah iz teh krajev ni drugačnih zgledov, ki bi omogočali določitev razmerja z nedoločnikom): *dêca niso šla kam postavat* (Župjek); *de so volkovi mogoče hodli tja umirat* (Volčje).

V zagorsko-trboveljskem podnarečju se nedoločnik na *-t* in namenilnik ne razlikujeta, na kar opozarjata narečna opisa za Trbovlje in Dobovec pri Trbovljah. **Trbovlje** (osrednje, severna polovica): nedoločnik na *-t* in namenilnik se oblikovno in naglasno ne ločita: *dêlat, jêst*, tj. *grễm dêlat, grễm jêst* (Hodelj 1959). **Dobovec pri Trbovljah** (osrednje): nedoločnik na *-t* in namenilnik sta enaka: *'pa:st, 'liêçt, 'zĩet, s'pa:t, su'si:t* (*s'si:t*), *ku'si:t, u'ra:t, se'ja:t* (Štrtak 1982: 170–171).

4.2.6.2 LAŠKO PODNAREČJE

Temu podobno stanje naj bi bilo tudi v laškem podnarečju, kar ponazarjajo opisi za Šentrupert nad Laškim, Jurklošter in Lokavec pri Rimskih Toplicah. **Šentrupert nad Laškim** (severovzhod): nedoločnik na *-t* in namenilnik sta domnevno enaka: *'da:ilat – 'põ:idi 'da:ilat*; gl. še nedoločnike *'mi:islit, ži'va:it, 'la:ist, 'nẽ:st, fp'r̃ie:çt, x'ta:it, 'ja:ist, 'va:idet* (Zorko 2007: 164; Zorko 2009: 166–167). **Jurklošter** (jugovzhod): navedeni so le nedoločniki na *-t*: *za'çĩel st'r̃a:ilat, 'd̃a:lat, 'nũa:st, p'r̃ũa:st, p'lĩesat* (Brilej 2003: 81). **Lokavec pri Rimskih Toplicah** (jug): oblikovno sta nedoločnik na *-t* in namenilnik enaka: *'p̃a:dit, 'lĩe:žet, 'zĩ:et, s'p̃a:t, su'si:it, ku'si:it, u'r̃a:t, s'j̃a:t* (Klenovšek 2011: 61–63).

4.2.6.3 SEVNIŠKO-KRŠKO PODNAREČJE

Tudi v sevniško-krškem podnarečju je namenilnik enak nedoločniku brez končnega *-i*; stanje v podnarečju predstavljajo opisi govorov Brestanice, Sevnice in Boštanja. **Brestanica** (vzhod): nedoločnik se končuje na *-t/-çt*, namenilnik mu je enak (ima obliko kot v knjižnem jeziku): *'mõ:rm̃ j̃e:st, ne u t'r̃e:ba p'la:çat* (*'pĩe:çt, 'r̃ie:çt, 'ṽaršt*) proti *g'r̃e:m s'pa:t, ku'si:it, s'ja:t* (Komar 2010: 84). **Sevnica** (osrednje): nedoločnik na *-t* in namenilnik sta enaka: *'pa:st, 'lĩe:žat, 'zĩet, s'pa:t, su'si:t, ku'si:t, s'ja:t* (Hafner 1983: 47). **Boštanj** (osrednje): nedoločnik na *-t* in namenilnik sta enaka: *'pa:st, u'lĩeçt, 'zĩet, s'pa:t, su'si:t, ko'si:t, o'ra:t, s'ja:t* (Vene 1981: 170–171).

5 RAZPRAVA IN SKLEP

Narečni opisi panonskih in štajerskih govorov kažejo, da se namenilnik in dolgi nedoločnik s pripono *-ti* razlikujeta v vsej panonski narečni skupini, tj. v prekmurskem, slovenskogoriškem (razlika se deloma briše v ščavniškem, voličinskem in trojiškem govoru – zaradi uveljavljanja skrajšanega nedoločnika), prleškem in haloškem narečju, in na vzhodu štajerske narečne skupine, tj. na vzhodnem robu srednještajerskega narečja (Strmec pri Rogatcu) in v večjem delu kozjansko-bizeljskega narečja (brez Pišec in Globokega pri Brežicah).

V zgornjesavinjskem narečju (Zadrečka dolina), v delu južnopohorskega narečja (npr. Ruše, Hoče, Miklavž na Dravskem polju) in v kozjaškem podnarečju se je namenilnik večinoma izenačil s skrajšanim dolgim nedoločnikom na *-t*, ostale so samo posamezne glasovno različne oblike: glagoli tipa *spati*, *scati*, *pasti* in *jesti* v nedoločniku kažejo na pozno podaljšan izhodiščno akutiran korenski samoglasnik, v namenilniku pa na dolgo cirkumflektiranega (npr. nedoločnik *s'ca:t* in namenilnik *s'cã:t* v zgornjesavinjskem narečju; nedoločnik *s'pa:t* in namenilnik *s'po:t* v kozjaškem podnarečju; nedoločnik *x'ca:t* in namenilnik *x'co:t* v delu južnopohorskega narečja).

V srednesavinjskem, večini srednještajerskega (brez vzhodnega roba) in južnopohorskega narečja ter v posavskem narečju se je namenilnik večinoma izenačil s skrajšanim dolgim nedoločnikom na *-t*. Nekatere oblike bi lahko kazale tudi na izhodiščno kratki nedoločnik ali celo namenilnik, npr. *'xɔ:dɪt* (Celje), *na'vɔ:jst* (Ložnica pri Žalcu), *'mu:odlit* (Fram), *p'rɔa:st* (Jurklošter), *'l̥ie:žat* (Sevnica) (gl. še Jakop 2010); presenetljivo je stanje (glede na narečni opis) v kozjansko-bizeljskem govoru Pišec, kjer naj bi obstajali zgolj dolgi nedoločniki na *-ti*.

Pri namenilniku so ponekod obravnavane tudi posamezne skladijske značilnosti te glagolske oblike. Rodilniški predmet ob namenilniku je izpostavljen v panonski narečni skupini (npr. *g'rɛm 'ri:p lo'vi:t* v prleškem govoru Gomile pri Kogu). Med skladijskimi in oblikovnimi sredstvi, ki konkurirajo namenilniškemu polstavku oz. namenilniku, se pojavljajo namerni odvisnik (slovenskogoriško narečje), velelnik po glagolu gibanja v velelniku (srednještajersko narečje, Šmarje pri

Jelšah), sedanjik (redko, slovenskogoriško narečje) in prihodnjik (prleško narečje, Gomila pri Kogu).

Zinka Zorko je v svoje narečne opise zelo pogosto vključevala oblikoslovje, pri čemer je pozornost namenjala tudi razmerju med nedoločnikom in namenilnikom. Če se omejimo le na analizirano območje, je Zinka Zorko zaslužna v prvi vrsti za obširno predstavitev stanja v panonski narečni skupini, v južnopohorskem narečju in kozjaškem podnarečju, v manjši meri še v srednještajerskem narečju (Strmec pri Rogatcu) in laškem podnarečju (Šentrupert nad Laškim). V panonski narečni skupini je opozorila tudi na skladenjsko posebnost vezave namenilnika z rodilnikom. Njeno delo nadaljujejo tudi njeni učenci, npr. Mihaela Koletnik in Peter Weiss sta poskrbela za celostna opisa slovenskogoriškega in zgornjesavinjskega narečja.

Ker namenilnik predstavlja zanimivo posebnost slovenskega jezikovnega prostora, si je v prihodnosti želeti raziskav, ki bi analizirale problematiko namenilnika – od njegove ohranjenosti oz. razširjenosti do konkurenčnih skladenjskih razmerij, v katere vstopa – tudi v drugih slovenskih narečjih.

BIBLIOGRAFIJA

- Brilej, Vincencija. 2003. *Jurkloštrski govor*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Jakop, Tjaša. 2010. Srednjesavinjsko in srednještajersko narečje ter celjski pogovorni jezik. V: I. Novak-Popov (ur.). *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 120–129.
- Hafner, Tatjana. 1983. *Sevniški govor*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Hodej, Milena. 1959. *Narečje Trbovelj in okolice*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Klenovšek, Janja. 2011. *Govor vasi Lokavec pri Rimskih Toplicah*. Diplomsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru.
- Koletnik, Mihaela. 2001. *Slovenskogoriško narečje*. Maribor: Slavistično društvo.
- Komar, Katja. 2010. *Glasonoslovna in oblikoslovna podoba brestaniškega govora*. Diplomsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru.
- Kovačič, Mirjana. 1986. *Govor vasi Globoko pri Brežicah*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

- Logar, Tine. 1996. *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Medved, Branka. 1969. *Dialektično gradivo za govor vasi Pišce pri Brežicah*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Mihalič, Sanja. 2014. *Čevljarsko izrazje v rogašovskem govoru*. Diplomsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru.
- Orešnik, Marta, Štiglic, Vida, Weiss, Peter. 2013. *Gori, doli, sem in tja: Folklorne pripovedi iz Zgornje Savinjske doline*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Pepevnik, Špela, Oset, Karmen. 2010. *Lučka sredi jive sveti*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Povše, Ivana. 1988. Oblikoslovje v govoru Šmarja pri Jelšah. *Slavistična revija*, 36/3. 251–266.
- Povše, Ivana. 1990. Govor na Žusmu. *Slavistična revija*, 38/3. 177–189.
- Pucko, Renata. 2015. *Glasoslovni in oblikoslovni oris dokležovskega govora*. Diplomsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru.
- Ramovš, Fran. 1935. *Historična gramatika slovenskega jezika VII. Dialekti*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Ramovš, Fran. 1952. *Morfologija slovenskega jezika*. Ljubljana: DZS.
- Ramovš, Fran. 1971. *Zbrano delo I*. Ljubljana: SAZU.
- Ramovš, Fran. 1997. *Zbrano delo II*. Ljubljana: SAZU.
- Rigler, Jakob. 2001. *Zbrani spisi I*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Savnik, Petra. 2012. *Narečne značilnosti bizeljskega govora*. Diplomsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru.
- Seitl, Petra. 2013. *Glasoslovna in oblikoslovna podoba velenjskega govora*. Diplomsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru.
- Šekli, Matej. 2005. Tonemski naglasni tipi glagola v (knjižni) slovenščini. *Jezikoslovni zapiski*, 11/2. 31–61. DOI: <https://doi.org/10.3986/jz.v11i2.2545>
- Šekli, Matej. 2010. Oblikotvorje in jakostni naglas glagola v knjižni slovenščini. V: V. Smole (ur.). *Slovanstvo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 139–160.
- Škof, Emil. 1965. *Bizeljski govor – Drenovec*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Škofic, Jožica. 2019. *Krajevni govor Kroke*. Ljubljana: Založba ZRC. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610502401>
- Štrtak, Danica. 1982. *Dobovski govor*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Tkalec, Andreja. 2013. *Značilnosti imenoslovja v srednesavinjskem narečju*. Magistrsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru.
- Toporišič, Jože. 1990. Glagolski oblikotvorni naglas moščanskega govora. *Razprave SAZU – Dissertationes XIII*. Ljubljana: SAZU. 99–107.
- Toporišič, Jože. 2000. *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.

- Valh Lopert, Alenka, Zorko, Zinka. 2013. Skladnja v panonski narečni skupini. *Jezikoslovni zapiski*, 19/2. 221–235. DOI: <https://doi.org/10.3986/jz.v19i2.2308>
- Veble, Kristina. 1970. *Govor Brezovice na Bizeljskem*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Vene, Vladimira. 1981. *Boštanjski govor*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Weiss, Peter. 1990. *Govori Zadrebčke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Zorko, Zinka. 1993. Daljšanje akuta v severovzhodnih slovenskih narečjih. *Slavistična revija*, 41/ 1. 193–207.
- Zorko, Zinka. 1995. *Narečna podoba Dravske doline*. Maribor: Kulturni forum.
- Zorko, Zinka. 1997. Štajerski govor na Velikem Boču pri Lučanah. V: B. Pogorelec, V. Gjurin (ur.). *Jezikoslovne in literarnovedne raziskave: zbornik referatov 6. srečanja slavistov, Celovec, Ljubljana, 1989*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 103–132.
- Zorko, Zinka. 1998. *Haloško narečje in druge dialektološke študije*. Maribor: Slavistično društvo.
- Zorko, Zinka. 2009. *Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Zorko, Zinka (Terezija). 2010. Oblikoslovje v panonski narečni skupini. *Slavia centralis*, 3/1. 5–17. Na spletu: <https://journals.um.si/index.php/slaviacentralis/article/view/644>.
- Zorko, Zinka, Benko, Anja. 2014a. Narečna členjenost v govorih štajerskih Slovencev v Avstriji. *Razprave SAZU – Dissertationes XXII*. Ljubljana: SAZU. 72–107.
- Zorko, Zinka, Benko, Anja. 2014b. Pravljice Avgusta Pavla v prekmurskem cankovskem govoru. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 85/3. 83–111.

Prispelo decembra 2022, sprejeto marca 2023.

Received December 2022, accepted March 2023.

ZAHVALE

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa št. P6-0215 (*Slovenski jezik – bazične, kontrastivne in aplikativne raziskave*), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna. Za pomoč pri pripravi končne različice prispevka se iskreno zahvaljujem dr. Petru Weissu, dr. Janošu Ježovniku in Borutu Grošlju.

POVZETEK

NAMENILNIK V PANONSKI IN ŠTAJERSKI NAREČNI SKUPINI SLOVENSKEGA JEZIKA: PREGLED NA OSNOVI NAREČNIH OPISOV

V prispevku je obravnavan namenilnik, predvsem v razmerju do nedoločnika, v panonski in štajerski narečni skupini slovenskega jezika, posebej pa je v zvezi s tem izpostavljen prispevek akademikinja Zinka Zorko, priznane dialektologinja. Narečni opisi kažejo, da se namenilnik in nedoločnik razlikujeta v celotni panonski narečni skupini, tj. v prekmurskem (npr. nedoločnik *'delati, 'pečiti* proti namenilnik *'delat, 'pečt* v Cankovi), slovenskogoriškem (razlika se deloma briše v ščavniškem, voličinskem in trojiškem govoru – zaradi skrajševanja nedoločnika), prleškem in haloškem narečju, in na vzhodu štajerske narečne skupine, tj. na vzhodnem robu srednještajerskega narečja (Strmec pri Rogatcu) in v večjem delu kozjansko-bizeljskega narečja. Posamezne glasovno različne oblike se pojavljajo v zgornjesavinjskem narečju (Zadrecka dolina), v delu južnopohorskega narečja (npr. Ruše, Hoče, Miklavž na Dravskem polju) in v kozjaškem podnarečju (npr. nedoločnik *ne s'me:š 'pa:st* proti namenilnik *g're:m 'po:st* v Selnici ob Dravi). Namenilnik se je izenačil z večinoma skrajšanim dolgim nedoločnikom na *-t* v srednesavinjskem, večini srednještajerskega (brez vzhodnega roba) in južnopohorskega narečja ter v posavskem narečju. Pri namenilniku so ponekod obravnavane tudi skladenjske značilnosti, predvsem roditeljski predmet, in konkurenčne oblike in skladenjske zgradbe. Roditeljski predmet ob namenilniku je izpostavljen v panonski narečni skupini (tipa *g'rem 'ri:p lo'vi:t* v prleškem govoru Gomile pri Kogu). Med oblikami in skladenjskimi zgradbami, ki konkurirajo namenilniškemu polstavku oz. namenilniku, se najdejo namerni odvisnik (slovenskogoriško narečje), velelnik po glagolu gibanja v velelniku (srednještajersko narečje, Šmarje pri Jelšah), sedanjik (redko, slovenskogoriško narečje) in prihodnjik (prleško narečje, Gomila pri Kogu). Zinka Zorko je v svojih narečnih opisih zelo pogosto analizirala tudi oblikoslovne značilnosti, pri čemer je včasih pozornost namenjala tudi razmerju med nedoločnikom in namenilnikom. Če se omejimo le na analizirana narečja, je Zinka Zorko zaslužna predvsem za predstavitev stanja v panonski narečni skupini, v južnopohorskem narečju in kozjaškem podnarečju, v manjši meri še v srednještajerskem narečju (Strmec pri Rogatcu) in laškem podnarečju (Šentrupert nad Laškim). V panonski narečni skupini je opozorila tudi na skladenjsko posebnost vezave namenilnika z roditeljskim.

THE SUPINE IN PANNONIAN AND STYRIAN DIALECT GROUPS OF SLOVENE LANGUAGE: AN OVERVIEW BASED ON DIALECT DESCRIPTIONS

The article analyses the supine, especially in relation to the infinitive, in Pannonian and Styrian dialect groups of Slovene language; a particular attention in this regard is paid to the contribution of the academician Zinka Zorko, a renowned dialectologist. Dialect descriptions show that the supine and the infinitive differ in the entire Pannonian dialect

group, i.e. in the Prekmurje dialect (e.g. the infinitive *'dělati* 'to work', *'pečti* 'to bake' vs. the supine *'delat*, *'pečt* in Cankova), the Slovenian Hills dialect (the difference has been partly lost in the microdialects of Ščavnica, Voličina and Sv. Trojica – due to the shortening of the infinitive), in the Prlekija and Haloze dialects, and in the eastern parts of the Styrian dialect group, i.e. on the eastern edge of the Central Styrian dialect (in Strmec pri Rogatec) and in a larger part of the Kozje–Bizeljsko dialect. Individual phonetically different forms appear in the Upper Savinja dialect (in Zadrecka dolina), in some parts of the South Pohorje dialect (e.g. in Ruše, Hoče, Miklavž na Dravskem polju) and in the Kozjak subdialect (e.g. the infinitive *ne s'me:ẓ̌ 'pa:st* 'you cannot graze' vs. the supine *g'ṛem 'po:st* 'I am going to graze' in Selnica ob Dravi). The supine has coincided with mostly shortened long infinitive (ending in *-t*) in the Central Savinja, in most parts of the Central Styrian (without the eastern edge) and South Pohorje dialects, and in the Lower Sava Valley dialect. With respect to the supine, in some descriptions, also syntactic features, especially the genitive object, and competing forms and syntactic structures are discussed. In the Pannonian dialect group, the attention has been drawn to the supine's genitive object (e.g. *g'ṛem 'ri:pGEN lo'vi:t* 'I am going to catch fish' in the Prlekija microdialect of Gomila pri Kogu). The forms and syntactic structures competing with the supine clause or supine itself include the final dependent clause (Slovenian Hills dialect), the imperative mood after verbs of motion in the imperative (the Central Styrian dialect, Šmarje pri Jelšah), the present tense (rare, the Slovenian Hills dialect) and the future tense (the Prlekija dialect, Gomila pri Kogu). Zinka Zorko very often analysed morphological features in her dialect descriptions, sometimes paying attention also to the relationship between the infinitive and the supine. If we limit ourselves only to the dialects analyzed, Zinka Zorko must be commended for presenting the situation regarding the supine in the Pannonian dialect group, in the South Pohorje dialect and the Kozjak sub-dialect, to a lesser extent also in the Central Styrian dialect (Strmec pri Rogatec) and the Laško subdialect (Šentrupert nad Laškim). In the Pannonian dialect group, she drew attention to the syntactic peculiarity of the supine's rection with the genitive case.

Barbara Jurša Potocco (ORCID: 0000-0003-4813-1491)

Univerza na Primorskem, Fakulteta za vede o zdravju, Izola, Slovenija
barbara.jursa.potocco@fvz.upr.si

Matej Plevnik (ORCID: 0000-0002-5472-0156)

Univerza na Primorskem, Fakulteta za vede o zdravju, Izola, Slovenija
matej.plevnik@fvz.upr.si

DOI: <https://doi.org/10.3986/15.1.06>

NAJPOGOSTEJŠI TERMINI S PRIDEVNIKOM *TELESNI* V SLOVENSKI KINEZIOLOŠKI TERMINOLOGIJI IN NJIHOVI ANGLEŠKI USTREZNIKI

Prispevek raziskuje zveze pridevnika *telesni* s samostalniki v slovenski terminologiji s področja kineziologije ter primerja njihovo pogostost v strokovni rabi z njihovim pojavljanjem v splošni leksiki spletne slovenščine. Najpogostejše termine, ki jih sestavlja zveza pridevnika *telesni* in samostalnika, smo zajeli iz vzorca povzetkov strokovnih in znanstvenih člankov, objavljenih v zadnjih štirih letih v dveh slovenskih revijah s področja kineziologije. Z vzporejanjem izvornika povzetkov s prevodi smo določili najpogostejše angleške ustreznike terminov, ki jih sestavlja zveza pridevnika *telesni* s samostalnikom, s tem pa smo dobili tudi vpogled v njihove sinonime. Njihovo pogostost v splošni spletni slovenščini smo preučili s pomočjo korpusa slovenskih spletnih besedil *Slovenian Web 2015*.

KLJUČNE BESEDE: kineziologija, terminologija, splošna leksika, korpus slovenskih spletnih besedil, angleški jezik, prevajanje, sinonimi

The paper examines adjective-noun terms with the adjective *telesni* in the Slovenian kinesiological terminology and compares the frequency of their terminological use to their frequency in the general lexis of the web-used Slovenian. The most frequent terms composed of the premodifying adjective *telesni* and a noun have been collected from abstracts of two Slovenian journals in kinesiology that have been published in the last four years. The most frequent English equivalents of the terms containing the adjective *telesni* have been determined through the parallel comparison of the original and the translation of abstracts, which has allowed us to explore the terms' synonyms. Their frequency in the general web-used Slovenian has been established through the corpus-based analysis of Slovenian web texts, using the corpus *Slovenian Web 2015*.

KEYWORDS: kinesiology, terminology, general lexis, corpus of Slovenian web texts, English language, translation, synonyms

1 Uvod

Kineziologija je znanstvena disciplina, katere osrednji predmet preučevanja je gibalna aktivnost človeka, to je hoteno ali zavestno gibanje, ki je posledica krčenja skeletnih mišic in za katero je značilna višja poraba energije kot v mirovanju. Gibalna aktivnost vključuje tudi vsako ukvarjanje s športom (Hoffman 2009). Predstavniki kineziološke stroke na Slovenskem se zavedajo potrebe po nenehni skrbi za strokovni jezik, kar je, denimo, opazno v posebni rubriki, ki jo osrednja slovenska kineziološka revija *Šport: revija za teoretična in praktična vprašanja športa* (v nadaljevanju *Šport*) namenja terminološkimi razmislom. Ker je za sodobno terminologijo na vseh področjih značilen vpliv angleškega jezika (N'Ghallchobhair 2010: 13), lahko primerjava angleških in slovenskih terminov, ki naj bi označevali iste pojme, osvetli tudi vprašanja slovenske terminologije s področja kineziologije. Angleščina ima status sodobne *lingue francae* ter kot taka na različnih strokovnih področjih vpliva na posamezne nacionalne terminologije.

Jezikovne skupnosti se pri prenašanju tuje terminologije v svoj jezik poslužujejo različnih strategij, pri čemer navadno najprej posežejo po citiranju (npr. *fitness*), pozneje termin prevzamejo in prilagodijo (*fitnes*), nazadnje pa tvorijo zanj domače termine (*telesna pripravljenost*, *telesna zmogljivost*) (Dobovšek Sethna 2007). Nekateri terminologi menijo, da so mednarodni termini zaželeni, saj olajšujejo mednarodno komunikacijo (Humar 2010: 79), drugi pa zagovarjajo načelo, da ima domači termin vedno prednost pred terminom tujega izvora (Žagar Karer 2018: 238). Pogosto imamo opraviti s terminološkimi dvojnicami, kar je rezultat jezikoslovne politike, ki zahteva oblikovanje nacionalne terminologije (Žele 2010: 130). Naša raziskava izhaja iz teze, da se slovenska kineziološka stroka od prevzetih terminov odmika in namesto teh uveljavlja domače, medtem ko so v splošni rabi ti isti prevzeti termini precej prisotni.

V prispevku se osredotočamo na termine, ki jih sestavljajo zveze pridevnika *telesni* in samostalnika, ob tem pa nas zanimajo tudi njihovi angleški ustrezniki, kot jih navajajo slovenski strokovnjaki, ter primerjava pogostosti teh besednih zvez v slovenski strokovni

in splošni leksiki. Primerjava strokovne rabe jezika s splošno lahko osvetli procese razvijanja jezika stroke. Slednji se v primerjavi s procesi spreminjanja splošne leksike pogosto dogajajo zavestno in so rezultat implicitnega ali eksplicitnega dogovarjanja znotraj zamejenega kroga strokovnjakov (Žagar Karer 2018: 237). V strokovni komunikaciji je zaželeno monosemija, da je sporazumevanje čim bolj nedvoumno in zato učinkovito (Felber 1984), kljub temu načelu pa sinonimi v terminologiji vedno znova nastajajo. Tako je tudi namen pričujočega članka razjasniti nekaj dilem slovenske kineziološke terminologije ter tako prispevati k prečiščenosti slovenskega jezika.

2 METODE

V prvi fazi raziskave smo preučili pridevniško-samostalniške zveze s pridevnikom *telesni* znotraj slovenske kineziološke terminologije ter preverili, kako se posamezni termini, v katerih se ta pridevnik pojavlja, prevajajo v angleščino v slovenskih revijah s področja kineziologije. Naš vzorec za analizo so bili povzetki člankov iz vseh številčk revij *Šport* in *Kinesiologia Slovenica*, ki so izšle med letoma 2019 in 2022, in sicer do 15. septembra 2022. Strokovna revija *Šport* objavlja članke v slovenščini in le njihove povzetke tudi v angleščini, medtem ko so v znanstveni reviji *Kinesiologia Slovenica* članki objavljeni v angleščini, za prevod angleškega izvlečka v slovenščino pa v primeru, ko so avtorji prispevka tujci, predvidoma poskrbi slovensko uredništvo revije. Upoštevali smo vse članke z angleškim in slovenskim povzetkom, ne glede na to, ali so poročali o raziskovalnem delu. Za posamezni termin, ki ga sestavlja zveza pridevnika *telesni* in samostalnika, smo preverili, v koliko člankih se pojavlja in s koliko različnimi angleškimi ustrezniki, nismo pa upoštevali ponovitev istega termina znotraj povzetka, če je bil v celotnem besedilu povzetka prevajan z istim ustreznikom. Pogostost nekega termina je tako merjena v številu različnih ustreznikov, ki jih ima ta znotraj enega samega članka, ter številu člankov, v katerih se pojavi. Številski rezultat ima primerjalno vrednost, ki nam omogoča vpogled v to, kateri termin v zajetem vzorcu besedil prevlada. Za termine z več angleškimi ustrezniki smo preverili, ali se znotraj zajetega vzorca besedil njihovi

ustrezniki pojavljajo še kot ustrezniki katerega drugega slovenskega termina. Hkrati smo angleške ustreznike slovenskih terminov preučili z vzporejanjem definicij izbranih gesel iz slovenskih terminoloških slovarjev s tistimi iz angleških. Z metodo luščenja besednih zvez pa smo s pomočjo orodja *Sketch Engine* <www.sketchengine.eu> preučili tudi frekvenco in tipičnost zaznanih terminov ter njihovih sinonimov znotraj korpusa *Slovenian Web 2015*, v katerem so zbrana slovenska besedila s svetovnega spleta, ki so bila zajeta med marcem in aprilom 2015, in ki obsega 829 milijonov besed. Pogostost pojavljanja termina je bila torej v tej fazi merjena drugače kot v prvi, saj nam je orodje *Sketch Engine* omogočilo vpogled v število vseh njegovih pojavitev znotraj korpusa.

3 TERMINI S PRIDEVNIKOM *TELESNI*

Pridevnik *telesni* se v zabeleženih terminih skoraj brez izjeme prevaja z angleškim pridevnikom *physical*, izjemi sta termina *telesna sestava*, uveljavljen slovenski ustreznik za angleški termin *body composition*, in *telesna masa*, ki ustreza angleškemu terminu *body mass*.

Najpogostejši termini s pridevnikom *telesni* v kineziološki terminologiji so *telesna vadba*, ki se večinoma prekriva z angleškim terminom *physical exercise*, *telesna dejavnost* in *telesna aktivnost*, ki se večinoma prevajata kot *physical activity*, in *telesna pripravljenost*, ki se večinoma prevaja kot *physical fitness*. Kar lahko opazimo, je, da se *telesna vadba* izjemoma prevaja tudi s terminom *physical activity*, *telesna dejavnost* in *telesna aktivnost* pa se izjemoma prevajata tudi s samostalnikom *exercise*. Na podlagi uporabljenih angleških ustreznikov lahko tudi sklepamo, da sta si pojmovno blizu termina *telesna pripravljenost* in *telesna zmogljivost*, saj se oba prevajata tudi kot *physical fitness* ter kot *physical ability*. Da bi bolje razumeli razmerja med temi termini ter jih tudi ločili od sorodnih terminov, si bomo v nadaljevanju ogledali še ostale slovenske ustreznike angleških terminov *physical activity*, *exercise* in *physical fitness*, ki smo jih zasledili v zajetem vzorcu besedil.

Termin	Angleški ustreznik	Število pojavitev
telesna vadba	physical exercise	50
	physical activity	2
	exercise training	1
telesna dejavnost	physical activity	32
	physical exercise	3
telesna pripravljenost	physical fitness	9
	physical condition	3
	physical ability	1
	body shape	1
telesna aktivnost	physical activity	10
	exercise	1
telesna zmogljivost	physical fitness	3
	physical ability	1
	physical function	1
telesna sposobnost	physical ability	4
telesna značilnost	physical characteristic	2
	physical dimension	1
	body measurement	1
telesni razvoj	physical development	3
telesna neaktivnost	physical inactivity	2
telesna sestava	body composition	2
telesno zdravje	physical health	1
telesna masa	body mass	1
telesni napor	physical effort	1
telesna obremenitev	load	1
telesna funkcija	physical function	1
telesna drža	posture	1

TABELA 1: Termini s pridevnikom telesni v strokovni rabi (tj. v vzorcu strokovnih besedil)

3.1 SLOVENSKI USTREZNIKI ANGLEŠKEGA TERMINA *PHYSICAL ACTIVITY*

V slovarju *The Oxford Dictionary of Sports Science and Medicine* je termin *physical activity* definiran kot »vsakršna oblika telesnega gibanja (*body movement*), ki znatno poveča metabolične potrebe organizma«, kar vključuje, denimo, »pripravo na športna tekmovanja in sodelovanje na njih, opravljanje fizično napornih poklicev, opravljanje gospodinjanskega dela in nešportne prostočasne dejavnosti, ki zahtevajo fizični napor«. ¹ V *Dictionary of Sport and Exercise Science* je termin *physical activity* definiran kot »telesna vadba (*exercise*) in splošno gibanje (*general movement*), ki sestavlja posameznikov vsakdan«. V slovarju *A Dictionary of Sports Studies* označuje »rekreacijske in športne prakse posameznikov in skupin«, pri čemer naj bi se pogosto pojavljal kot »sinonim za programe vadbe (*fitness programmes*)«, vendar naj bi bil preveč ohlapen, da bi imel pravo analitično uporabnost. V *Športnem terminološkem slovarju* slovenskega ustreznika tega termina ni mogoče najti.

Slovenski kineziologi so pojem, ki so ga v angleščini označili s terminom *physical activity*, v zajetem vzorcu strokovnih besedil v slovenščini poimenovali s kar dvanajstimi različnimi ustrezniki (TABELA 2). Pri nekaterih gre za podpomenke (denimo *športna dejavnost* in *športna vadba*), v enem primeru pa za nadpomenko (*gibanje*). Kot zdaleč najbolj uveljavljeni slovenski termin za ta pojem izstopa *telesna dejavnost* (32), ki ji sledi *telesna aktivnost* (10), medtem ko sta termina *gibalna dejavnost* (5) in *gibalna aktivnost* (3) precej manj uveljavljena.

	Slovenski ustreznik	Število pojavitev
1.	telesna dejavnost	32
2.	telesna aktivnost	10
3.	gibalna dejavnost	5
4.	gibalna aktivnost	3
5.	športna dejavnost	2
6.	športna vadba	2

¹ Definicije iz angleških terminoloških slovarjev navajamo v prevodu avtorjev prispevka.

7.	telesna vadba	2
8.	gibalne navade	2
9.	gibalna naloga	1
10.	gibalno udejstvovanje	1
11.	gibanje	1
12.	vadba	1

TABELA 2: Slovenski ustrezniki angleškega termina *physical activity* v strokovni rabi

Če primerjamo strokovno in splošno rabo slovenskih ustreznikov za termin *physical activity*, ugotovimo, da v splošni rabi ne prevladuje besedna zveza *telesna dejavnost*, temveč *telesna aktivnost*, se pa *telesna dejavnost* vseeno pojavi kot druga najpogostejša besedna zveza. Tretji najpogostejši ustreznik angleškega termina *physical activity* v splošni rabi ni *gibalna dejavnost*, kot v strokovnem jeziku, temveč *fizična aktivnost*, ki ga v strokovnih besedilih ne zasledimo. Besedna zveza *gibalna dejavnost* se pojavi v korpusu kot četrti najpogostejši ustreznik termina *physical activity*, ki mu, tako kot v strokovni rabi, po pogostosti sledi *gibalna aktivnost*. V splošni rabi se kot najmanj rabljeni sinonim pojavlja še zveza *fizična dejavnost*. V zvezi s pridevnikom *telesni* daje splošna raba torej prednost samostalniku *aktivnost*, ki je tujega izvora, prav tako pa splošna raba vključuje besedne zveze s pridevnikom *fizični*.

	Slovenski ustreznik	Frekvenca	LogDice (tipičnost)
1.	telesna aktivnost	7.089	10,1
2.	telesna dejavnost	3.885	8,7
3.	fizična aktivnost	2.974	9,0
4.	gibalna dejavnost	910	7,1
5.	gibalna aktivnost	542	7,2
6.	fizična dejavnost	239	4,8

TABELA 3: Slovenski ustrezniki angleškega termina *physical activity* v splošni rabi

V povezavi s terminom *physical activity* nas zanima tudi termin *physical inactivity*. Mednarodno združenje za raziskovanje sedečega vedenja The Sedentary Behaviour Research Network (SBRN) definira ta termin kot »nezadostno raven gibalne aktivnosti, ki ne dosega

trenutno veljavnih smernic za gibalno aktivnost« (Tremblay idr. 2017). Slovenski strokovnjaki uporabljajo za termin *physical inactivity* dva ustreznika, in sicer *telesna neaktivnost* (2) in *gibalna neaktivnost* (1), kar je zanimivo glede na to, da za termin *physical activity* najpogosteje uporabljajo ustreznik *telesna dejavnost*. Tudi v splošni rabi *telesna neaktivnost* prevlada kot najpogostejši ustreznik za *physical inactivity*, vendar pa je precej pogost tudi ustreznik *telesna nedejavnost*.

	Slovenski ustreznik	Število pojavitev
1.	telesna neaktivnost	2
2.	gibalna neaktivnost	1

TABELA 4: Slovenski ustrezniki angleškega termina *physical inactivity* v strokovni rabi

	Slovenski ustreznik	Frekvenca	LogDice (tipičnost)
1.	telesna neaktivnost	208	6,0
2.	telesna nedejavnost	187	5,9
3.	gibalna neaktivnost	26	4,4
4.	fizična nedejavnost	6	1,3

TABELA 5: Slovenski ustrezniki angleškega termina *physical inactivity* v splošni rabi

Termin *telesna dejavnost* se pojavlja zgodovinsko pogojeno in ga lahko primerjamo s terminoma *telesna kultura* in *telesna vzgoja*, ki sta povezana z začetki organizirane telesne in športne dejavnosti na Slovenskem in ju poskušajo posamezni strokovnjaki ponovno obuditi (Čuk 2014). S tem namenom je pod Čukovim uredništvom tako nedavno izšel *Slovar telesne kulture* (2021). Njegovi avtorji na spletni strani slovarskega portala *Termania* pojasnjujejo: »*Slovar telesne kulture* je nastal iz potreb slovenskih telesno kulturnih strokovnjakov, zaradi izjemnega vdora tujih izrazov, za katere imamo Slovenci že več kot stoletje uveljavljene izraze.« Želja po negovanju domače terminologije je iz citata razvidna tudi v poimenovanju kineziologov z oznako *telesnokulturni strokovnjaki*.

Avtorji članka kot ustreznik angleškega termina *physical activity* zavoljo večje pojmovne jasnosti predlagamo termin *gibalna aktivnost* ali, alternativno, *gibalna dejavnost*, saj zveza s pridevnikom *gibalni* po našem mnenju veliko bolj nazorno nakaže pomen zavestnega krčenja

skeletne mišice z namenom premikanja telesa oziroma telesnih delov, za kar pri tem pojmu tudi gre. Termin *telesna aktivnost* ali *telesna dejavnost* pa razumemo kot nadpomenko *gibalne aktivnosti* ali *gibalne dejavnosti*, in sicer kot termin, ki se nanaša na kakršnokoli delovanje oziroma gibanje telesa, ki lahko poteka tudi v odsotnosti hotenega gibanja.

3.1.1 TERMIN GIBALNA/ŠPORTNA DEJAVNOST

Kot poseben terminološki problem izpostavljamo termin *gibalna/športna dejavnost*, ki se v našem vzorcu strokovnih besedil sicer pojavlja poredko.

Termin	Angleški ustreznik	Število pojavitev
gibalna/športna dejavnost	physical/sport activity	2
	sports or physical activities	1
	physical and sports activities	1
	physical/sporting activity	1
	physical/motor activities	1
	motor/sports activity	1

TABELA 6: Angleški ustrezniki slovenskega termina *gibalna/športna dejavnost* v strokovni rabi

Kot angleški ustrezniki pridevnikov v tem terminu se pojavljajo različne kombinacije pridevnikov *physical* in *motor*, ki naj bi ustrezale pridevniku *gibalni*, ter *sport* ali *sporting* kot ustreznika za besedo *športni*, le v enem primeru imamo opraviti s kombinacijo pridevnikov *physical* in *motor*.

Termin *gibalna/športna dejavnost* označuje gibalno dejavnost, ki lahko vključuje šport, ni pa to nujno. Šport je sestavljena in strukturirana gibalna aktivnost, ki je navadno nadzirana in katere vodilo je ohranjanje ali razvijanje gibalne učinkovitosti s ciljem doseganja športnega rezultata. Šport je podpomenka gibalne aktivnosti, vendar pa obstaja med nešportno gibalno aktivnostjo in športno aktivnostjo kontinuum, zaradi katerega je težko določiti, na kateri točki postane nek gibalni vzorec, ki se ga posameznik uči (denimo dvokorak), gibalni stereotip (denimo dvokorak z metom na koš), s katerim se

gibalna aktivnost oziroma gibalna naloga prevesi v športno nalogo oziroma postane športna veččina ali element. Sočasna raba obeh pridevnikov je posebno smiselna v primeru besedne zveze *program gibalnih/športnih aktivnosti*, v kolikor ciljno načrtovani, organizirani, izvedeni, analizirani in vrednoteni program gibalnih aktivnosti, kot ga opredeljuje *Zakon o športu* (ZŠpo-1 2017), vključuje izvedbo tako gibalnih kot tudi ožje športnih aktivnosti.

Termin *gibalna/športna dejavnost* je bil v slovensko terminologijo uveden z namenom promocije gibalne aktivnosti kot sestavine zdravega življenjskega sloga med splošnim prebivalstvom (Pišot 2004: 25). Po drugi strani se je raba sestavljenega pridevnika *gibalen/športen* uveljavila tudi kot posledica državne politike financiranja prvenstveno tistih projektov, ki so bili eksplicitno povezani z vsemi pojavnimi oblikami športa kot družbenega pojava in ne zgolj gibalno aktivnostjo, zaradi česar se je s strani stroke tudi nešportne gibalne aktivnosti poskušalo zvesti na športne ali vsaj s športom povezane. Leta 1992 je Odbor za razvoj športa pri Svetu Evrope sprejel *Evropsko listino o športu*, ki jo je leta 1994 ratificirala tudi Vlada Republike Slovenije. Ta listina opredeljuje ključna načela glede splošnega razvoja športa, v njej pa je tudi definicija športa, ki pravi: »Šport pomeni vse oblike telesne dejavnosti, katere namen je s pomočjo občasne ali redne udeležbe izražati ali izboljšati telesno pripravljenost in duševno počutje, ustvarjati družbene odnose ali pridobivati rezultate na tekmovanjih vseh stopenj« (*Evropska listina o športu*).

V korpusu smo preverili pojavljanje terminov *gibalna/športna dejavnost* in *gibalna/športna aktivnost* v splošni rabi, pri tem pa smo upoštevali različne možne zapise z uporabo veznika ali ločila (»in«, »oziroma«, poševnica, vezaj) za priredno povezovanje obeh pridevnikov. Za najpogostejšo različico se je izkazala *gibalna/športna aktivnost* (64), čeprav bi bil z vidika jezikovnega sistema najustreznejši zapis s stičnim vezajem (gl. *Slovenski pravopis*). Pridevnika *gibalen* in *športen*, ki ju priredno povezuje poševnica, se natanko enkrat manj pogosto pojavljata tudi s samostalnikom *dejavnost* (32), kar je druga najpogosteje rabljena različica tega termina. Kot

tretja najpogostejša se pojavlja različica *gibalno/športna aktivnost* (28), torej kombinacija prislova *gibalno* in pridevnika *športen*, med katerima se pojavlja poševnica, verjetno po zgledu najpogostejših različic. Splošna raba torej tudi v zvezi s tem terminom raje posega po samostalniku *aktivnost* kot *dejavnost*, medtem ko strokovna raba v tej zvezi dosledno uporablja samostalnik *dejavnost*.

Besedna zveza	Število pojavitev
gibalna/športna aktivnost	64
gibalna/športna dejavnost	32
gibalno/športna aktivnost	28
gibalna in športna dejavnost	9
gibalna in športna aktivnost	7
športna in gibalna aktivnost	7
gibalno-športna aktivnost	6
gibalno športna aktivnost	6
gibalno športna dejavnost	5
gibalna športna aktivnost	4
športno gibalna dejavnost	4
gibalna oziroma športna dejavnost	3
športno/gibalna aktivnost	3
športna/gibalna dejavnost	3

TABELA 7: Zveza pridevnika športni v kombinaciji s pridevnikom *gibalni* ali prislovom *gibalno* in samostalnikov *dejavnost* in *aktivnost* v splošni rabi

3.2 SLOVENSKI USTREZNIKI ANGLEŠKEGA TERMINA *PHYSICAL FITNESS*

Kot smo ugotavljali že zgoraj, se slovenski termin *telesna pripravljenost* v zajetem vzorcu strokovnih besedil pojavlja večinoma kot ustreznik angleških terminov *physical fitness* (9) in *physical condition* (3). Med angleškimi termini, ki so se pojavljali kot ustreznik termina *telesna pripravljenost*, smo zasledili tudi rabo s strokovnega vidika neprimernih terminov *physical abilities* (1), ki bi ga veljalo sloveniti kot *telesne sposobnosti*, ter *body shape* (1), ki pomensko ustreza *obliki telesa* oziroma *telesni postavi*.

Angleški termin *physical fitness* pa je bil v vzorcu strokovnih besedil slovenjen ne samo kot *telesna pripravljenost*, ampak tudi kot *telesna priprava* in *splošna kondicijska priprava*, medtem ko se je termin *kondicijska priprava* v angleškem prevodu prekrival tudi s terminom *conditioning*. Zasedili smo tudi prevod besedne zveze *physical conditioning activities* z besedno zvezo *aktivnosti za fizično kondicijo*, kar odpira vprašanje o pomenskih razlikah med slovenskimi termini *priprava*, *pripravljenost* in *kondicija* ter njihovim razmerjem do angleških terminov *conditioning*, *condition* in *fitness*. Opozoriti moramo še na primer, ko se kot slovenski ustreznik angleškega samostalnika *fitness*, v zvezi *cardio-vascular fitness*, pojavita tako samostalnika *kondicija* kot *vzdržljivost*.

V zajetem vzorcu strokovnih besedil smo zasledili tudi primere, ko se je angleški termin (*physical*) *fitness* v pomenu telesne pripravljenosti slovenil s sposojenko *fitnes* ali *telesni fitnes*. Angleška besedna zveza *fitness test*, ki se nanaša na preverjanje gibalnih sposobnosti oziroma telesne pripravljenosti, se je tako slovenila kot *fitnes test* in ne kot *gibalni test* ali *gibalni preizkus*, kot bi bilo primerneje (Kristan 2012: 77). Po drugi strani se prevajanje besednih zvez *fitness center* kot *fitnes center*, *fitness ticket* kot *fitnes karta* in *fitness visitors* kot *obiskovalci fitnesa* ne zdi problematično, saj se je prevzeta beseda *fitnes* v tem pomenu v slovenščini uveljavila (Kristan 2012: 71), kot bomo videli spodaj.

Terminološki slovar *The Oxford Dictionary of Sports Science and Medicine* definira termin *physical fitness* kot »zmožnost učinkovitega in uspešnega delovanja ter uživanja prostega časa, zmožnost biti zdrav in odporen na bolezni ter zmožnost obvladovanja izrednih situacij«. Nekatero značilnost tega pojma, denimo telesna sestava, naj bi se nanašale na zdravstveno stanje, druge pa so povezane s posameznimi gibalnimi sposobnostmi, denimo s hitrostjo in ravnotežjem. V *Športnem terminološkem slovarju* ne najdemo ustreznika, ki bi se s tako definiranim pojmom povsem prekrival. Še najbližji termin je *kondicija*, ki pa je definiran veliko ožje, kot »stanje pripravljenosti organizma na napore, zlasti telesne, predvsem glede vzdržljivosti, zmogljivosti« (Kristan 2012: 112). Definicija gesla *fitnes* v istem slovarju se ne ujema z zgornjo definicijo angleškega termina, pač pa je pomen angleškega termina

nakazan v razlagi izvora te tujke v oklepajih: »fitnes (angl. *fit*, pripravljen, sposoben, čil, zdrav; *fitness*, sposobnost, pripravljenost, čilost); prevzeta beseda, ki pomeni: 1. vadba telesa s posebnimi napravami za dvig telesne kondicije: grem na fitnes; 2. vadbeni prostor, opremljen s posebno fitnes opremo za takšno vadbo: grem v fitnes« (Kristan 2012: 71).

V *Terminološki svetovalnici na Terminologišču*, v kateri svetujejo raziskovalci Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, je kot slovenski ustreznik za *physical fitness* predlagan termin *telesna pripravljenost* (Atelšek idr. 2017). Slovenski ustrezniki, ki jih strokovnjaki eksplicitno predlagajo za angleški termin *physical fitness*, so sicer, poleg termina *telesna pripravljenost* (Pistotnik idr. 2015: 21), še *kondicijska pripravljenost* (Škof idr. 2019) in *telesna zmogljivost* (*SLOfit* www.slofit.org/slovar), pri čemer je slednji predstavljen s pojasnilom, da termin *telesna pripravljenost* ne upošteva telesne sestave, ki je pomembna značilnost telesne zmogljivosti. Pistotnik in sodelavci odločno zavračajo uporabo termina *kondicija* kot tudi vse izpeljane besedne zveze s pridevnikom *kondicijski*, torej tudi *kondicijsko pripravljenost*; namesto *nabiranja kondicije* predlagajo termin *telesna priprava*, za termin *telesna pripravljenost* pa navajajo kot najbolj točen angleški ustreznik *physical condition* (Pistotnik idr. 2015: 119–120). Podobno neprimeren kot *kondicija* se jim zdi tudi termin *forma* (prav tam 119). Po drugi strani pa *Korpus akademske slovenščine KAS* kaže, da je v stroki *kondicijska priprava* vendarle relativno pogost termin.

Ta termin zasledimo tudi v *Športnem terminološkem slovarju*, in sicer kot sinonim *kondicijske vadbe* in *kondicijskega treninga*. *Kondicijska priprava* je tako definirana kot »posebej načrtovana telesna vadba s povečanim obsegom obremenjevanja organizma, osredotočena na oblikovanje pripravljenosti organizma na napore, zlasti glede vzdržljivosti in zmogljivosti« (Kristan 2012: 112). Navedena definicija ustreza terminu *conditioning*, kot ga definira slovar *The Oxford Dictionary of Sports Science and Medicine*, in sicer v pomenu splošne telesne vadbe, katere cilj je doseganje aerobne pripravljenosti. To potrjuje tudi sorodni termin *conditioning exercise*, ki označuje vadbo za povečevanje kardiovaskularne vzdržljivosti, mišične jakosti in mišične vzdržljivosti. Sicer pa termin *conditioning* označuje tudi

pogojevanje vedenja (»proces treniranja ali spreminjanja vedenja s pomočjo asociacij in ojačevanja«) ter skupek vseh posameznikovih fizioloških, anatomskih in psiholoških prilagoditev na vadbeni program (*training program*). V *Športnem terminološkem slovarju* najdemo tudi geslo *telesna priprava*, ki označuje »pripravo organizma na večje psihofizične napore« (Kristan 2012: 224).

Uveljavljeni termin *telesna pripravljenost* je tudi v splošni rabi najpogostejši ustreznik angleškega termina (*physical*) *fitness* (2.635), ima pa v splošni rabi več sinonimov, ki jih v zajetem vzorcu strokovnih besedil nismo zasledili. Da gre za sinonime, smo ugotavljali s pomočjo spletnega slovarja *Glosbe* <sl.glosbe.com> in večjezične terminološke zbirke *Evroterm* <evroterm.vlada.si/evroterm>. Najpogostejši sinonim termina *telesna pripravljenost* v splošni rabi je *fizična pripravljenost* (1.933), sledita pa *fizična kondicija* (1.171) in *telesna kondicija* (1.127), ki se pojavljata približno enako pogosto. Nekoliko manj pogosto se pojavlja kot ustreznik še *telesna zmogljivost* (815). Posebej smo preverili še pojavljanje terminov *kondicijska priprava* (784) in *kondicijska pripravljenost* (463), saj so nas nanju opozorili strokovnjaki, in ugotovili, da sta ta termina, ki veljata vsaj pri Pistotniku in sodelavcih za strokovno neustrezna (Pistotnik idr. 2015: 119), tudi v splošni rabi med najmanj uporabljanimi.

	Slovenski ustreznik	Število pojavitev
1.	telesna pripravljenost	1
2.	telesna priprava	1
3.	splošna kondicijska priprava	1
4.	fitnes	1
5.	telesni fitnes	1

TABELA 8: Slovenski ustrezniki angleškega termina *physical fitness* v strokovni rabi

Slovenski ustreznik	Frekvenca	LogDice (tipičnost)
telesna pripravljenost	2.635	9,5
fizična pripravljenost	1.933	9,4
fizična kondicija	1.171	8,7

telesna kondicija	1.127	8,3
telesna zmogljivost	815	7,7
fizična priprava	558	7,3
telesna priprava	474	6,8

TABELA 9: Slovenski ustrezniki angleškega termina *physical fitness* v splošni rabi

3.3 SLOVENSKI USTREZNIKI ANGLEŠKEGA TERMINA *EXERCISE*

Angleški termin *exercise* se je pojavil v slovenski strokovni literaturi kot ustreznik termina *napor*, in sicer v kontekstu tehnologije merjenja v fiziologiji športnega napora, v istem izvlečku pa se je pojavil tudi angleški termin *exercise test* kot ustreznik termina *obremenilni test* iz slovenskega izvlečka. Sicer pa se angleški termin *exercise* v zajetem vzorcu strokovnih besedil uporablja kot neštevni in števni samostalnik in nosi kot tak dva različna pomena: neštevni samostalnik ustreza *vadbi*, števni pa *vaji*.

3.3.1 ANGLEŠKI USTREZNIKI SLOVENSKEGA TERMINA *VADBA*

Potem ko smo ugotovili, da se *telesna vadba* prevaja skoraj vedno kot *physical exercise*, smo za boljše razumevanje termina preverili še, kako se prevaja samostalnik *vadba* ne glede na to, ali se pojavlja samostojno ali v zvezi s katerim drugim pridevnikom (npr. *športna vadba*). Samostalnik *vadba* se v angleških izvlečkih iz našega vzorca najpogosteje pojavlja skupaj z ustreznikom *exercise* (54), nekoliko manj pogosto se prevaja kot *training* (34), sledijo pa redkeje rabljeni ustrezniki *workout* (7), *practice* ali *practicing* (5) in *physical activity* (5). Samostalnik *practice* in izglagolski samostalnik *practicing*, ki se pojavljata med ustrezniki slovenskega termina *vadba*, se v našem vzorcu strokovnih besedil nanašata na vadbo posameznega športa; besedna zveza *vadba hokeja na ledu* je bila tako prevedena v angleščino kot *practicing ice hockey*. V zvezi z rabo besede *workout* v terminologiji pa iz konteksta težko razberemo razliko z ostalimi angleškimi besedami, ki se jih sloveni kot *vadba*, se pa raba termina sklada z definicijo pomena besede iz enojezičnega angleškega slovarja *Cambridge Dictionary* (posamezna časovna enota telesne vadbe).

Angleški ustreznik	Število pojavitev
exercise/exercising	54
training	34
workout	7
practice/practicing	5
physical activity	5
exercise program	2
training program	2
exercise classes	2
workout program	1
exercise training	1

TABELA 10: Angleški ustrezniki termina *vadba* v strokovni rabi

Škof in sodelavci jasno zamejijo pomena angleških samostalnikov *exercise* in *training* prav z namenom razjasniti vse pomene samostalnika *vadba* v kineziološki terminologiji. Angleški termin *exercise* naj bi se pomensko prekrival s terminoma *telesna aktivnost* in *vadba*, angleški termin *training*, ki mu v oklepaju dodajajo pridevnik *athletic*, pa s terminoma (*športna*) *vadba* in (*športni*) *trening*, pri čemer je *trening* tako sinonim za *vadbo* kot tudi podpomenka za del procesa športne vadbe (Škof idr. 2019: 37). Pistotnik s sodelavci pa poudari, da je treba športni trening razumeti kot športno specifičen in ciljno usmerjen, športno vadbo pa kot delo na gibalnem razvoju na splošno (Pistotnik idr. 2015: 120).

V slovarju *The Oxford Dictionary of Sports Science and Medicine* je termin *exercise* definiran kot »človeško gibanje in telesne dejavnosti, ki vključujejo predvsem večje mišične skupine in ne zelo specifičnih, relativno preprostih gibov manjših mišičnih skupin«. V *Dictionary of Sport and Exercise Science* pa beremo, da je *exercise* »telesna ali duševna aktivnost, še posebej aktivna uporaba mišic, ki je sredstvo za ohranjanje zdravja in telesne pripravljenosti, popravljanje deformacije ali krepitev dela telesa«, pa tudi »posebno gibanje ali dejanje, ki je namenoma usmerjeno k uporabi in krepitvi mišic«. Definicija gesla *telesna vaja/telesna vadba*, ki ga prepoznavamo kot najbližji ustreznik v *Športnem terminološkem slovarju*, se ne osredotoča toliko

na uporabo mišic, saj naj bi termin označeval »vsako telesno gibanje, katerega temeljni namen je, da pozitivno učinkuje na organizem« (Kristan 2012: 224). S tem je Kristanova definicija bliže tisti iz splošnega slovarja *Cambridge Dictionary* (»telesna dejavnost, ki se je lotevamo s ciljem doseganja telesne moči in zdravja«). Pri Kristanu sicer najdemo tudi geslo *vadba* (»glagolnik od vaditi, s sistematičnim ponavljanjem gibov, dejanj prizadevati si postati sposoben čim hitreje, bolje opravljati kako dejanje, dejavnost«; prav tam 239) in *vaja* (»1. gib ali skupek gibov, ki se izvajajo z določenim namenom; 2. skupek gibov, ki jih športnik vadi z namenom, da z njim nastopi na tekmovanju, npr. vaja na drogu, prosta vaja«; prav tam 240).

V angleških terminoloških slovarjih je termin *training* definiran v zvezi s terminom *exercise* in ožje kot slednji. Slovar *A Dictionary of Sports Studies* podaja kot njegov sinonim *conditioning* ter naslednjo definicijo: »režim vaj, ki je oblikovan tako, da spodbuja strukturne in funkcionalne spremembe v telesu, ki izboljšujejo posameznikovo uspešnost (*performance*)«. *The Oxford Dictionary of Sports Science and Medicine* ponuja podobno definicijo termina: »vadbni program (*exercise programme*), ki je oblikovan tako, da lajša učenje veščin, izboljša telesno pripravljenost (*physical fitness*) in pripravi športnika na določeno tekmovanje«. V *Športnem terminološkem slovarju* je *trening* označen kot prevzeta beseda (»angl. *training*, vzgajanje, šolanje, izobraževanje, urjenje, vežbanje, vadba«; Kristan 2012: 231), geslo pa nas napotuje na *športno treniranje* kot primernejši termin, ki pomeni »organizirano sistematično urjenje športnikov za tekmovanje v kaki športni panogi v selekcijskem tekmovalnem športu« (prav tam 210), kar v glavnem ustreza zgornjim definicijam termina *training* v angleščini. Kot sinonim Kristan navaja še termin *športna vadba*, vendar z opozorilom, da je slednja »pogostejša v športni vzgoji, razvedrilnem ter terapevtskem in rehabilitacijskem športu« (prav tam). *Športna vadba* je pri njem sicer natančneje definirana kot »sistematično ukvarjanje s kako športno dejavnostjo za doseganje temeljnega namena konkretne pojavnne oblike športa [...] in za zadovoljevanje osebnega motiva za takšno ukvarjanje« (prav tam 206–207).

Pri pregledu angleških ustreznikov samostalnika *trening*, ki jih uporabljajo slovenski strokovnjaki v zajetem vzorcu besedil, smo v skladu s pričakovanji ugotovili, da se slovenski termin *trening*, katerega pomen je lahko tudi ožji od *vadbe*, v angleščino ne prevaja kot *exercise*, pač pa kot *training* (37) in *training session* (5), enkrat samkrat pa tudi kot *practice*, *practicing* ali *workout*. Ustreznik *training session* nas opominja, da beseda *trening* nosi tudi pomen *vadbene enote* (Pistotnik idr. 2015: 71).

Termin	Angleški ustreznik	Število pojavitev
trening	training	37
	training session	5
	practicing	1
	practice	1
	workout	1

TABELA 11: Angleški ustrezniki termina *trening* v strokovni rabi

Zunaj kineziološke terminologije, tj. v splošni rabi, opazamo, da se samostalnik *vadba*, ki je v korpusu navzoč s 71.180 pojavitvami, pojavlja manj pogosto kot *trening* s 113.992 zadetki, kar je v nasprotju s strokovno rabo teh samostalnikov. V našem vzorcu strokovnih besedil se namreč *vadba* pojavi 113-krat, *trening* pa le 45-krat. Prevlada samostalnika *vadba* v terminologiji je verjetno tako posledica skrbi kineziologov za prevlado terminov domačega izvora, kot tudi odraz dejstva, da podeljuje strokovna raba poimenovanjema pomensko razliko, ki je splošna raba ne pozna.

4 ZAKLJUČEK

Najpogostejši termini s pridevnikom *telesni* v kineziološki terminologiji so *telesna vadba*, *telesna dejavnost*, *telesna pripravljenost* in *telesna aktivnost*. Pri slovenskih ustreznikih angleškega termina *physical activity* ugotavljamo, da daje splošna raba prednost zvezi *telesna aktivnost*, strokovna raba pa terminu *telesna dejavnost*. Prav tako se v splošni rabi pojavlja zveza s pridevnikom *fizični* (*fizična aktivnost*), ki ga v strokovni rabi ne zasledimo. Termin *telesna pripravljenost* se

pojavi večinoma kot ustreznik angleškega termina *physical fitness*, trikrat manj pogosto pa tudi kot ustreznik termina *physical condition*. Strokovnjaki predlagajo kot morebiti bolj točen slovenski ustreznik termina *physical fitness* tudi termin *telesna zmogljivost*. Uveljavljeni termin *telesna pripravljenost* je tudi v splošni rabi najpogostejši ustreznik angleškega termina *physical fitness*, ima pa v splošni rabi precej sinonimov, kot sta *fizična kondicija* in *telesna kondicija*, ki jih v kineziološki terminologiji ne zasledimo. Termin (*telesna*) *vadba* se precej enoznačno prekriva z angleškim terminom (*physical*) *exercise*. Sklenemo lahko, da splošna raba ohranja tujeizvorno izrazje, medtem ko strokovna raba prevzete termine sloveni. V skladu s pričakovanji so v splošni rabi tudi poimenovanja, ki jih strokovnjaki zavračajo kot premalo jasna.

V sklepu naj opozorimo še na metodološke pomanjkljivosti naše raziskave. Pri korpusni analizi splošne slovenščine bi bilo ustrežneje uporabiti referenčni korpus, s čimer bi bila naša analiza kineziološke terminologije v strokovni in splošni rabi bolj veljavna, tako pa so naše ugotovitve v zvezi s splošno rabo omejene na spletno slovenščino. Pridobljeni podatki za terminološko in splošno rabo bi bili tudi veliko bolj primerljivi, če bi zajeti vzorec strokovnih besedil uporabili kot korpus ter upoštevali vsako pojavljanje termina, medtem ko smo se sami osredotočili na število različnih angleških ustreznikov. Analiza strokovne rabe terminov in njihovih angleških ustreznikov pa bi morda morala potekati tudi ločeno po obeh posameznih revijah, ki sta nam služili kot podatkovna baza, saj v reviji *Šport* objavljajo slovenski avtorji in so izvlečki v glavnem naknadno prevedeni v angleščino s strani avtorjev samih, medtem ko v reviji *Kinesiologia Slovenica* objavljajo svoje raziskave v glavnem tuji avtorji, ki svojih izvlečkov ne prevedejo v slovenščino sami. Kljub temu, da se prevodu izvlečkov v slovenščino v tej reviji ne posveča veliko pozornosti, ker se računa na v glavnem neslovensko bralstvo, bi bilo smiselno v prihodnosti zaradi skrbi za slovensko terminologijo posebno pozornost nameniti tudi ustreznosti prevodov strokovnih besedil.

BIBLIOGRAFIJA

- Atelšek, Simon, Fajfar, Tanja, Jemec Tomazin, Mateja, Trojar, Mitja, Žagar Karer, Mojca. 2017. Telesna pripravljenost. V: *Terminologišče, Terminološka svetovalnica*. Na spletu: <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/node/92192> (1. 2. 2023).
- Cambridge Dictionary*. Na spletu: dictionary.cambridge.org (2. 9. 2022).
- Čuk, Ivan. 2014. Telesna kultura ali šport? *Šport*, 62/1–2. 17–21.
- Dictionary of Sport and Exercise Science*. London: A & C Black Publishers. Na spletu: www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780199213818.001.0001/acref-9780199213818;jsessionid=F7CCBF51CBFF7D97DC1A53FEC6E46DC3 (24. 2. 2023).
- Dobovšek Sethna, Jelisava. 2007. Prenos terminologije in jezikovno načrtovanje – primeri iz Japonske in Slovenije. V: I. Orel (ur.). *Metode in vrsti: Razvoj slovenskega strokovnega jezika*. Obdobja 24. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 711–720.
- Erjavec, Tomaž, Fišer, Darja, Ljubešić, Nikola, Ferme, Marko, Borovič, Mladen, Boškovič, Borko, Ojsteršek, Milan, Hrovat, Goran. 2019. *Corpus of academic Slovene KAS 1.0*. HDL: <http://hdl.handle.net/11356/1244>
- Evropska listina o športu*. Na spletu: www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/143/sport (12. 11. 2022).
- Felber, Helmut. 1984. *Terminology manual*. Pariz: Unesco, International Information Centre for Terminology.
- Hoffman, Shirly J. 2009. *Introduction to kinesiology: studying physical activity*. Champaign: Human Kinetics.
- Humar, Marjeta. 2009. Sinonimija v slovenskih terminoloških slovarjih. V: N. Ledinek, M. Žagar Karer, M. Humar (ur.). *Terminologija in sodobna terminografija*. Ljubljana: Založba ZRC. 75–96. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610503255>
- Kinesiologia slovenica: revija Fakultete za šport*. 2018–2021: 25–27. Na spletu: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-3H28FQVG>.
- Kristan, Silvo. 2012. Športni terminološki slovar: Delovni izvod za širšo strokovno razpravo. Ljubljana: Fakulteta za šport.
- N'Ghallchobhair, Fidelma. 2010. The European Association for Terminology (EAFT). V: N. Ledinek, M. Žagar Karer, M. Humar (ur.). *Terminologija in sodobna terminografija*. Ljubljana: Založba ZRC. 13–16. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610503255>
- Pistotnik, Borut. 2015. *Osnove gibanja v športu: osnove gibalne izobrazbe*. Ljubljana: Fakulteta za šport.
- Pišot, Rado. 2004. Vloga in pomen gibalne/športne dejavnosti v šolskem obdobju. *Zdrava šola* 1: 24–27.
- SLOfit*. Na spletu: www.slofit.org/slovar (1. 12. 2022).
- Slovar telesne kulture*. Na spletu: www.termania.net/slovarji/295/Slovar_telesne_kulture (12. 9. 2022).
- Slovenski pravopis*. 2001. Ljubljana: Založba ZRC.

Škof, Branko, Auersperger, Irena, Drakslar, Jure, Fajon, Miha, Kaluža, Tadej, Kevo, Vladimir, Rotovnik-Kozjek, Nada, Lipovšek, Severin, Sobočan, Gregor, Šibila, Marko. 2019. *Nacrtovanje športne vadbe*. Ljubljana: Fakulteta za šport, Inštitut za šport.

Šport: revija za teoretična in praktična vprašanja športa. 2019–2022: 67–70.

The Oxford Dictionary of Sports Science and Medicine. Na spletu: www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780198568506.001.0001/acref-9780198568506;jsessionid=5452D7B42E3CD464CD2E00E345BD98D0 (22. 2. 2023).

Tomlinson, Alan. 2010. *A Dictionary of Sports Studies*. Oxford: Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/acref/9780199213818.001.0001>

Tremblay, Mark S., Aubert, Salomé, Barnes, Joel D., Carson, Valerie, Latimer-Cheung, Amy E., Chastin, Sebastien F. M., Altenburg, Teatske M., Chinapaw, Mai J., M. 2017. Sedentary Behavior Research Network (SBRN) – Terminology Consensus Project process and outcome. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity* 14. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12966-017-0525-8>

Zakon o športu (ZŠpo-1). 2017. *Uradni list RS*, št. 29/17, 21/18 – ZNOrg, 82/20 in 3/22 – ZDeb. Na spletu: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6853>.

Žagar Karer, Mojca. 2018. Upoštevanje terminoloških načel v terminografski praksi. *Slavistična revija*, 66/ 2. 235–249.

Žele, Andreja. 2010. Pomenotvorne zmožnosti z vidika de/terminologizacije (v slovenščini). V: N. Ledinek, M. Žagar Karer, M. Humar (ur.). *Terminologija in sodobna terminografija*. Ljubljana: Založba ZRC. 125–140. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610503255>

Prispelo decembra 2022, sprejeto marca 2023.

Received December 2022, accepted March 2023.

ZAHVALE

Avtorja se zahvaljujeva anonimnima recenzentoma ter Urški Kamenšek za koristne pripombe in predloge.

POVZETEK

NAJPOGOSTEJŠI TERMINI S PRIDEVNIKOM *TELESNI* V SLOVENSKI KINEZILOŠKI TERMINOLOGIJ
IN NJIHOVI ANGLEŠKI USTREZNIKI

Pridevnik *telesni* se v kineziološki terminologiji najpogosteje pojavlja v terminih *telesna vadba*, *telesna dejavnost*, *telesna pripravljenost*, *telesna aktivnost* in *telesna zmogljivost*. Za nekatere od teh terminov bi lahko na podlagi njihovega prevajanja v angleščino v besedilih slovenskih kineziologov sklepali, da so sinonimi. To velja tako za termina

telesna pripravljenost in *telesna zmogljivost*, ki se oba prevajata kot *physical fitness*, kot tudi za termina *telesna dejavnost* in *telesna aktivnost*, ki ustrežata angleškemu terminu *physical activity*, sinonim za zadnja dva pa bi lahko predstavljal celo termin (*telesna vadba*), ki se sicer večinoma prevaja kot (*physical*) *exercise*, občasno pa tudi kot *physical activity*. Razmerja med temi pojmi smo preverjali tako, da smo v uporabljenem vzorcu strokovnih in znanstvenih člankov raziskali še ostale slovenske ustreznike za termine *physical activity*, *fitness* in *exercise*.

V zvezi s slovenskimi termini, ki so v rabi za pojem *physical activity*, smo kot najpogostejše in ustrezne identificirali *telesno dejavnost*, ki je zdaleč najbolj uveljavljeni termin, in *telesno aktivnost*, pa tudi *gibalno dejavnost* in *gibalno aktivnost*. Sami sicer zaradi večje pojmovne jasnosti za ta pojem predlagamo besedno zvezo *gibalna aktivnost* (ali *gibalna dejavnost*). V splošni rabi znotraj spletne slovenščine ima izmed omenjenih poimenovanj najvišjo frekvenco *telesna aktivnost*, drugo najpogostejše je *telesna dejavnost*, tretje najpogostejše pa je *fizična aktivnost*, ki se v kineziološki terminologiji ne pojavlja.

Samostalnik *fitness* se je v kinezioloških besedilih prevajal ne samo kot *telesna pripravljenost*, pač pa, izjemoma, tudi kot (*telesni*) *fitnes*, *telesna priprava*, *splošna kondicijska priprava*, *kondicija* in *vzdržljivost*. V zvezi s sinonimoma *telesna pripravljenost* in *telesna zmogljivost* ugotavljamo, da je prvi tako v terminološki kot splošni rabi bolj razširjen. V splošni rabi so kot pogosto rabljeni sinonimi za termin *telesna pripravljenost* navzoči *fizična pripravljenost*, *fizična kondicija* in *telesna kondicija*, vendar pa strokovnjaki odsvetujejo rabo besede *kondicija*, pridevnika *fizični* pa ne uporabljajo. Predlagamo, da se kot slovenski ustreznik termina *physical fitness* v kineziologiji uporablja *telesna zmogljivost*, *telesna pripravljenost* pa kot ustreznik angleškega termina *physical condition*, na podlagi razlage termina *telesna zmogljivost* na spletišču *SLOfit* Fakultete za šport Univerze v Ljubljani, ki ta pojem razlaga kot kombinacijo telesne pripravljenosti in telesne sestave.

Samostalnik *exercise* se v strokovni literaturi ni prevajal samo kot (*telesna*) *vadba*, ampak tudi s samostalnikoma *napor* in *vaja*. Slovenski kineziologi prevajajo samostalnik *vadba* resda najpogosteje kot *exercise*, vendar pa tudi kot *training*, *workout*, *practice* in *physical activity*, medtem ko slovenski termin *trening* navadno prevajajo kot *training* ali *training session*. *Vadba* in *trening* sta povezana termina, in sicer *trening* označuje del procesa športne vadbe. Zdi se, da v splošni rabi tega razlikovanja med besedama ni, saj se *trening* v korpusu spletne slovenščine pojavlja pogosteje kot *vadba*, medtem ko je v terminološki rabi razmerje obrnjeno v prid slednje.

THE MOST FREQUENT TERMS WITH THE ADJECTIVE TELESNI IN THE SLOVENIAN KINESIOLOGICAL TERMINOLOGY AND THEIR ENGLISH EQUIVALENTS

In Slovenian kinesiological terminology, the adjective *telesni* most often appears in terms *telesna vadba*, *telesna dejavnost*, *telesna pripravljenost*, *telesna aktivnost* and *telesna zmogljivost*. For some of these terms it could be inferred that they are synonyms, based

on their translation into English in the texts by Slovenian kinesiologists. This applies both to the terms *telesna pripravljcnost* and *telesna zmogljivost*, both of which were translated as *physical fitness*, as well as to the terms *telesna dejavnost* and *telesna aktivnost*, which correspond to the English term *physical activity*. The term (*telesna*) *vadba*, mostly translated as (*physical*) *exercise*, was occasionally also translated as *physical activity*. We examined the semantic differences between these terms by checking the other Slovenian equivalents for the phrase *physical activity* and the nouns *fitness* and *exercise* in our sample of professional and scientific texts in the field of kinesiology. Among the Slovenian terms that refer to the meaning of the English term *physical activity*, we identified, beside *telesna dejavnost*, which appears to be by far the most established, and *telesna aktivnost*, also the terms *gibalna dejavnost* and *gibalna aktivnost* as those that carry the same meaning and tend to be used most often. We propose that the term *gibalna aktivnost* (or *gibalna dejavnost*) should be used for this concept, for the purpose of greater terminological clarity. In the lay use of these terms in online texts, *telesna aktivnost* had the highest frequency and *telesna dejavnost* was the second most common term in the general usage, followed by *fizična aktivnost*, which was not used in kinesiological terminology.

In kinesiological texts, the noun *fitness* was translated not only as *telesna pripravljcnost*, but also, exceptionally, as (*telesni*) *fitnes*, *telesna priprava*, *splošna kondicijska priprava*, *kondicija* and *vzdržljivost*. Regarding the synonyms *telesna pripravljcnost* and *telesna zmogljivost*, we noted that the former is more widespread, in both the terminological and general usage. In the general web-used Slovenian, the phrases *fizična pripravljcnost*, *fizična kondicija* and *telesna kondicija* are all present as common synonyms, while experts advise against using the noun *kondicija* and also avoid using the adjective *fizični*. We suggest that the term *telesna zmogljivost* should be used as the Slovenian equivalent of the term *physical fitness*, and *telesna pripravljcnost* as the term corresponding to *physical condition*, based on the definition of the term *telesna zmogljivost* on the *SLOfit* website (Faculty of Sports, University of Ljubljana), which explains this concept as a combination of physical condition and body composition.

In addition to translating the noun *exercise* as (*telesna*) *vadba*, Slovenian kinesiologists also employed the nouns *napor* and *vaja* as the equivalents of this English term. Although they translated the Slovenian noun *vadba* most frequently as *exercise*, the other terms they used as English equivalents were *training*, *workout*, *practice* and *physical activity*, while the term *trening* was usually translated into English as either *training* or *training session*. The terms *vadba* and *trening* are closely interconnected; *trening* may be considered to be a hyponym of the term *vadba*. It seems that this semantic distinction does not apply to the general use of these terms in online texts, where the noun *trening* appears more often than *vadba*, in contrast to the data for kinesiological terminology.

Matjaž Zgonc (ORCID: 0000-0002-4650-2757)

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Slovenija

matjaz.zgonc@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.3986/15.1.07>

NON-INSTITUTIONAL AND GRASSROOTS PRESCRIPTIVISM FOR SLOVENIAN

This paper sets out an analysis of prescriptivism as a mode of usage problem resolution in the Slovene speech community. ‘Prescriptivism’ is defined in line with contemporary research. First, it is briefly contextualized in opposition to institutional normative guidance in Standard Slovene. Second, terminology and methodology for studying non-institutional and grassroots prescriptivism are presented. Given that they are relatively new for speakers of Slovene, an analysis of their early stages, namely usage guides and interactive internet discussion of usage problem, is performed. A survey of grassroots prescriptivism is performed to understand why speakers of Slovene might consider this option as opposed to institutional guidance.

KEYWORDS: prescriptivism, Slovene, usage guide, grassroots prescriptivism, non-institutional prescriptivism

Besedilo prispeva k razumevanju preskriptivizma kot dejavnika razreševanja normativnih zadreg za govorno skupnost govorcev in govork slovenščine. Predstavljen je termin ‘perskriptivizem’ v luči sodobnejših raziskav tega pojava; ta je kratko umeščen v kontekst naproti institucionalnemu razreševanju normativnih zadreg v okviru programa knjižnega jezika, potem pa sta predstavljeni terminologija in metoda raziskovanja neinstitucionalnega ter samoniklega preskriptivizma. Ker sta slednja v slovenščini razmeroma nova pojava, je opravljena analiza njunih zametkov zanjo, natančneje priročnikov za rabo ter spletnega interaktivnega razreševanja normativnih zadreg. Raziskava primerov zatekanja k samoniklemu preskriptivizmu pokaže, kdaj in zakaj se govorce in govorce slovenščine najverjetneje zatekajo k takšnemu razreševanju normativnih zadreg namesto k institucionalnim orodjem.

KLJUČNE BESEDE: perskriptivizem, slovenščina, priročnik za rabo, samonikli perskriptivizem, neinstitucionalni perskriptivizem

1 INTRODUCTION

Recent work in standardization studies has shown that the relationship between prescription and subsequent speech is not straightforward and that studying prescriptivism may form part of linguistic explanations of language use (e.g. Tieken-Boon van Ostade 2011; 2020; Ayres-Bennett 2021). For the most part, such work examines usage guides as structurally coherent, usually book-length prescriptive interventions with their own history and audiences (see Straaier 2018) and their effects on the speech community in which they emerge. For Slovenian, metanormative studies are plentiful but almost exclusively pertain to *institutional* usage guidance: the objects of study include among others the Academy (the Fran Ramovš Slovene Language institute at ZRC SAZU), dictionaries, and orthographic rules created by the academy known as *pravopis(i)* (Verovnik 2004; Žaucer and Marušič 2013; Dobrovoljc 2018). Although this is the dominant mode of usage guidance for the Slovenian speech community, it is certainly not the only one. Following the proposed early-20th-century trends of colloquialization (Mair 2006, 185) and anti-official stance (Bogoczová 2021, 72), we propose a twofold research question: how is a usage problem addressed by non-institutional prescriptivism for Slovenian and when/why might the Slovenian speech community turn to non-institutional guidance?

First, prescriptivism is defined and contextualized briefly within the Slovenian speech community. Then, three examples of emergent non-institutional prescriptive monographs, namely Cedilnik 1995, Pertot 1997 and Kocmut 2012, are evaluated in terms of how well they correspond to a prototypical usage guide. Finally, grassroots prescriptivism (Lukač 2018; see chapter 4 for definition) as a form of non-institutional usage guidance for Slovenian is examined by means of a survey of prescriptive activity in language-oriented Slovenian Facebook groups.

2 PRESCRIPTIVISM AND ITS PLACE IN THE SLOVENIAN SPEECH COMMUNITY

Prescriptivism generally *follows* the codification phase within the classical standardization model (e.g. Haugen 1972, 249–252 and Joseph 1987, 53–54). Following the establishment of Carniolan as the selected H-variety in the 19th century (Orožen 1996, 123, 132, 160, 162, 168), the 20th century brought about the formation of the part of the Academy dedicated to lexicography and standard language maintenance, as well as the official standard dictionary (SSKJ), the grammar of standard Slovene and eight separate *pravopisi* alongside the currently relevant SP 2001.¹ With institutionalization came the adoption of a scientific base for linguistic normativity from the Prague Linguistic Circle focussing on dynamic stability and intellectualization (Hávránek 1983; Garvin 1993).

Cameron (1995, 6–11) recognizes that in even the most descriptive linguistic work there is implicit prescription involved simply because of the authority that linguists carry as language scientists. While a full discussion is beyond the scope of this paper, Cameron’s influential argument states that linguists, by observing consensus norms of the speech community by describing, also legitimize this consensus in a way that could not have been done before without the input of scientific legitimacy (7–8), thus implying adherence to the norm. In other words, prescription and description are never fully separable, or indeed, prescription can never truly be done away with. ‘Prescriptivism’, then, is not something a linguist can choose to associate with or not: “In theory, ‘prescriptivism’ could refer to any form of linguistic regulation, but in practice it is strongly associated with those forms that are most conservative, elitist and authoritarian.” (9)

Most contemporary work in the studies of prescriptivism (see, among others, Pillière et al 2018, Ayres-Bennett 2021, Tieken-Boon van Ostade 2020) follows Cameron 1995 by recognizing descriptive vs. prescriptive is not a binary variable, accepting that some degree of prescriptive activity is inevitable in a speech community, and studying the interdependence of prescription and description in linguistic works

¹ SP stands for *Slovenski pravopis*, ‘Orthography of Slovene’.

(see, for instance, the project *Bridging the Unbridgeable*). Prescriptivism is therefore not necessarily understood as conservative and elitist from the contemporary perspective. It follows from this that the terms ‘prescriptive’ and ‘prescriptivism’ can be used to describe the normative work of academies since it falls well within the scope of linguistic – and they have been, frequently, for example in the case of the *Académie Française* (see Curzan 2014, 5, 71; Tieken-Boon van Ostade 2020, 7, 21, etc.) In Croatia, where the Academy’s linguistic work resembles the Slovenian case more closely, the methodological framework referring to language regulation as “prescriptivism”, has also recently been successfully applied (see Starčević et al 2019; Kapović 2022). Given that the Slovenian Academy rejects the term ‘prescriptivism’ when applied to its normative activity, and because institutional usage guidance is not the topic of this paper, we will refrain from using the term “institutional prescriptivism” out of respect. However, considering all of the above, we believe that it is the common intention to resolve usage problems of both the Academy and non-institutional usage guides, which may be labelled prescriptive *sans* reservation, that offer at least a starting point for a common contextualization.

Within the last twenty years, most of institutional normative guidance has been digitalized, made searchable (SSKJ and SP 2001 first in 2003 (Dobrovoljc and Bizjak Končar 2013, 120)) and integrated into the user-friendlier *Fran* portal. This makes them readily available to anyone with the knowledge of how to use them. However, while mutually supporting knowledge of existence and availability have rendered SSKJ and SP 2001 very powerful sources of normativity for Slovenian speakers, issues typical of institutional sources persist. The (lack of) speed with which ZRC SAZU is accepting novel forms and the well-documented problem of difficult-to-understand rules of orthography (Gantar and Krek 2009, 154; Žaucer and Marušič 2009, 450; Verovnik 2004, 253; Lengar Verovnik 2018) have alienated parts of the speech community. An online advisory service of ZRC SAZU called *Jezikovna svetovalnica* was subsequently established so that people may enquire about their usage problems. The answers appear in digital form and are searchable by keyword, making them trusted

and useful resources for advice about usage problems not resolved by SSKJ or SP 2001; recently, they have been compiled in book form (Dobrovoljc et al 2020). *Svetovalnica* therefore resolves the issue of comprehension and offers reliable and informed usage guidance. At the same time, it is naturally unable to provide instantaneous resolutions which people may demand.

This is where non-institutional prescriptivism comes in: as will be discussed below, various non-institutional sources of prescriptive activity have emerged in the past 30 years. Institutional usage guidance differs from non-institutional prescriptivism, among other things, in the level of expert consensus it demands and the decidedly non-prescriptive intention (but see Cameron 1995, 6–11), and some of non-institutional prescriptivism did espouse problematic guidance (Verovnik 2004, 253). For more information in this topic, the reader is referred to e.g. Dobrovoljc and Bizjak Končar 2013 etc. However, given that non-institutional resources do exist, there is obviously an audience for them. In what follows we return to the manner in which they address usage problems and why (and when) they might be used instead of institutional resources. When applicable, comparisons with institutional usage guidance will be made.

3 *PRAVILIS* AND OTHER BOOK-FORM ‘USAGE GUIDES’

Traditionally, some of the most prevalent prescriptive texts aside from institutional publications have been usage guides, which can be described as books of prescriptions and proscriptions² pertaining to various language structures usually written by non-academics

² These terms refer to different modes of usage guidance, namely imperative (“say this”) and prohibitive (“do not say this”) respectively (see Tieken-Boon van Ostade 2020 throughout). They are useful in differentiating between various normative tools; for instance, grammars tend to be prescriptive, even exclusively so in the 17th century (e.g. Nevalainen 2003, 143), whereas usage guides tend to be proscriptive (Nevalainen 2003, 146; Battistella 2005, 47), although, as mentioned in the introduction, prescription can hardly be completely separated from description even in the best linguistic work, and not all usage guides are exclusively proscriptive (see analyses in Tieken-Boon van Ostade 2020). Notably, electronic language tools such as spellcheckers are also proscriptive (i.e. their effect is a red squiggly line under a misspelled word); given how text editors

for laypeople in order to ‘improve’ their speech (cf. Tieken-Boon van Ostade 2011; 2020; Straaijer 2018, 18–20). These print-medium language tools originated in the 18th century in the UK before exploding in the 19th century. According to Tieken-Boon van Ostade (2020, 35; see also Milroy and Milroy 2012, 158–159), their rise is attributable to the precarization of social status as an effect of the industrial revolution in the UK, and large-scale immigration in the USA. In other words, usage guides seem to be connected to rising and waning levels of linguistic, and other, insecurity – the idea behind the tool is to help secure one’s precarious social position by assimilating one’s speech to traditionally secure social classes’ prestigious lect (Tieken-Boon van Ostade 2011, 293; 2020, 184). Here, we wish to know what the properties of a prototypical usage guide are, and how non-institutional books intended to help speakers of Slovene ‘improve’ their speech correspond to them. To this end, three such books are surveyed.

According to Robin Straaijer (2018), a usage guide, while comprising of elements belonging to genres as disparate as dictionaries and style guides, appears to have a definitional set of characteristics. Its purpose is to bring its target audience’s speech in line with its set of guidelines, therefore it must have a normative intention. It consists of various usage problems (25) perceived as such by its author, who organizes them in some way – most frequently alphabetically or by topic (23). The list which thus emerges has three important properties (cf. 28–29): it contains linguistic structures that are actually being used; these structures are fairly widespread, i.e. they do not belong to idiolectal, regional or esoteric speech (see also Tieken-Boon van Ostade 2020, 41–43); and the structures must be considered problematic in some way by at least some speakers (cf. Tieken-Boon van Ostade 2020, 46–47). These are not intended to be necessary and sufficient semantic criteria for defining usage guides, and usage guides differing in scope and comprehensiveness may exhibit various other properties. However, they are described as category-central (prototypical) properties of a usage guide and we will accordingly evaluate membership of the usage guide category in

with built-in spellcheckers are used ubiquitously, it seems useful to differentiate between the normative modes of SSKJ and Microsoft Word’s spellchecker.

terms of the presence or absence of these properties as features. In other words, we will be looking for normative communicative intention, resonance with a speech community's communicative needs, and comprehensiveness with which it tackles speech within a community. In addition, we ask whether non-institutional usage guides make any reference to institutional ones, and how.

Pravipis (a pun on *Pravopis*, *pravi* 'real, correct', and *pis* < *pisati* 'to write') is a booklet of 113 pages excluding front and back matter. The usage problems are grouped into twenty headings such as commas (11–23), noun conjugation issues (52–62), the dual (65), and false friends (76–78). The final heading comprises the use of words which the author advises against on grounds of either "falsehood" or "markedness". Each such item is paired with the more "correct" option, and the pairs are neatly assembled into tables.

In the introductory text, the author relinquishes the claim to exhaustiveness (Kocmut 2013, 7), explaining that she instead included into the usage guide the mistakes she has frequently come across during the five years she had until that point spent as a proofreader. Those that "are so common and ubiquitous that I simply call them 'classical mistakes'" (ibid.) She emphasises that *Pravipis* is "practical" and intended for those who "often face questions about orthography, syntax, and language in general, but who don't have the time to consult relevant resources every time they need an answer". The source of normativity is thereby ceded to institutional usage guidance, but Kocmut states that *Pravipis* will fulfil a niche role in Slovene normativity: it "does not want to mix with expert literature [...] or appear more learned than it actually is", offering instead "simple language, with simplified explanations accompanied by [...] my own [the author's] way of tackling language problems or explaining them to those asking for my help" (8). As can be seen, this is a usage guide by a language professional who wishes to eradicate the high-currency elements of usage she perceives as erroneous, written in a way which a layperson is able to understand, and legitimizing its stance by referencing the author's experience with correcting written texts. The normative mode is prescriptive, but also sometimes proscriptive, as in "Predlogov ne kopičimo." "We do not

bundle up prepositions.” (67). Institutional resources such as SSKJ are mentioned only infrequently (e.g. p. 96) and given the author’s explicit desire to “not [...] mix with expert literature” (8), *Pravipis* seems to present itself as a self-contained list of usage problems with a normative intention – very much in line with Straaijer’s (2018) set of definitional characteristics of a usage guide.

After the publication of SP1990, several books were published which retold its rules in a less technical language (one that contained less linguistic terminology), provided more examples, and generally tried to make them easier for their readers to understand. Several of them were organized as textbooks, most of them even containing exercises with keys. Cedilnik’s (1995) *Cikcak po pravopisu* was chosen for a closer reading not only because it comprises the elements just discussed (the organization of its chapters mirrors the one by SP1990, there are exercises with keys, and even some stock characters amusing the reader with their jokes and accentuating important grammatical issues), but also because the author explicitly mentions the needs of her target audience in her treatment of usage problems. Cedilnik was “a popular teacher of both children and adults” (Cedilnik 1995: 5) who “had been giving seminars [on language use] in the years prior to the publication of this guide” (blurb). She addresses her work to people working with the “administrative-official code” and names female secretaries specifically as potential beneficiaries. More specifically, the work “features the new rules from [SP1990] adapted to the needs of those employed in private companies, institutions, public administration, etc.” (5) The normative mode is prescriptive, not proscriptive, e.g. “V naselbinskih imenih **pišemo** vse sestavine z veliko začetnico [...]”³ (21). From all this, it can be concluded that 1) superior normative authority is ceded to SP1990, an institutional resource, and the author wishes only to convey its rules in a more userfriendly manner, and 2) as with *Pravipis*, the author probably considered the usage problems she encountered during her work as a language professional, and decided which usage problems to include based on her intuition pertaining to actual problems her target audience faces in their daily lives.

³ “All parts of eonyms **are to be** capitalized.”

Whereas N. Pertot's *Pomagajmo si sami* also cedes superior normative authority to SP1 990 (Pertot 1997, 11), it nevertheless stands out as a prescriptive list of usage problems because the author, a schoolteacher for many years of the Slovenian minority in Italy, draws heavily from her experience as a language professional and takes the needs of the speech community into account with every usage problem in her work. In the Acknowledgement, she reveals that several persons of standing "steered [her] towards writing it" (179), so she must have enjoyed at least some recognition within the regional Slovenian cultural elite.

Pomagajmo si sami is organized into three parts. In Pertot's words, "In the first and second parts I point out the errors which are the most frequent and persistent in these parts. The third part, on the other hand, is more grammar-oriented and also perhaps better organized." (10) "In these parts" clearly refers to the expatriate Slovenian speech community in Italy, and this introduction strongly suggests experience with "persistent" errors of her students had been the guiding principle while compiling the guide. The first part (84 pages) is dominated by interference errors caused by Italian, mostly on the levels of syntax and orthography, while several chapters are dedicated to toponymy. The second part (21 pages) comprises mostly of interference errors on the levels of semantics and phraseology, specifically collocations. The third part, described as "more grammar-oriented", is similar in form to Cedilnik's *Cikcak po pravopisu* in that the problems described do not predominantly originate from interference of Italian and might instead be addressed to the Slovenian speech community in general. More grammatical terminology is also employed. Throughout the text, there are intuitive lamentations of the Slovenian language supposedly deteriorating (1–2), and a set of linguistic correspondences reminiscent of the LANGUAGE USE IS WAR conceptual metaphor (3–5).

(1) »V obdobju radia in televizije pa je posebno pomembna govornjena beseda, ki se mi zdi predvsem onkraj meje **nadvse zmaličena in iz dneva dan bolj izumetničena.**« (10)

"In the era of radio and television, the spoken word, **which seems to be completely distorted and growing more artificial day by day** on the other side of the border, is of special importance.

- (2) »Te posebnosti moramo sami gojiti in ohranjati [...] **Na žalost** pa se izgublajo tudi v naši zavesti.« (38)
 “It is important to nurture and preserve these exceptions [...] **Sadly**, they are disappearing from our consciousness.”
- (3) »Nad slovenščino bomo **delali manjše nasilje**, če bomo uporabljali [...]«
 “We will **commit less violence** over Slovenian if we use [...]”
- (4) »[...] ki na nas nenehno **prežijo** iz italijanskega sveta [...] v osrednji Sloveniji pa **se spopadajo** z angleščino [...]« (143)
 “[...] that **prey** on us from the world of Italian [...] while they are **battling** English in central Slovenia.”
- (5) »To so prave **pasti!**« (147)
 “Those are proper **traps!**”

	Communicative intention	Needs of the speech community	Scope (diatopic)	Scope (dias-tratic)
<i>Pravipis</i>	prescriptive	addressed	Speakers of Slovene in general	Mostly formal style
<i>Cikcak po pravopisu</i>	Pedagogical and prescriptive	addressed	Speakers of Slovene in general	Limited to administrative-official code
<i>Pomagajmo si sami</i>	prescriptive	addressed	Mostly focussed on Slovenian minority in Italy	Mostly formal style

TABLE 1: The presence of prototypical usage guide properties in the three books

Based on TABLE 1, we conclude that it is *Pravipis* that corresponds best with a prototypical usage guide among the three non-institutional guides for Slovene taken into consideration. *Pomagajmo si sami*, which appeared before *Pravipis*, also corresponds well and would

be a contender for the first genuine Slovene usage guide were it not designed principally with the Slovenian minority in Italy in mind.

4 ONLINE GRASSROOTS USAGE GUIDANCE FOR SLOVENIAN

With widespread access to the internet, the requirements to publish one's writing have become much less exclusive. While usage guide writers tend to be language professionals with some history in publishing (see Tieken-Boon van Ostade 2020, 69–79), it is reasonable to expect that the genre would have evolved beyond the one-author-one-publisher print format. Attention is thus turned to “grassroots prescriptivism”, a term coined by Morana Lukač to describe prescriptive efforts “initiated by lay members of the general public, especially in contrast to top-down prescriptivism that is carried out institutionally” (Lukač 2018, 5). It refers to the part of non-institutional prescriptivism comprised of user accounts and groups on new media platforms organizing usage guidance in an interactive manner unfathomable in past times.

The difficulty entailed in obtaining a solution to usage problems from SP 2001 and the lack of speed with which *Svetovalnica* provides solutions to them are perhaps the driving forces behind Slovenian speakers' congregation in virtual places designed to provide answers, commentary, and recommendations regarding usage problems they post. Initially, the bulk of this prescriptive activity was carried out on blogs (see Žaucer and Marušič 2009, 452–453), but it has by and large shifted to Facebook groups in the last decade, where the posts are usually commented upon within seconds. Social media, especially Facebook, have frequently been researched as spaces of usage problem resolution, not only for English but also for decidedly non-global languages such as Corsican (Jaffe 2021, 460–467) and Luxembourgish (Belling and de Bres 2014, 85). For Slovenian, groups dedicated to usage problems mushroomed on Facebook between 2011 and 2013 before *Fran*, and therefore the easily searchable and accessible copy of SSKJ and SP 2001, was created in 2014.

Category	Advertisement	Matters of interest	Usage problem (question)	Usage problem (third-party error)	Lament of state of Slovenian
Amount	20	8	39	20	13
Average no. of comments	1.05	2.63	14.21	9.40	13.08

TABLE 2: Content of posts from *Za vsaj približno pravilno rabo slovenščine* (July 2022; N = 100)

TABLE 2 presents the contents of posts found in the first 100 posts from the Facebook group *Za vsaj približno pravilno rabo slovenščine*, one of the more active groups in which users can post questions and opinions pertaining to usage problems they might encounter. Disregarding advertisements, the following categories were identified: usage issues, further separated into questions (48%, ex. 6) and usage that the poster deems erroneous and wants others to comment on (25%, ex. 7), lamentations of the bad state Slovenian is supposedly in (16%, ex. 8) and ‘other’ (dictionary entries, memes, etc.) See additional examples in Chapter 5 as well.

- (6) »Mi zna kdo razložiti razliko mentalni-miselni? Hvala vnaprej!«
 “Can someone explain to me the difference between ‘mentalni’ and ‘miselni’? Thanks in advance!”
- (7) Zelo me moti, ko mnogi v pogovoru uporabljajo »ne rabiš delat« namesto »ni ti treba delat«.
 “I really grinds my gears when many people use ‘ne rabiš delat’ instead of ‘ni ti treba delat’ in their conversations.”
- (8) »Kaj bomo storili z dajalnikom, ki ga novinarji Radia Slovenija nenehno zlorablajo[?]«
 “What are we going to do about the dative, which Slovenian National Radio’s journalists are constantly abusing?”

Almost 74% of posts are similar in form to usage guides in that they articulate usage problems. Separating usage problems into questions and supposedly erroneous usage was done on the basis of differing

average number of comments: laments and questions seem to garner the most attention from other users. This indicates that posting a question in this Facebook group is an efficient way to obtain usage guidance. The laments resemble those found in Pertot 1997 (see above).

In order to compare institutional and grassroots prescriptivism for Slovenian, a sample of comments was collected from the posts in TABLE 2 and categorized according to Anne Curzan's (2014, 26) types of prescriptivism in English usage guides. Her categorization includes four types: standardizing prescriptivism, stylistic prescriptivism, restorative prescriptivism, and politically responsive prescriptivism. Through working with the data, it was modified for the present purposes to include the following types of prescriptive activity: restorative prescriptivism (i.e. purism), politically responsive prescriptivism, referencing institutional resources, and referencing non-institutional resources. In addition, the users employed three other significant strategies when commenting on usage problems: they provided an example of use (without sourcing it), relied on their intuition ("I think that..."), or simply give no justification at all (see FIGURE 1).

To guarantee reliability, only comments under posts categorized in TABLE 1 as "Questions" and only verbal responses, as opposed to emoji and gifs, were considered. Additionally, as users frequently engaged in debates, points were often repeated, so only one comment per user account was considered for each usage problem.

4.1 RESULTS

Looking at FIGURE 1, we see that Restorative (6%) and politically responsive (1%) prescriptivism rarely featured as justifications. On the other hand, almost a third (32%) of commenters gave no explicit justification at all in their comments. While some implicit justification could certainly have been inferred or even elicited from their authors, such tampering with results seemed irresponsible. The rest of the categories are fairly well represented: institutional and non-institutional resources together amount to 28%, institutional resources (SSKJ, SP 2001, *Svetovalnica* and Toporišič et al. 2004) being quoted marginally more

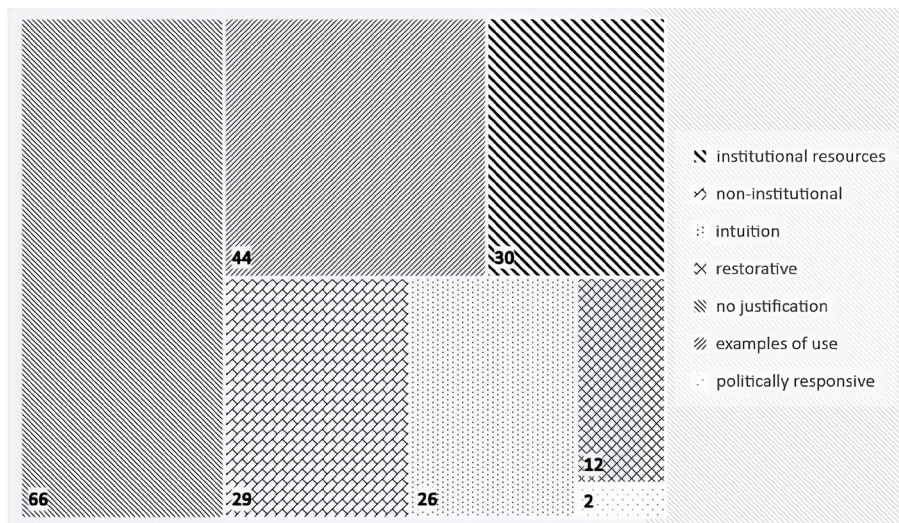

FIGURE 1: Justification in comments pertaining to ‘Question’ category in TABLE 1; relative amount (N = 209)

frequently than non-institutional ones. Intuition is invoked in 12% of cases and although this falls beyond the scope of this paper, it was not uncommon for commenters to express discomfort due to lack of any other resource at their disposal when giving intuitive usage advice. The final category was examples of use – in those comments, the users responded to the usage problem in question and justified their response by means of an analogous example. No reference to any institutional or non-institutional resource was made; when an example of use was used to complement such resourced guidance, it was classified together with the other comments pertaining to it. Bare examples of use comprised roughly 21% of cases. Although this is difficult to prove given that the examples were only rarely sourced (if they were, they were taken from daily newspapers), the users likely came up with the examples themselves, which may indicate that they relied on their intuition in those cases as well. However, for the purposes of clear-cut categorization, examples of use were given as the only justification, whereas with intuition, hedging such as “I think that...” always took place.

5 DISCUSSION

In the Facebook group in question, which has over 3000 members, the users typically (see TABLE 2) answer each other's questions (9), discuss and/or ridicule perceived errors in other people's usage (10), or give reasons why the state of Slovenian is deteriorating (11).

- (9) "Zanima me, ali se beseda 'navidez' piše skupaj ali narazen."
 "I want to know if 'navidez' is written as one or two words."
- (10) [in reference to a screenshot of a tweet] "Pismenost Pojbičevih pristašev :D"
 "The literacy of Pojbič's acolytes :D"
- (11a) "Ja, hm, če se pa lepše sliši v angleščini!!! Prodane duše!"
 "Oh, but it sounds better in English!!! Sellouts!"
- (11b) "[...] Potem je prišla nova doba nekritične in slepe imitacije vsega mogočega (zlasti) zahodnega. [...]"
 "[...] Then came the new era of uncritically and blindly imitating everything (especially) Western. [...]"

In terms of the categories discussed above, it is the strategy of referencing either institutional or non-institutional resources that prevails, while the amount of restorative prescriptivism is, perhaps surprisingly, rather small (only 1% of comments exhibited overt purism). Frequently, no justification was given at all. Because most discussions end with the original poster thanking the community for their input, it appears that this practice is respected and trusted. From a linguistic point of view, the input is not always sound, especially when compared to the answers given in the *Svetovalnica*, but it is nevertheless easy to see why people experiencing a usage problem should seek such guidance: the answers come quickly and are easy to understand, users (both laypeople and professionals) more often than not provide justification for what they claim, and after receiving several comments in quick succession, the askers can thank the community, close the discussion and move on with their lives.

As was hypothesized, the major differences between institutional and grassroots prescriptivism in Slovenian therefore lie in reliability and

speed of delivery. Whereas institutional resources, especially *Svetovalnica*, provide answers that are richly corroborated with various types of evidence, at least 44% of comments answering questions in the sample from *Za vsaj približno pravilno rabo slovenščine* are justified poorly or not at all. Conversely, some of the appeal of turning to other people for usage advice must lie in the fact that questions receive answers within minutes of being posted. It is important to mention at this point that whereas several posts from other categories in TABLE 1 received no comments from the group's users (especially advertisements), "Questions" were the only category in which *no* post received no comment. In other words, all questions had been answered. With this in mind, it is easy to see why language users would choose one or the other option: *Svetovalnica* for accuracy, and grassroots prescriptivism when rapid response is necessary or desired.

The sample also suggests that institutional and non-institutional guidance is referred to in equal amounts. It was previously shown that normative authority is ceded to institutional guidance in book-form usage guides; the authors selected the problems and retold SP 2001's solutions in plainer language, all while rarely challenging them.⁴ Given that a significant portion (28%) of even grassroots prescriptivism's justifications were based on it as well, institutional guidance is in a peculiar position in the Slovene speech community compared with speakers of English and Dutch: even while novel forms of prescriptivism are emerging due to its notorious complexity, it appears that the professional linguist being the best disposed to have the final say on matters of usage still seems heavily present in Slovene speakers' minds. To a degree, this finding contradicts the colloquialization and anti-official patterns found throughout the English-speaking (Mair 2006) and Slavic-speaking (Bogoczová 2021) countries: while it may well be that non-standard speech is considered a usage problem less and less frequently, results here suggest that when a usage problem does occur, its resolution is more likely than not to still be based on institutional resources.

In summary, findings indicate that internet users as well as usage guide writers (and writers of usage-guide-resembling texts) often reference

⁴ There is one such challenge in Pertot 1997.

institutional texts to justify their normative stance. Given the ubiquitous knowledge about them, as well as their function as reference points for almost all secondary resources (including *Pravipis* as the first prototypical usage guide available to the speech community), SSKJ and SP 2001 stand as the best respected guides to usage. The main reasons why people seem to be willing to consult other resources are comprehension issues and the speed with which the answer is delivered. On the other hand, the fact that institutional guidance has recently begun to spread to the internet (a student's grammar version of *Fran* has recently been added to the portal, for example), there is no reason to suggest that grassroots prescriptivism will supersede institutional guidance if the latter can increase its speed of resolution and user-friendliness.

REFERENCES

- Ayres-Bennett, Wendy. 2021. Modelling Language Standardization. In: W. Ayres-Bennett, J. Bellamy (eds.). *The Cambridge Handbook of Language Standardization*. Cambridge: Cambridge University Press. 27–64. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108559249.002>
- Battistella, Edwin L. 2005. Bad Grammar. In: E. L. Battistella (ed.). *Bad Language: Are Some Words Better Than Others?* New York: Oxford University Press. 41–66. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195172485.003.0004>
- Tieken-Boon van Ostade, Ingrid. 2011–. *Bridging the Unbridgeable*. Scholarly Project. Online: <https://bridgingtheunbridgeable.com> (8. 3. 2023).
- Belling, Luc, de Bres, Julia. 2014. Digital Superdiversity in Luxemburg: The role of Luxembourgish in a multilingual Facebook group. *Discourse, Context and Media*, 4–5/3. 74–86. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.dcm.2014.03.002>
- Cameron, Deborah. 1995. *Verbal Hygiene*. London: Routledge.
- Cedilnik, Danica. 1995. *Cikcak po pravopisu: za boljšo slovenščino na delovnem mestu*. Žalec: Sledi.
- Curzan, Anne. 2014. *Fixing English: Prescriptivism and Language History*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139107327>
- Dobrovoljc, Helena. 2018. Normativni opis in jezikovna standardizacija v aktualnem jezikovnopoličnem okviru – dokumenti in realnost. *Slavia Centralis*, 11/2. 200–223.
- Dobrovoljc, Helena, Bizjak Končar, Aleksandra. 2013. Slovenski pravopisi in vprašanje normativnih pristojnosti. *Slovenski jezik – Slovene linguistic studies* 9, 111–126. Online: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-TNGGTKYD>.

- Dobrovoljc, Helena, Lengar Verovnik, Tina, Vranjek Ošlak, Urška, Michelizza, Mija, Weiss, Peter, Gliha Komac, Nataša. 2020. *Kje pa vas jezik žuli? Prva pomoč iz jezikovne svetovalnice*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Gantar, Polona, Krek, Simon. 2009. Drugačen pogled na slovarske definicije: opisati, pojasniti, razložiti? In: M. Stabej (ed.). *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*. Simpozij Obdobja 28. Ljubljana: Znanstvena založba FF. 151–159.
- Garvin, Paul L. 1993. A Conceptual Framework for the Study of Language Standardization. *International Journal of the Sociology of Language* 100–101: 37–54. DOI: <https://doi.org/10.1515/ijsl.1993.100-101.37>
- Haugen, Einar. 1972 [1966]. Dialect, Language, Nation. In: *The Ecology of Language: Essays by Einar Haugen*. Stanford: Stanford University Press. 235–254
- Hávránek, Bohuslav. 1983 [1932]. Emploi et culture de la langue standard. In: É. Bédard, J. Maurais (eds.). *La Norme Linguistique*. Québec: Gouvernement du Québec. 815–833.
- Jaffe, Alexandra. 2021. Polynomic Standards: The Enactment of Legitimate Variation. In: W. Ayres-Bennett, J. Bellamy (eds.). *The Cambridge Handbook of Language Standardization*. Cambridge: Cambridge University Press. 442–470. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108559249>
- Joseph, John Earl. 1987. *Eloquence and Power: The Rise of Language Standards and Standard Languages*. London: Frances Pinter.
- Kapović, Mate. 2022. O standardnom dijalektu, nacionalizmu i ideologiji. *Jezikoslovlje*, 23/1. 87–128. Online: <https://hrcak.srce.hr/280773>.
- Kocmut, Aleksandra. 2013. *Pravipis: zbirka pogostih pravopisnih kavljjev z nekaj napotki za brskanje po e-slovarjih*. Ljubljana: Modrijan.
- Lengar Verovnik, Tina. 2018. Vejica v pravopisu. *Jezik in slovstvo*, 63/2–3. 87–101.
- Lukač, Morana. 2018. Grassroots Prescriptivism: An Analysis of Individual Speakers' Efforts at Maintaining the Standard Language Ideology. *English Today*, 34/4. 5–12. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0266078418000342>
- Milroy, James, Milroy, Lesley. 2005 [1985]. *Authority in Language: Investigating standard English*. London: Routledge.
- Nevalainen, Terttu. 2003. English. In: A. Deumert, W. Vandenbussche (eds.). *Germanic Standardizations: Past and present*. Amsterdam: John Benjamins. 127–156. DOI: <https://doi.org/10.1075/impact.18>
- Orožen, Martina. 1996. *Oblikovanje enotnega slovenskega knjižnega jezika v 19. stoletju*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Pertot, Nada. 1997. *Pomagajmo si sami*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Pillière, Linda, Andrieu, Wilfrid, Kerfelec, Valérie, Lewis, Diana. 2018. Norms and Margins of English. In: L. Pillière, W. Andrieu, V. Kerfelec, D. Lewis (eds.). *Standardising English: Norms and Margins in the History of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press. 3–21. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108120470.001>
- Slovenski pravopis*. 2007 [2001]. Ljubljana: Založba ZRC.

- Starčević, Anđel, Sarić, Daliborka, Kapović, Mate. 2019. Jeziku je svejedno. *Suvremena lingvistika*, 45/88. 279–284. DOI: <https://doi.org/10.22210/suvlin.2019.088.09>
- Straaijer, Robin. 2018. The Usage Guide: Evolution of a Genre. In: I. Tieken-Boon van Ostade (ed.). *English Usage Guides: History, Advice, Attitudes*. Oxford: Oxford University Press. 11–29. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198808206.001.0001>
- Toporišič, Jože. 2004. *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Tieken-Boon van Ostade, Ingrid. 2011. *The Bishop's Grammar: Robert Lowth and the rise of prescriptivism*. Oxford: Oxford University Press.
- Tieken-Boon van Ostade, Ingrid. 2020. *Describing Prescriptivism: Usage Guides and Usage Problems in British and American English*. London: Routledge.
- Verovnik, Tina. 2004. Norma knjižne slovenščine med kodifikacijo in jezikovno rabo v obdobju 1950–2001. *Družboslovne razprave*, 20/46–47. 241–258. Online: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-2WHL160B>.
- Žaucer, Rok and Franc Marušič. 2009. Jezikovno svetovanje, praksa in ideali. In: M. Stabej (ed.). *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*. Simpozij Obdobja 28. Ljubljana: Znanstvena založba FF. 449–456.

Prispelo decembra 2022, sprejeto marca 2023.

Received December 2022, accepted March 2023.

ACKNOWLEDGEMENTS

I would like to thank prof. Ingrid Tieken-Boon van Ostade for her interest in the topic and the initial recommendation to publish this as an academic paper.

SUMMARY

NON-INSTITUTIONAL AND GRASSROOTS PRESCRIPTIVISM FOR SLOVENIAN

The current SP 2001 with supplementary infrastructure (*Fran* portal, *Jezikovna Svetovalnica*) has the highest normative authority for the Slovenian speech community. Still, non-institutional usage guides have been appearing in Slovenia, addressing the issues of complicated rules and protracted searches. Since they do help speakers of Slovene resolve some usage problems, two forms of prescriptivism for Slovenian were surveyed: non-institutional prescriptivism and grassroots prescriptivism. Non-institutional prescriptivism is an anglophone invention appearing mostly in book form and is typically based on an author's sense of style. Grassroots prescriptivism is a relatively novel phenomenon which consists of internet users interacting to solve one another's usage problems without necessarily being language professionals. For Slovene, it was discovered that several books were published that resemble usage guides. Three have been researched and it was discovered that *Pravipis* by Aleksandra Kocmut most closely resembles a prototypical usage guide. Interestingly, the authors all cede normative

authority to SP 2001, an institutional guide. Most of grassroots prescriptivism is carried out in specific Facebook groups in which their members rapidly respond to posted usage problems. Among other things, it was discovered that grassroots prescriptivism responds to usage problems more quickly while institutional guidance does so in a more reliable and informed manner.

NEINSTITUCIONALNI IN SAMONIKLI PRESKRIPTIVIZEM ZA SLOVENŠČINO

Za slovensko govorno skupnost ima pravopis skupaj s pomožnimi orodji, kot sta portal *Fran* in *Jezikovna Svetovalnica*, najvišje normative pristojnosti. Kljub temu tudi v Sloveniji opazamo pojave neinstitucionalnih priročnikov, ki odgovarjajo na težave uporabnikov, izhajajoče iz zapletene ubeseditve pravopisnih pravil na eni ter visokih časovnih zahtev na drugi strani. Zaradi dejstva, da govorkam in govorcem vendarle pomagata pri razreševanju normativnih zadreg, smo preučili dve obliki preskriptivizma: neinstitucionalnega in samoniklega. Neinstitucionalni preskriptivizem se je pojavil v angleško govorečem svetu predvsem v obliki priročnikov za rabo, tiskanem žanru, ki ima nabor definicijskih lastnosti in navadno sloni na avtorjevem osebnem izostrenem jezikovnem občutku. Samonikli preskriptivizem je razmeroma nov pojav, ki ga omogoča razvoj informacijsko-komunikacijskih tehnologij, gre pa za interaktivno razreševanje jezikovnih problemov med različnimi uporabniki, ki niso nujno jezikovni profesionalci. Za slovenščino je bilo ugotovljeno, da je v zadnjih tridesetih letih izšlo več besedil, ki so podobna priročnikom za rabo (preučili smo tri), med katerimi je prototipskemu še najbolj podoben *Pravipis* Aleksandre Kocmut. Zanimivo je, da vrhovno normativno avtoriteto za razliko od avtorjev priročnikov za rabo drugod slovenske avtorice priročnikov vendarle prepuščajo institucionalnemu SP 2001. Samonikli preskriptivizem trenutno živi v namenskih Facebook skupinah, kjer uporabniki eden drugemu pogosto in hitro odgovarjajo na normative zadrege. Med drugim je bilo ugotovljeno, da je prednost samoniklega pristopa k reševanju normativnih zadreg njegova ažurnost, prednost institucionalnega pristopa pa njegovi informiranost in točnost.

Marianna Deganutti (ORCID: 0000-0002-1090-0358)

Univerza Ludwiga Maximiliana, München, Nemčija

mariannadeganutti5@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.3986/15.1.08>

BORIS PAHOR IN IZBIRA SLOVENSKEGA JEZIKA

Odločitev o tem, v katerem jeziku pisati, je za pisatelje, zlasti za transnacionalne ali večjezične, prevajalce lastnih besedil, avtorje, ki pripadajo manjšini, itd., ključna. Odvisna je od številnih objektivnih in subjektivnih dejavnikov, kot so družba in politika, zgodovinsko in jezikovno ozadje, simbolni odnos z določenim jezikom, motivacija za pisanje itd., kot je to pokazal Kremnitz (2004). Vse te vidike v prispevku obravnavam v povezavi z jezikovno izbiro Borisa Pahorja – med jeziki, ki jih je imel na voljo v svojem večjezičnem repertoarju, je prednost dal slovenščini. Zato bom raziskala razloge, zakaj je v svoji literarni ustvarjalnosti namesto italijanščine, v kateri je končal šolanje, uporabljal svoj prvi jezik: slovenščino.

KLJUČNE BESEDE: Boris Pahor, izbira jezika, manjšinski jezik, tržaška književnost, *Grmada v pristanu*

The choice of the language is a key decision for writers, especially for transnational or multilingual writers, self-translators, authors belonging to a minority etc. The choice always depends on a great variety of objective and subjective factors, such as the historical, socio-political and linguistic background of the writer, the symbolic relation with a determined language, the motivations for writing etc. as clearly demonstrated by Kremnitz (2004). In my article I consider all these aspects in relation to Boris Pahor's language choice – the choice of the Slovene language over the others available in his multilingual repertoire. By doing that I will investigate the reasons which drove Pahor to use his native Slovene language in his literary production instead of the Italian, in which he completed his education.

KEYWORDS: Boris Pahor, language choice, minority language, Triestine literature, *Grmada v pristanu*

1 Uvod

Med avtorji, kot so Lojze Kovačič, Alojz Rebula in Florjan Lipuš, ter Borisom Pahorjem lahko nedvomno potegnemo vzporednico – vsi so v svojih delih vprašanje jezika obravnavali središčno. Pri Pahorju to ne preseneča, saj se je rodil leta 1913 v Trstu, na politično razburkanem obmejnem območju. Tako je doživel številne tragične dogodke: od fašizma in dveh svetovnih vojn do hladne vojne. Ker je izviral z obmejnega območja – na katerem so jezik pogosto uporabljali kot sredstvo oblasti (Bogatec in Vidau 2020) – je bil Pahor na jezikovno rabo in tudi njene najbolj skrite pomene vedno zelo pozoren. To se kaže v njegovih romanih – v njih je znal mojstrsko prikazati jezikovne značilnosti nastopajočih oseb: nekatere iz enega jezika v drugega prehajajo z lahkoto, drugim to povzroča težave, spet tretje drugi zaradi jezika, ki ga govorijo (oziroma ga ne govorijo dovolj pravilno), obsojajo. Mnogi pa zaradi jezika, ki jim je bil vsiljen in se ga le s težavo učijo, trpijo. Vse to pronica tudi v Pahorjeve eseje, v katerih je pogosto proučeval odnos med slovenščino in italijanščino – med jezikoma, ki sta, čeprav na popolnoma različen način, njegovo jezikovno in kulturno izobrazbo najbolj opredelila.

Kaj v resnici Pahorju pomeni jezik – zlasti slovenski, ki ni le materni ali prvi, temveč tudi tisti, v katerem se je odločil pisati, čeprav se je v njem izobrazil le delno? Pri zamejskih avtorjih, kot je Boris Pahor, je izbira jezika občutljiva tema, ki je ne gre razumeti kot nekaj samoumevnega. Jezikovne rešitve zamejskih avtorjev so lahko različne. Kot piše Miran Košuta, ki proučuje izbiro jezika pri slovenskih pisateljih v Italiji, obstajajo vsaj štiri kategorije: 1) avtorji, ki pišejo samo v italijanščini; 2) avtorji, ki pišejo v italijanščini in sami sebe prevajajo v slovenščino; 3) avtorji, ki pišejo v slovenščini in se včasih sami prevajajo v italijanščino; 4) avtorji, ki pišejo v italijanščini in slovenščini (2020). Košuta Pahorja uvršča v zadnjo kategorijo, torej med pisatelje, ki obvladajo oba jezika, vendar se ne prevajajo sami – zato pa lahko pišejo neposredno v obeh jezikih. Vsekakor je, kot bomo videli v analizi, Pahor iz različnih razlogov naklonjen slovenščini. Pravzaprav je v svojem opusu – od začetnih del *Vila ob jezeru* (1955) in *Mesto v zalivu* (1955) do poznejših *Trg Oberdan* (2006) – vedno uporabljal slovenščino. Kateri so torej

dejavniki, ki so pri Pahorju vplivali na izbiro slovenskega jezika? Ali obstaja še drug jezik, ki bi bil lahko alternativa? V prispevku bom skušala na našeta vprašanja odgovoriti in raziskati glavne razloge, ki so vplivali na Pahorjevo odločitev za slovenski jezik. Pri izbiri jezika je pomembnih več (tako objektivnih kot subjektivnih) dejavnikov: od političnih razmer na določenem ozemlju do pisateljevih jezikovnih veščin, pa tudi motivacije, povezane z identiteto in slogom. Zato bom najprej skušala pojasniti, kaj pomeni izbira jezika za pisatelja.

2 KRITERIJI ZA IZBIRO JEZIKA

Sociolingvistika je vprašanje izbire jezika obravnavala pogosto (Ferguson 1959; Fishman 1965; Myers-Scotton 1993; Gardner Chloros 2009). Ljudje namreč svoj jezik oziroma jezikovni kod pri sporazumevanju, da bi bilo to učinkovito, ves čas menjavajo (t. i. *code switching*) (Grosjean 1982: 127). Običajno je izbira jezika oz. jezikovno preklapljanje odvisno od številnih dejavnikov, kot so tema, cilj, udeleženci in okolje diskurza (Hoffman 1991; Holmes 2008). Za razumevanje razlogov in motivacije jezikovnih izbir je pomembno, da razumemo, kdo govori komu, v katerem jeziku in kdaj. Ta definicija vključuje sestavine, ki so podvržene izbiri. Ti elementi prispevajo k določanju jezikovne izbire, ki je »daleč od tega, da bi bila naključna stvar trenutnega nagnjenja« (Fishman 1965: 67). Jezikovna izbira je torej rezultat bolj ali manj zavestne obdelave, tudi če se zdi, da ni.

Izbira jezika, ki pri obravnavi pisateljskega dela velja za temeljni vidik, ni bila vedno povezana z vidiki, ki so pomembni danes. V srednjem veku je bila tako odvisna od žanra (Chayton 1945, Espino 2019), in ne od konceptov, kot sta avtorjeva identiteta ali pripadnost, kar se je razvilo kasneje z rojstvom nacionalnih držav. Šele v sodobnem času so avtorjem, kot so Beckett, Nabokov in Kafka, izbiro določali specifični razlogi, kot so izgnanstvo, identiteta itd. Tovrstni razlogi vsakič posebej zahtevajo pozorno obravnavo – tudi zaradi tega, ker takšno izbiro avtor sam razlaga le redkokdaj. Vallverdù ugotavlja, da si »pisatelj le redko postavlja vprašanje, kateri jezik naj izbere« (55), odgovor na to vprašanje pa običajno najdemo zunaj besedila.

Kako pisatelj izbere jezik? Na to nedvomno kompleksno vprašanje je težko odgovoriti enoznačno (Kremnitz 2004). Odgovor je zapleten, saj je izbira lahko začasna in se nanaša na eno fazo avtorjevega ustvarjanja, na eno samo knjigo ali na njen del ali pa je dokončna. Izbira je lahko nedvoumna in predvidljiva ali presenetljiva. Lahko se nanaša na en sam jezik ali na več jezikov (če je pisec večjezičen). Lahko bi se vprašali tudi, ali je izbira popolnoma prostovoljna ali pa vsaj deloma nezavedna – in zlasti, kateri dejavniki nanjo vplivajo. Ko poskušamo predstaviti dejavnike, ki določajo izbiro jezika, je koristno, da se naslonimo na sistem, ki jih upošteva čim več. Gotovo je v tem smislu Vallverdùjev eden najbolj analitičnih, še posebej če ga uporabljamo v Kremnitzevi različici. V delu *Mehrsprechigkeit in der Literatur* (2015) se Kremnitz osredotoča na izbiro jezika (nem. *Sprachwahl*) pri različnih kategorijah pisateljev. Tako kot Vallverdù tudi Kremnitz razlikuje med objektivnimi dejavniki – tistimi, ki vplivajo na družbo, v kateri avtor živi, in jih ni mogoče spremeniti – in subjektivnimi, torej dejavniki, ki so povezani z avtorjem kot posameznikom in njegovim življenjem (gl. TABELO 1).

Objektivni dejavniki	Subjektivni dejavniki
1) Stanje jezika: a) politične/pravne razmere (status) b) socialni položaj (prestíž) c) sociolingvistično stanje d) socialna in kulturna infrastruktura	1) Biografski vidiki: a) izobraževalna socializacija b) mentalni in simbolni odnos do jezika c) težave pri jezikovnih kompetencah in zavedanju
2) Jezikovna sestava družbe dvojezična in večjezična okolica	2) Motivacija za pisanje
3) Literarne konvencije in tradicije	

TABELA 1: Dejavniki, ki po Kremnitzu določajo izbiro pisateljevega jezika (Kremnitz 2004: 117–170)

2.1 OBJEKTIVNI DEJAVNIKI

Da bi lažje razumeli, zakaj se je Pahor v svojih spisih odločil za slovenščino, se je treba vrniti k objektivnim in subjektivnim dejavnikom. Med objektivnimi je imela pri njegovi jezikovni izbiri zagotovo temelj-

no vlogo družba in politika in kulturna dinamika konteksta, v katerem se je rodil, živel in kot pisatelj dozorel (1a–d). Na Pahorja kot pripadnika slovenske manjšine v Italiji so neposredno vplivale številne življenjske preizkušnje, s katerimi se je manjšina, še posebej v času fašizma, ko je bil cilj zlitje manjšine z večino, srečevala. Ker so manjšine v Kraljevini Italiji veljale za »zunanjo grožnjo« (Sluga 2001: 53), jih je fašizem skušal asimilirati z zanikanjem njihovega obstoja (Pupo 2007: 22). Italijanizacija priimkov je bila tako le ena od strategij, ki so jih fašisti uporabljali za »obnovitev izgubljenega italijanskega jaza« (Sluga 2001: 54) in »promoviranje lokalne različice italijanstva« (Hametz 2005: 6). Šlo je za nevtralizacijo tistega, kar je veljalo za »inferiorno kulturo« (Hametz 2005: 6). Ni manjkalo niti drugih oblik zatiranja, kot so zapiranje slovenskih društev – požig Narodnega doma (1920) je morda najbolj znan dogodek –, zapiranje šol v slovenskem jeziku in še bolj eksplicitne oblike nasilja, npr. poboji in grožnje, zaradi katerih so se številni pripadniki slovenske manjšine preselili drugam (1d). Vse to je narodnostno sestavo Trsta in okolice spremenilo.

Še pomembnejši je za mojo analizo z zatiranjem povezan jezikovni vidik. Fašistični režim je v času svoje vlade jezik uporabljal kot sredstvo, s katerim je spodbujal zatajitev identitet, ki niso bile italijanske. V tistem obdobju je vsiljena in pogosto okrutna italijanizacija obenem pomenila represijo manjšinskih jezikov, kot to dobro ponazarja Sergio Salvi (1975: 72):

Fašistična topounmnost in krutost zagrizeno preganjata predvsem Valdostance, Južno-tirolce, Slovence in Hrvate, ki imajo zelo razvito narodno zavest. Materni jezik teh narodov je prepovedan v šolah, v javni upravi, v tisku, celo na nagrobnih kamnih; ustanove in kulturna društva drugojezičnih zaprejo, njihovo imetje zasežejo, učitelje in župnike preselijo v oddaljene kraje, drugojezičnim osebam je onemogočena sleherna možnost kariere [...]. Številne in okrutne so tudi oblike fizičnega nasilja nad posameznimi pripadniki manjšin.

Slovenski jezik v Italiji takrat ni imel statusa uradnega jezika (1a), pač pa nižji (zunanji) status (1b) kot italijanski ali nemški večinski jezik. Tu je treba ponoviti, da »v nekem jeziku ni ničesar, kar bi določalo njegovo vrednost: povezava zadevnega jezika s fenomenom moči je tista, ki določa vrednost tega jezika« (Bonfiglio 2002: 23). Z drugimi besedami: status je vrednotenje določenega jezika na podlagi zunajjezikovnih

dejavnikov, ki so pogosto povezani z močjo, ekonomskimi dejavniki, kulturno tradicijo itd. V Trstu je že v habsburški dobi veljalo, da »odnosi med skupinami različnih jezikov [...] izvirajo iz neenake teže, ki se pripisuje posameznim skupinam znotraj te družbe« (Czeitschner 2008: 70). Če povemo neposredno: Italijani so imeli zaradi prevladujočega gospodarskega položaja vedno velik vpliv (Czeitschner 2008: 71). Čeprav je bila avstrijska vlada v glavnem upravna – in ne teritorialna –, je bila njena prestižna vloga povezana tudi z dejstvom, da je v imperiju zgodovinsko prevladovala. Slovenci pa so, čeprav so bili »geografsko prisotni in statistično pomembni« (Czeitschner 2008: 58), zavzemali »nižji položaj med tremi glavnimi skupinami družbene hierarhije v Trstu« (Czeitschner 2008: 71). Ta dinamika se je skozi čas spreminjala, čeprav je na status jezikov v Trstu vplivala dolgo.

To je na obmejnih območjih popolnoma običajno, saj jih pogosto zaznamujejo asimetrična in kontrastna razmerja. Na teh območjih so jeziki sami pogosto sredstvo, ki se uporablja za delitev – kot piše Simon (2012: 130): »jeziki, ki si delijo isti teren, redko sodelujejo v miroljubnem in enakopravnem pogovoru: njihove ločene in konkurenčne institucije so previdne druga do druge, agresivne svoji potrebi po samozaščiti«. To je posledica dejstva, da jezikovno razdeljena mesta izvirajo iz osvajanja in nasprotujočih si interesov na istem ozemlju. Simon vleče vzporednico z drugimi mesti, podobnimi Trstu, kot so Barcelona, Kalkuta in Montreal. Trst je bil za Avstrijce, ki so si prizadevali povečati pomorsko moč in obrt, ključno mesto; enako za Italijane, ki so se borili, »da bi dokazali svojo upravičenost do Trsta in promovirali italijanstvo dežel na vrhu Jadranskega morja« (Hametz 2005: 1), in tudi za Slovence, za katere je bil Trst leta 1910 »največje slovensko mesto s približno 60.000 Slovenci« (Ožbot 2014: 674): imel je torej več slovenskega prebivalstva kot glavno mesto Ljubljana.

Ti različni interesi so vplivali na odnose med tržaškimi jeziki (italijanščino, slovenščino, nemščino in tržaškim narečjem), ki jih lahko opredelimo kot sisteme ali ekologije (Beecroft 2015: 19; Juvan 2011). Tržaško jezikovno ekologijo torej sestavlja večinski (denimo

italijanščina) in manjšinski jeziki (npr. slovenščina) (2a), katerih odnosi so del jezikovnega ekosistema. Pravzaprav je manjšinski jezik zares mogoče opredeliti le z večinskim in obratno (Pedley in Viaut 2018: 137). Takšno ozadje, sestavljeno iz asimetričnih razmerij, jezikov, ki se uporabljajo kot orodja moči, in kompleksnih jezikovnih ekosistemov, določa objektivne dejavnike, ki so vplivali na Pahorjeve jezikovne izbire. V nadaljevanju se bom osredotočila še na subjektivne dejavnike.

2.2 SUBJEKTIVNI DEJAVNIKI

Pri navajanju razlogov za Pahorjevo odločitev za slovenski jezik je smiselno upoštevati predvsem subjektivne dejavnike. Če so objektivni dejavniki vplivali na vse slovenske pisatelje v Italiji, ki so živeli v Pahorjevem času, so subjektivni nedvomno bolj osebni. V Pahorjevem primeru je treba med biografskimi vidiki omeniti, da je (kot sam trdi) pisatelj, čigar prvi jezik (kronološko gledano) je slovenščina oziroma slovensko narečje, ki se ga je (na)učil v družini in v svoji skupnosti. Ta jezik bi torej lahko opredelili kot materni, rojstni ali prvi jezik (Davies 1991: 25). Kot pripadnik manjšine – živel je v dvo- ali večjezičnem okolju, kjer je prisoten vsaj še en jezik – je Pahor razvil širši jezikovni repertoar. V njegovem primeru smo torej priča okoliščinam, v katerih soobstajajo manjšinski in večinski jeziki. Sam pisatelj to razlaga takole:

Pravzaprav smo tržaški Slovenci dejansko štirijezični: imamo namreč na eni strani italijanski dialekt, ki ga vsi uporabljamo – z Joyceom vred, italijanski knjižni jezik, ker smo se šolali v njem, in potem slovensko identiteto, ki prav tako prinaša svoje narečje ter ob tem slovenski knjižni jezik (Pahor in Rojc 2013: 127).

Sobivanje različnih jezikov še ne pomeni, da so ti v enakovrednem odnosu. Kot se to dogaja v drugih večjezičnih razmerah, se tudi naš prvi jezik sooča s tistim, kar François Grosjean (2015) imenuje načelo komplementarnosti (angl. *complementary principle*). To pomeni, da bi bila lahko poznavanje vseh jezikov in spretnost v njih tudi enaka, vendar to drži le redko. Dvo- ali večjezični govorec namreč ni zgolj zmes dveh enojezičnih govorcev (Grosjean 1989), temveč posameznik, ki razvije jezikovne spretnosti v odvisnosti od npr. konteksta (pisni ali ustni prenosnik), okoliščin (jezikovne sposobnosti sogovornika) itd. V

življenju zlahka nastanejo okoliščine, v katerih en jezik prevlada nad drugim, določene besede pa uporabljamo raje v enem kot v drugem jeziku. V primeru Pahorjevega jezikovnega repertoarja je torej težko, da bi se oba jezika razvijala enako – tudi zaradi jezikovne dinamike območja, s katerega izvira in kjer je živel. Če so po eni strani takšna območja hibridna že po definiciji – torej je zanje značilna večjezičnost zaradi jezikovnih stikov in oblik hibridnosti –, so po drugi strani predmet spora in delitev lahko vsi jeziki.

Vrnimo se h ključnemu vidiku Pahorjeve jezikovne izbire: k problematiki jezikovne kompetence (1c) – vidiku, ki se skozi življenje lahko spreminja. Ena izmed glavnih značilnosti manjšinskega jezika je, da se stežka uporablja premočrtno. V številnih primerih ga večinski jezik prej ali slej posrka in predela ter tako sam postane prevladujoč (v smislu, da se uporablja z večjo lahkoto). To je odvisno predvsem od količine, kakovosti in načina uporabe prevladujočega jezika. Uporaba se torej v času spreminja in jo pogojuje niz dejavnikov, ki določajo jezikovni razvoj posameznika. Za razvoj sta lahko značilna ustvarjanje in napredek ali le ohranjanje jezika ali pa celo njegovo opuščanje. Čim večja je izpostavljenost nekemu jeziku, tem bolj je ta prevladujoč.

Ob teh predpostavkah bom skušala analizirati Pahorjeve izbire na podlagi njegovih del, zlasti esejev *Figlio di nessuno* in *Tako sem živel* ter zbirke novel *Grmada v pristanu*. V esejih, prvi je sad pisateljevega sodelovanja s Cristino Battocletti, drugi iz dvojezične izdaje, ki jo je uredila Tatjana Rojc, je Pahorjev življenjepis. Iz obeh kot stalnica veje vprašanje jezika, ki je neločljivo povezano s političnimi spremembami na Tržaškem: od razpada Avstro-Ogrske in priključitve Trsta Kraljevini Italiji, fašističnega obdobja, druge svetovne vojne in koncentracijskega taborišča prek povojnih let do sedanjosti. V zbirki *Grmada v pristanu*, ki je tudi pretežno avtobiografska, Pahor z zornega kota otrok in odraslih, ki so bili žrtve nasilja, opisuje leta, ko je na Tržaškem vladal fašizem. Med opisi izstopajo požig Narodnega doma, za katerega je tako v tem kot tudi v drugih delih očitno, da je v Pahorjevem življenju pustil neizbrisno sled, pa nasilje do Lojzeta Bratuža, prepoved izražanja v slovenskem jeziku in težave otrok, ki so se znašli v obvezni italijanski šoli.

Iz pisanja je očitno, da je italijanščina v pisateljevo življenje vstopila oziroma je bila vsiljena v petem razredu osnovne šole – ko so slovenske šole zaprli – in je ostala njegov učni jezik vse do konca univerzitetnega študija, tj. do diplome iz italijanske književnosti na filozofski fakulteti v Padovi leta 1947. Njegovo slovenščino je zaznamovala veliko bolj mučna pot, na kateri izstopata dva odločilna trenutka:

1) Prva faza: prehod iz četrtega razreda slovenske osnovne šole v peti razred italijanske šole. Ta dogodek Pahor opisuje kot travmatičen: »Začel sem spoznavati svet kot Slovenec in zdaj se nisem mogel podrediti ukazu, naj se spremenim v Italijana. To je bil nepopisen pretres« (Pahor in Batocletti 2012: 23). Za Pahorja in številne druge je to pomenilo biti »prisiljen v novo identiteto« (Pahor in Batocletti 2012: 23) – z nasilnim vnašanjem novega jezika in s prepovedjo izražanja v svojem jeziku. Slovenščina je bila tako odrinjena v domači krog: »Doma smo še vedno uporabljali materinščino« (Pahor in Batocletti 2012: 12). Prehod iz enega v drugi jezik v šoli je na primer opisan v pripovedi *Brodolom v Grmadi v pristanu*, v kateri pisatelj niza muke glavnega junaka Branka pri učenju in sprejemanju italijanskega jezika. Medtem ko je bil Branko v slovenskem razredu dober učenec in je znal »na pamet vso zgodovino starih Slovanov, kar je bilo v berilu« (Pahor 2009: 60), se pri italijanščini »bojuje [...] kakor z mlino na veter« (Pahor 2009: 64). Poleg tega, da je prehod na italijanščino zelo vplival nanj, je imel resne posledice tudi za njegovo družino, saj so se družinski odnosi spremenili.

Pahor se v tej pripovedi ustavlja pri dejstvu, da Branku v italijanščini primanjkuje na primer lahkotnosti pri računanju. V pogovoru z očetom v italijanščini Branko naredi napako pri množenju, ki bi ga v slovenščini rešil v trenutku. Primer z napako pri poimenovanju števila je zelo pomemben, saj je gre – hkrati s preprostim ponavljanjem števil ali pa reševanjem aritmetičnih nalog – za eno zahtevnejših številskih operacij, s katerimi se srečujemo v drugem jeziku (Grosjean 2010: 33).

Štefan je držal odprto knjigo na kolenih.

»Sei volte sei?!« je vprašal. »A?«

O, da bi vsaj nikogar ne bilo, ki bi prišel po stopnicah navzdol! A oče je neusmiljeno nadaljeval.

¹ šest krat šest

»*Sette volte sei?*«² je vprašal in škilil v računico. Branko je pogledoval na stopnišče in skušal sestaviti, šest krat šest je šestintrideset. Potem dodaš še šest. A po italijansko, kako je po italijansko?

»*Cinquantacinque*,«³ je rekel.

»Budalo!«

»Ne, ne. *Sessantasei*«⁴ (Pahor 2009: 67).⁵

Napake pa so se dogajale tudi pred razredom. Branka, ki mu je pri pisanju prostega spisa, ki so ga prebrali v razredu, pomagal oče Štefan – prodajalec medu, masla in skute na tržnici Rusi most v Trstu –, vsi zasmehujejo, ker se je zmotil pri prevodu besede in zamenjal dva italijanska glagola. Čeprav je oče, da bi Branku pomagal, iskal pravo besedo v slovarju, je zamenjal slovarja: namesto v slovensko-italijanskem jo je poiskal v italijansko-slovenskem slovarju. Tako je prišlo do napake.

»Beri,« je rekel učitelj.

In je bral [...] Zazdelo se mu je, da v razredu nekaj ni prav, črke so mu plesale pred trepalnicami, kakor da so se same spremenile v nešteto oči in mu mežikajo. Vendar je nadaljeval.

[...]

Potniki se gnetejo v čolnih, ki drsijo ob bokih navzdol, cviljenje škripcev – Razred se je glasno zasmel. In on je prenehal s čitanjem. Nekaj je bilo nepopravljivo nàpak, kakor da je zares odplul s parnikom in pozabil na šolo in učitelja.

Torej vse zaradi tistih škripcev, je pomislil. Škripci, škripci. Kaj je pogrešeno?

[...]

»Velik val je zagugal parnik, se vлил na krov in se pomešal z dimom. Tedaj se je mogočni trup, kakor izpodsekan, zamajal, voda ga je pokrila, zagrala v dimniku, ko v grlu utopljenca *e il piroscavo s'annego*.«⁶

Ves razred je prasnil v smeh. Bučen krohot, kakor da je dim potapljačega se parnika bruhal z zadnjo silo vodo iz dimnika.

»*Il piroscavo s'annego?*« je posmehljivo vprašal učitelj, ko se je razred malo pomiril.

V tej pripovedi je, podobno kot v *Metulju na obešalniku*, razvidna sovražna nastrojenost do otrok slovenske manjšine – posmeh ob leksikalni napaki je njen izraz. Tako kulturno in družbeno okolje kot politično vzdušje oziroma dejstvo, da šolanja v slovenščini ni mogoče nadalje-

² sedem krat šest

³ petinpetdeset

⁴ šestinšestdeset

⁵ V ležečem tisku v knjigi.

⁶ Parnik se je utopil.

vati in da ta jezik blatijo, vpliva na jezikovni razvoj posameznika. Za prikaz okoliščin Pahor premišljeno uporabi menjavo jezikovnega koda. Italijanščina se tako v pripovedi pojavlja neposredno, like prekinja in poudarja prelomnico med njimi.

2) Druga faza: okrevanje slovenskega jezika. Čeprav se je Pahor v slovenskem narečju izražal še naprej, se je moral vendarle močno potruditi, da je znova usvojil knjižno slovenščino (ta pojav očitno prizadeva številne Slovence in ne samo t. i. zamejce). To je dosegel predvsem z branjem slovenske književnosti: »Sam nisem imel prav nobenega profesorja za slovenščino, to se pravi, da je bila popolna tabula rasa, da sem moral vse, vse nadomestiti sam in to po drugi svetovni vojski, in sem se poleg tega, da sem poučeval in pisal, zraven še učil slovensko slovnico in slovensko književnosti« (Pahor in Rojc 2013: 57). Pri branju si je pomagal tudi z italijansko-slovenskim slovarjem:

K slovenščini sem se vrnil pozneje, s skritim branjem Shakespearja, ki ga je prevedel največji moderni slovenski pesnik Oton Župančič. Presunjen sem bil, vendar sem pomen mnogih besed samo slutil. Beležil sem si besede na rob besedila – še vedno hranim te zapiske! – in jih preverjal v italijansko-slovenskem slovarju Giovannija Androvića, učenjaka hrvaškega porekla. Svojo izobrazbo v slovenščini sem opravil na tak način, popolnoma sam s tistim slovarjem, s katerim si še vedno pomagam zlasti pri iskanju izrazov iz biologije in botanike. Velikokrat sem si moral pomagati tudi z nemško-slovenskim slovarjem (Pahor in Batocletti 2012: 22).

Hkrati je Pahor začel ustvarjati literarna dela v slovenščini, kar je na začetku zahtevalo veliko truda:

Vsak mesec je Bevk od mene zahteval po eno pripoved. Pisanje mi je pomenilo izreden napor, saj sem bil samouk in sem imel za seboj le štiri razrede osnovne šole v slovenskem jeziku. Svojo slovenščino sem pogosto moral piliti, kajti kljub branju je moje jezikovno torišče še vedno bilo narečje (Pahor in Batocletti 2012: 131).

Iz poznavanja teh dveh temeljnih faz razvoja Pahorjeve slovenščine izhaja, da če je dejstvo, da je še naprej govoril slovensko narečje, pomagalo, da je manjšinski jezik ohranil, pa – kakor je dokazal Kerwill (1996: 7) – družina za doseganje posameznikovega popolnega jezikovnega razvoja še ne zadostuje. Šolsko obdobje je treba upoštevati kot fazo, v kateri potekata pomemben kognitivni in nevrobiološki razvoj ter kritično učenje jezikov. Kadar je šolanje v prvem jeziku onemogočeno, lahko ugotovimo stanje, ki ga Montrul (2008: 34) opredeljuje

kot »nepopolno pridobivanje znanja« (angl. *incomplete acquisition*) in »okamnitev prvega jezika« (angl. *fossilization in first language*) oziroma pomanjkanje izpopolnitve različnih jezikovnih vidikov, ki so značilni za pridobivanje jezikovnega znanja do popolnega obvladanja tega jezika. Pahor se je kljub težavam odločil, da bo pisal v slovenščini. Temeljni razlogi za to izbiro bodo predstavljeni v naslednjem odstavku.

3 POVEZAVA MED JEZIKOM IN IDENTITETO PRI IZBIRI

Zdaj bi se lahko vprašali, zakaj je Pahor za pisanje izbral manjšinski jezik oziroma ali ne bi mogel uporabljati italijanščine, v kateri je se je izraževal vse do univerze – in se v njej izuril v pisnem izražanju. Vprašanje se poraja samo od sebe, saj bi šolska izobrazba na izbiro jezika za literarno ustvarjanje lahko vplivala. Grosjean (2010: 134) trdi: »pisanje je specifično jezikovno področje in verjetno ena od najtežjih kognitivnih veščin, ki jih človek usvoji«; prav zato skoraj ni verjetno, da bi za pisanje uporabili jezik, v katerem ni potekalo naše izraževanje. V Pahorjevem primeru je v primerjavi z italijanščino slovenščina jezik, ki se ga je naučil kot prvega in je neizbrisno prispeval k oblikovanju njegovega načina razmišljanja. Sam je tudi v intervjuju z Bogarom (2011: 191) poudaril, da je odločno proti možnosti, da bi prevajal samega sebe:

Moje knjige se rodijo v slovenščini, ni jih možno prevajati, treba bi jih bilo na novo napisati, torej, kakšen smisel ima. Prevajanju kot takemu ne nasprotujem, te potrebe pa ne čutim in bi mi bilo težko, glede na to, da deluje slovenščina večinoma z glagoli: k enemu glagolu lahko pripnemo deset različnih predlogov.⁷ Kako bi prevedli na primer »potovati« (nekam iti), »dopotovati«, kar pomeni »nehati potovati«, »prepotovati«, kar pomeni, da smo »opravili veliko različnih potovanj, potovali skozi veliko krajev«? Če bi vi imeli za prevesti te glagole, bi morali popolnoma spremeniti stavek, kako naj jih torej prevedem tako, da se ujemajo s tistim, kar sem želel povedati, ko sem razmišljal v slovenščini?

Zdi se, da Pahor kot lastnost najprej usvojenega jezika omenja neka-kšno neprevedljivost. Ta prinaša naravnost in neprisiljenost, ki bi ju sicer zelo težko dosegli. Hkrati pa je izbira slovenščine zavestna, ker je jezik identitete. Gre za zapleten odnos med jezikom in identiteto,

⁷ Dejansko gre za predpone.

ki je predmet vedno odprte in nenehno razvijajoče se razprave. Sprva so mnogi univerzitetni raziskovalci in predavatelji, med njimi Joshua Fishman (1965: 67), prvi jezik upoštevali kot ključni element za opredelitev identitete. To prepričanje so v zadnjem času ovrgli z več študijami, ki poudarjajo, da je jezik le *eden* izmed dejavnikov, ki določajo identiteto. Dejansko obstajajo primeri, ko se nekateri narodi »odločijo, da v vsakdanjem življenju ne bodo uporabljali jezika družine, vendar želijo še vedno obdržati svojo identiteto« (Myhill 2003: 78). Nekdo se lahko ima npr. za Juda, tudi če ne govori hebrejščine ali jidiša. V tem primeru lahko jezikovno merilo nadomestijo drugi kriteriji, kot so državljanstvo, vera ali narodnost.

V Pahorjevem primeru sta jezik in identiteta neločljivo povezana, kar se kaže v njegovem pisanju. Kot trdi Robert Kroetsch (1970: 63), se identiteta pojavlja oziroma oblikuje in uresničuje – »Nismo dobili identitete, dokler nekdo ni povedal naše zgodbe. Leposlovje nas naredi resnične«. To pomeni, da se Pahorjeva slovenska identiteta zahvaljujoč pisanju kaže kot močno povezana s slovenščino. V eseju *Svevo non è tra i miei autori* namreč Pahor Svevu ne more odpustiti dejstva, da je uporabljal večinski jezik, tj. italijanščino, namesto jezika svoje prednike:

O Svevu je [Giorgio Voghera] rekel, da je razmišljal v nemščini in pisal v italijanščini. Naj bo jasno, vso pravico je imel za to, kakor se je imel pravico preimenovati v Itala Sveva namesto uporabljati svoje ime Hector Schmitz, vendar to razdvajanje, do katerega prideš, ko se zanj odločiš zaradi tega, da bi te večina lepo sprejela oziroma da bi te lepo sprejela oblast, v meni ne porodi naklonjenosti in simpatije do te osebe. Lahko bo kdo rekel, da name vpliva dejstvo, da so mojo generacijo prisilili spremeniti ime in priimek v italijansko obliko in je morala razmišljati v slovenščini ter pisati v italijanščini, pa ni le to: če je slovenski dijak hotel izdelati, je moral celo razmišljati v italijanščini, kadar je pisal o Danteju, Mazziniju in Garibaldiju (Pahor 2014: 157).

Zgodovinski obdobji, v katerih sta živela Svevo in Pahor, sta različni – podobno tudi razmere, ki sta se jim morala podrediti. Svevo (1861–1928) je živel v času pred Pahorjem, v dobi razpada Avstro-Ogrskega cesarstva in velikega zagona iredentističnega gibanja. Skoraj vse raziskave danes poudarjajo, da identiteto posreduje in gradi jezik – ali vsaj, da je jezikovna komponenta pomemben del identitete, čeprav ne edini. Belz (2002: 16) tako na primer ugotavlja, da naj bi med jezikom in identiteto obstajal »intimen in bistven vzajemni odnos«. Vzroke za ta posebni

odnos je treba iskati predvsem v tem, da na identiteto vpliva jezik – ki pa s svoje strani zopet ustvarja predpostavke za nov razmislek o identiteti. Po Crawshawu, Callenu in Turstingu (2001: 102) je identiteta proces »diskurzne konstrukcije, ki vključuje hotena dejanja samodiferenciacije skozi jezik.« To pomeni, da v večjezičnem okolju jezik služi za gradnjo in diferenciacijo identitete, v primeru manjšinskega jezika pa pripomore, da se izognemo asimilaciji s prevladujočo kulturo in jezikom. Jezik je eno izmed sredstev za ohranjanje identitete. Tudi Silverstein (2003: 532) se s tem prepričanem strinja, saj poudarja, da je identiteta proces »identifikacije s skupnostjo preko jezika«.

Pri Pahorju je izbira jezika zelo občutljiva. Za pripovednika je jezik glavno sredstvo za pisanje, saj opredeljuje različne vidike. V našem primeru to pomeni pisati v slovenščini in nagovarjati slovensko manjšino v Italiji kot Slovence – in torej odkloniti izbiro italijanščine kot večinskega tržaškega jezika. Gre za izbiro, ki določa pripadnost neki tradiciji ali kulturi. Izbira jezika je namreč, kot trdi Jane Miller (1982: 123), »zavestna izbira, ki temelji na pisateljevem občutku, da določen jezik vključuje poseben slog miselnosti in kulture, zaradi česar je domnevno bolj zaželen [...] od vsakega drugega jezika.« V Pahorjevem primeru se zdi, da je to še bolj nekakšna »izjava o zvestobi« (Foster 1970: 69) in način, kako slovensko identiteto potrditi ter najti prostor (= pisanje) za njeno ponovno pridobitev in predelavo. Pahor lahko piše le na način, ki potrjuje njegovo identiteto, zato je logična izbira slovenščina. Bernárdez (2003: 40) potrjuje, da »če je enačba 'narod = jezik' izjemno pogosta, je druga taka enačba 'literatura X = jezik X' še bolj osnovna.« Motivacija je lahko pomembnejša od drugih komponent, kot je npr. jezikovno znanje.

BIBLIOGRAFIJA

- Beecroft, Alexander. 2015. *An Ecology of World Literature: From Antiquity to the Present Day*. London, New York: Verso.
- Belz, Julie. 2002. Second language play as a representation of the multicompetent self in foreign language study. *Journal of Language, Identity, and Education* 1: 13–39. DOI: https://doi.org/10.1207/S15327701JLIE0101_3
- Bernárdez, Enrique. 2003. Is monolingual possible? V: D. Sommer (ur.). *Bilingual Games. Some Literary Investigations*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 35–50.

- Bogaro, Anna. 2011. *Letterature nascoste. Storia della scrittura e degli autori in lingua minoritaria in Italia*. Rim: Carocci.
- Bogatec, Norina, Vidau, Zaira. 2020. *A Community at the Heart of Europe. Slovenes in Italy and the Challenges of the Third Millennium*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Bonfiglio, Thomas Paul. 2002. *Race and rise of the Standard American*. Berlin: De Gruyter. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110851991>
- Chayton, Henry John. 1945. *From Script to Print: An Introduction to Medieval Literature*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crawshaw, Robert, Callen, Beth, Tusting, Karin. 2001. Attesting the self: Narration and identity change during periods of residence abroad. V: *Language and Intercultural Communication*, 1/2. 101–119. DOI: <https://doi.org/10.1080/14708470108668067>
- Czeitschner, Susanne. 2008. Discourse, Hegemony and Polyglossia in the Judicial System of Trieste in the 19th Century. V: R. Rindler Schjerve (ur.). *Language Diglossia and Power: Language Policies and Practice in the 19th Century Habsburg Empire*. Berlin, New York: Walter de Gruyter. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110197204>
- Davies, Alan. 1991. *The Native Speaker in Applied Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0272263100011761>
- Espino, Tomás. 2019. Writing in a second language, Dagmar Vandebosch. V: D. Vandebosch, T. D’Haen (ur.). *Literary transnationalism(s)*. Leiden, Boston: Brill Rodolpi. 50–61.
- Ferguson, Charles A. 1959. Diglossia. *Word* 15: 325–340. DOI: <https://doi.org/10.1080/00437956.1959.11659702>
- Fishman, Joshua. 1965. Who Speaks What Language to Whom and When? *La Linguistique* 1/2. 67–88.
- Foster, Leonard. 1970. *The poet’s tongues: Multilingualism in literature*. London: Cambridge University Press.
- Gardner-Chloros, Penelope. 2009. *Code-switching*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Grosjean, François. 1989. Neurolinguistics, beware! The bilingual is not two monolinguals in one person. *Brain and Language*, 36/1. 3–15. DOI: [https://doi.org/10.1016/0093-934X\(89\)90048-5](https://doi.org/10.1016/0093-934X(89)90048-5)
- Grosjean, François. 1989. *Life with Two Languages: An Introduction to Bilingualism*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.
- Grosjean, François. 2010. *Bilingual: Life and reality*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.
- Grosjean, François. 2015. The Complementarity Principle and its impact on processing, acquisition, and dominance. V: C. Silva-Corvalán, J. Treffers-Daller (ur.). *Language Dominance in Bilinguals: Issues of Measurement and Operationalization*. Cambridge: Cambridge University Press. 66–84. DOI: <https://doi.org/10.1017/cbo9781107375345.004>

- Hametz, Maura. 2005. *Making Trieste Italian, 1918–1954. (Royal Historical Society Studies in History, new series.) The American Historical Review*, 111/4. 1275–1276. DOI: <https://doi.org/10.1086/ahr.111.4.1275>
- Hoffman, Charlotte. 1991. *An Introduction to Bilingualism*. New York: Longman.
- Holmes, Janet. 1992. *An Introduction to Sociolinguistics*. London-New York: Longman.
- Juvan, Marko. 2011. *Literary studies in reconstruction: An introduction to literature*. Frankfurt am Main: Peter Lang. DOI: <https://doi.org/10.3726/978-3-653-01031-2>
- Košuta, Miran. 2020. O literarnem dvojezičju slovenskih leposlovcev v Italiji. V: A. Koron, A. Leben (ur.). *Literarna večjezičnost v slovenskem in avstrijskem kontekstu*. Ljubljana: Založba ZRC. 189–204.
- Kremnitz, Georg. 2004. *Mehrsprachigkeit in der Literatur. Wie Autoren ihre Sprachen wählen*. Vienna: Praesens.
- Kroetsch, Robert. 1970. *Creation*. Toronto, Chicago: New Press.
- Myers-Scotton, Carol. 1993. *Social motivations for codeswitching. Evidence from Africa*. Oxford: Clarendon.
- Miller, Jane. 1982. Writing a Second Language. *Raritan* 1: 115–132.
- Montrul, Silvina A. 2008. *Incomplete Acquisition in Bilingualism: Re-examining the Age Factor*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. DOI: <https://doi.org/10.1075/sibil.39>
- Myhill, John. 2003. The native speaker, identity, and the authenticity hierarchy. *Language Sciences*, 25/1. 77–97. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0388-0001\(01\)00023-7](https://doi.org/10.1016/S0388-0001(01)00023-7)
- Ožbot, Martina. 2014. Bilingualism and Literary (Non-)Translation: The Case of Trieste and Its Hinterland. *Meta*, 59/3. 673–690. DOI: <https://doi.org/10.7202/1028663ar>
- Pahor, Boris. 2009. *Grmada v pristanu: novele*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Pahor, Boris. 2014. *Venuti a galla. Scritti di metodo, di polemica, di critica*. E. Gaugini (ur.). Parma: Diabasis.
- Pahor, Boris, Battocletti, Cristina. 2012. *Figlio di nessuno: Un'autobiografia senza frontiere*. Milano: Rizzoli.
- Pahor, Boris, Rojc, Tatjana. 2013. *Tako sem živel: stoletje Borisa Pahorja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Pedley, Malika, Viaut, Alain. 2018. What do minority languages mean? European perspectives. *Multilingua*, 38/2. 133–139. DOI: <https://doi.org/10.1515/multi-2018-0025>
- Pupo, Raoul in Spazzali, Roberto. 2003. *Foibe*. Milan: Mondadori.
- Purini, Piero. 2013. *Metamorfosi etniche. I cambiamenti di popolazione a Trieste, Gorizia, Fiume e in Istria. 1914–1975*. Udine: Kappa Vu.
- Salvi, Sergio. 1975. *Le Lingue Tagliate, Storia delle Minoranze Linguistiche in Italia*. Milano: Rizzoli.
- Silverstein, Michael. 2003. The Whens and Wheres – As well As Hows – of Ethnolinguistic Recognition. *Public Culture*, 15/3. 531–557. DOI: <https://doi.org/10.1215/08992363-15-3-531>

- Simon, Sherry. 2012. *Cities in Translation: Intersections of Language and Memory*. London, New York: Routledge.
- Sluga, Glenda. 2001. *The Problem of Trieste and the Italo-Yugoslav Border: Difference, Identity, and Sovereignty in Twentieth-century Europe*. New York: SUNY Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0067237800021329>
- Vallverdú, Francesc. 1968. *L'escriptor català i el problema de la llengua*. Barcelona: Edicions 62.

Prispelo julija 2022, sprejeto decembra 2022.

Received July 2022, accepted December 2022.

POVZETEK

BORIS PAHOR IN IZBIRA SLOVENSKEGA JEZIKA

Prispevek obravnava izbiro jezika pri Borisu Pahorju. Tovrstna izbira je ključna odločitev vsakega večjezičnega pisatelja. Ob upoštevanju objektivnih in subjektivnih dejavnikov, ki so vplivali na Pahorjevo odločitev (od tržaškega družbenega, političnega in zgodovinskega konteksta pa vse do biografskih vidikov), sem pokazala, da sta imela motivacija za pisanje in Pahorjev simbolični odnos do slovenščine pomembnejšo vlogo kot njegove jezikovne veščine. Pahorjeva izurjenost v pisni uporabi italijanščine bi bila lahko v nekem trenutku njegovega življenja boljša od njegove slovenščine. Druga je bila namreč jezik, ki se ga je moral ponovno naučiti – skoraj kot samouk. Toda kar je odločilno vplivalo na njegov sklep, da bo svoje romane pisal v slovenščini, ima opraviti z nujno, da svojo zapostavljeno identiteto karseda močno izpriča.

BORIS PAHOR AND THE CHOICE OF THE SLOVENIAN LANGUAGE

This article deals with the language choice made by Boris Pahor, which is a key decision every multilingual writer has to take. By considering the objective and subjective factors influencing Pahor's choice – from the socio-political and historical Triestine context to Pahor's biographical aspects – I demonstrated that the motivations for writing and the symbolic relation with Slovene played a more significant role than the writer's linguistic skills. Pahor's written skills in Italian could at some point in writer's life have been more advanced than his Slovenes. Slovene, on the other hand, was the language he had to re-learn almost as a self-taught person. However, what determined Pahor's decision to write his novels in Slovene has to do with his need to strongly affirm his neglected identity.

Popravek • Correction

POPRAVEK IN ODZIV NA OCENO MARKA SNOJA O SLOVENSKIH IMENIH ENKRAT ZA TRIKRAT (LETNIK 14, 2022)

POPRAVEK AVTORJA

V besedilu z naslovom *O slovenskih priimkih enkrat za trikrat*, ki je izšlo v 14. letniku revije *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies* na straneh 235 do 252, sem zagrešil dve napaki, ki ju popravljam s tem zapisom.

- (1) Naslov knjige *Vse o imenih v Sloveniji* sem zmotno navedel kot *Vse o imenih na Slovenskem*.
- (2) Zamisel, po kateri naj bi slovensko rojstno ime Mirt izviralo iz grškega poimenovanja *mýrtos* ‘sredozemski grm mirta’, sem pripisal Simonu Lenarčiču, ki jo je – brez podatka, od kod mu ta razlaga – objavil v svoji knjigi *Vse o imenih v Sloveniji*. Lenarčič je to zamisel dejansko povzel po dodatkih četrte izdaje Kebrovega Leksikona imen iz leta 2008, ki je v času pisanja lanskega besedila nisem imel pri roki.

Simonu Lenarčiču, avtorju knjige *Vse o imenih v Sloveniji*, ki je opozoril na obe napaki v mojem besedilu, se za obe netočnosti iskreno opravičujem.

Marko Snoj

Daljši in krajši odziv Simona Lenarčiča najdete na spodnjih povezavah s pomočjo kode QR:

NAVODILA AVTORJEM

Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies objavlja prispevke o slovenskem jeziku, ki so zanimivi za slovenistiko in jezikoslovje nasploh. Sprejema izvorne in še neobjavljene znanstvene in strokovne članke, ki niso v uredniški presoji za nobeno drugo publikacijo, ter ocene monografij, zbornikov idr. jezikoslovnih del o slovenskem jeziku. Prispevki so v slovenskem ali angleškem jeziku, po dogovoru lahko tudi v kakem drugem jeziku. Naslov, izvleček in povzetek so v slovenščini in angleščini. Članki obsegajo do 30.000 znakov s presledki (tj. avtorska pola), ocene do 20.000 znakov s presledki. Vsi prispevki gredo skozi postopek dvojnega slepega recenziranja.

NATANČNEJŠA NAVODILA ZA AVTORJE
so dostopna na:

<https://ojs.zrc-sazu.si/sjsls/prispevki>
in <https://sjsls.byu.edu/guidelines-for-contributors>

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies publishes articles about the Slovene language that are of interest to Slovene linguistics and linguistics generally. The journal accepts original unpublished scientific and technical articles, which are not under review for any other publication. The journal also accepts monograph reviews, collections and other linguistic works on the Slovene language. Articles are written in Slovene or English. By agreement, they may also appear in another language with the title, abstract and summary in Slovene and English. Articles should not exceed 18 double-spaced typewritten pages (30,000 characters including spaces). Book reviews should not exceed 20,000 characters including spaces. All articles go through a double-blind review process.

MORE DETAILED GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS
are available at:

<https://ojs.zrc-sazu.si/sjsls/prispevki>
and <https://sjsls.byu.edu/guidelines-for-contributors>

NAROČILA sprejemamo na naslova • SUBSCRIPTION INQUIRIES should be addressed to

za vse države, razen severnoameriških •
all countries, except in North America

zalozba@zrc-sazu.si
Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies
Založba ZRC
Novi trg 2, p. p. 306
1000 Ljubljana

CENA • PRICE
11 €

Prispevki so pripravljani z vnašalnim sistemom ZRCola (ZRCola.zrc-sazu.si), ki ga je na ZRC SAZU v Ljubljani (www.zrc-sazu.si) razvil Peter Weiss.

za Severno Ameriko • North America

grant_lundberg@byu.edu
Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies
Department of German and Russian
Brigham Young University,
3092 JSFB, Provo, UT 84602, USA • ZDA

CENA • PRICE
\$ 20

Papers were prepared using data entry system ZRCola (ZRCola.zrc-sazu.si), which is located at ZRC SAZU in Ljubljana (www.zrc-sazu.si). The system was developed by Peter Weiss.

Slovenski jezik

Slovene Linguistic Studies

15 • 2023

Vsebina • Contents

Članki • Articles

Henning Andersen	Charlemagne and All the King's Men. PS *korlī 'king'?..... 3
Tatjana Vladimirovna Šalajeva	Антропонимическая мотивация в названиях животных (на материале «Общеславянского лингвистического атласа») [Antroponimčeskaja motivacija v nazvanijax životnyx (na material "Obščeslavjanskogo lingvističeskogo atlasa")].... 19
Januška Gostenčnik	Narečna klasifikacija govora Ravne Gore v Gorskem kotarju ...41
Mate Kapović	On archaic oxytonesis in Slovene Ter dialect.....75
Robert Grošelj	Namenilnik v panonski in štajerski narečni skupini slovenskega jezika: pregled na osnovi narečnih opisov.....89
Barbara Jurša Potocco, Matej Plevnik	Najpogostejši termini s pridevnikom telesni v slovenski kineziološki terminologiji in njihovi angleški ustrezniki..... 107
Matjaž Zgonc	Non-Institutional and Grassroots Prescriptivism for Slovenian..... 131
Marianna Deganutti	Boris Pahor in izbira slovenskega jezika 151

Popravek • Correction

Marko Snoj	Popravek in odziv na oceno Marka Snoja <i>O slovenskih imenih enkrat za trikrat</i> 171
------------	---

ISSN 1408-2616

9 771408 261010